

P 400 (2)

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

21.

évfolyam

1971

július

7

Kölcsönözhető

Művelődési házat avattak a közelmúltban a Szabolcs megyei Újfehértó községben. A 13 millió forint költséggel épült, Ady Endre nevét viselő létesítményben kapott elhelyezést a 16 ezer kötetes községi könyvtár is (MTI Fotó — Elek Emil felvételei)

t a r t a l o m

GOMBOCZ ISTVÁN: A nemzetközi könyv	379
B. NAGY ERNŐ: A regionális együttműködés és az egyházi könyvtárak	382
TANKA JÁNOS: A könyvtárügy napszámái	387
VÁGH MÁRIA: Nevelni a szabad idő tartalmas felhasználására	389
MÁTYÁS ISTVÁN: A Csepel Autógyár szakszervezeti könyvtára (<i>Kiváló könyvtárak</i>)	391
SIMAY NORBERT: Fialok könyvtára (<i>Kiváló könyvtárak</i>)	393
TÓTH DEZSŐ: Hálózatfejlesztési törekvések a székesfehérvári járásban	396
GALÁNTAI BÉLÁNÉ: Olvasónevelés a dunaujvárosi gyermekkönyvtárban	399
KARÁDI GYULÁNÉ: A gyermekkönyvtári katalógusok	402
A könyvtárak életéből (<i>Cseppentő Miklós</i>)	406
ZSOLNAI JÓZSEF: A könyvtári környezet esztétikuma	411
BATÁRI GYULA: A Társadalomtudományi Társaság könyvtára (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	414
Hírek	416
Irodalomóra — színházban (<i>Sy</i>)	416
Műhelykérdések (<i>Péter László</i>)	417
Iskola és könyvtár (<i>Wallehsausen Gyula</i>)	418

kis bibliográfiák

Újabb szociológiai könyvek (<i>Vértesy Miklós</i>)	407
Bibliográfiák a bibliofiljáról (<i>Sziz Rezső</i>)	409

t á j é k o z t a t ó

Lukács György 1885—1971 (<i>Könczöl Csaba</i>)	419
Erdei Ferenc 1901—1971 (<i>Csomor Tibor</i>)	422
ZOLNAY VILMOS: Az emlékezés mámora (<i>Miért szép a széppróza?</i>)	424

k ö n y v e k r ő l

Az ember és társadalmi környezete (<i>Vértesy Miklós</i>)	427
A Bartók-évfordulók irodalma (<i>Szilágyi Tibor</i>)	430
Tacitus összes művei (<i>Katona Jenő</i>)	432

bibliográfiák

Altalános könyvjegyzék 1969. (Pálvölgyi Endre) ... 436
 BORSA GEDEON — KÁFER ISTVÁN: Az Országos Széchényi Könyvtár régi cseh és szlovák nyelvű nyomtatványainak katalógusa 1800-ig (Futala Tibor) ... 437
 Széphalom (Kolozsné Kovács Gizella) ... 438
 Könyvtári híradók ... 439

A borító hátlapján Bor István rajza

из содержания

aus dem inhalt

Иштван Гомбоц: Международный год книг, организованный Юнеско (379);
Эрне Б. Надь: Церковные библиотеки и библиотечное дело в Венгрии (382);
Деже Тот: Развитие библиотечной сети одного из венгерских уездов и административная реформа (396);
Белане Галантай: Каким образом становятся читателями дети в городской библиотеке Дунайвароша (399);
Йозеф Жолнай: Эстетичность библиотечного окружения (411);
Тибор Силади: Литература, опубликованная по случаю годовщины Бартока (430);

István Gombocz: „Das Internationale Jahr des Buches“ in der UNESCO (379);
Ernő B. Nagy: Bibliotheken der Kirchen und das ungarische Bibliothekswesen (382);
Dezső Tóth: Die Entwicklung des Bibliotheksnetzes von einem ungarischen Kreise und die Verwaltungsreform (396);
Frau B. Galántai: Die Erziehung der Kinder zu Lesern in einer städtischen Kinderbibliothek (Dunaujváros) (399);
József Zsolnai: Die Ästhetik des Bibliotheksmilieus (411);
Tibor Szilágyi: Die Literatur des Bartók-Jubiliums (430).

cikkeink szerzői

from the contents

István Gombocz: International Book Year of the UNESCO (379);
Ernő B. Nagy: Ecclesiastical libraries in the system of Hungarian libraries (382);
Dezső Tóth: Development of the library system in a Hungarian district and the reform of the public administration (396);
Mrs Béla Galántai: Educating children for reading in a town children's library (399);
József Zsolnai: Esthetics of library environment (411);
Tibor Szilágyi: Literature of the Bartók anniversaries (430).

Batári Gyula, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Csomor Tibor,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Galántai BÉLANÉ* gyermekkönyvtáros, Dunaujváros; *Gombocz István,* az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Karádi Gyuláné,* a Nyíregyházi Megyei Könyvtár munkatársa; *Könczöl Csaba,* a Magvető lektora; *Mátyás István,* a Népszava munkatársa; *B. Nagy Ernő:* a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; *Peter László,* a szegedi Városi Somogyi Könyvtár főmunkatársa; *Simay Norbert,* a Könyvtáros munkatársa; *Szij Rezső* művészettörténész; *Tanka János,* községi könyvtáros, Aba (Fejér m.); *Tóth Dezső,* a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa; *Vágh Márta,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Vértesy Miklós,* az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; *Wallehausen Gyula,* a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának igazgatóhelyettese; *Zolnay Vilmos* író; *Zsolnai József,* a Kaposvári Tanítóképző Intézet docense.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

71.6260 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A NEMZETKÖZI KÖNYVÉV

Manapság sok cikk kezdődik azzal, hogy a könyvek, folyóiratok, dokumentumok állandóan növekvő áradata önt el bennünket, amin a könyvtárak, dokumentációs központok igyekeznek valahogy úrrá lenni, és ehhez a gépeket is segítségül hívják. Arról azonban kevesebb szó esik, hogy mindez főleg Európában és Észak-Amerikában van így, de Ázsiában, Latin-Amerikában és Afrikában ma is még sokfelé nemhogy sok, hanem túl kevés a könyv, az olvasnivaló. A szellemi termékek éppen úgy egyenlőtlenül oszlanak meg a világban, mint az anyagi javak, és a gyors népszaporulat következtében ez a helyzet csak nagyon lassan változik.

Mindezt az Unesco régen tudja, már a megalakulása óta igyekszik is rajta segíteni. Legfontosabb céljai között szerepel, hogy olvasnivalóról, könnyű és olcsó könyvek terjesztéséről gondoskodjék mindazok számára, akik szerte a világon kiléptek az analfabeták sorából. Az eredmények azonban távol vannak még az igényektől. Ahogy Robert Escarpit, a *könyv forradalma* c. Unesco kiadvány szerzője mondotta nemrég: „Ma a világon kétszer annyi olvasó van, mint húsz évvel ezelőtt és a könyvek száma is megháromszorozódott, mégis még igen távol vagyunk attól, hogy a világ lakosságának túlnyomó többsége számára legalább az elemi szellemi szükségletekről gondoskodjunk volna.”

Az utóbbi években az is nyilvánvaló lett, hogy a könyv társadalmi szerepe és ismeretterjesztő funkciója a rádió és a televízió hatalmas térhódítása ellenére sem csökkent, hanem inkább növekedett. Ugyancsak Escarpit állapította meg: „valamennyi közlési mód közül még mindig a könyv a legegyszerűbb, a legolcsóbb és a leghatásosabb, amit valaha is kitaláltak”. Az Unesco mindezt felismerve az utóbbi években megsokszorozta a könyv terjedése érdekében kifejtett akcióit, legújabbán pedig elhatározta, hogy az ügynek olyan, világméretű kampánnyal ad új lendületet, mely minden lappangó erőt mozgósít e fontos cél érdekében.

Így történt, hogy a kisebb nemzetközi szervezetekkel folytatott előzetes tanácskozás után az Unesco 1970 őszen Párizsban tartott 15. közgyűlése *1972-t nemzetközi könyvévnek* nyilvánította. Az erről szóló határozat változta a könyv döntő szerepét az emberi civilizáció kialakulásában, majd néhány pontban összefoglalja, hogy az Unesco milyen akciókra és programokra hívja fel tagállamainak figyelmét.

Nemzetközi akciók

Az említett határozat bekerült az Unesco 1971—72. évi rendes programjába is, amiből kitűnik, hogy maga a világszervezet aránylag szerény célokat tűzött csak ki és a munka zömét a tagállamoktól várja. Mintegy 60 000 dollárt irányoztak elő a központi alapokból például a következő akciók lebonyolítására: még 1971-ben összehívni egy szakértői értekezletet, amely tovább részletezi a tennivalókat. Szemináriumot is rendeznek a könyvek szabad mozgásának előmozdítása érdekében. Lényeges a kiadványprogram is, amelynek keretében összefoglalják az Unesco által az utóbbi években rendezett ázsiai, latin-amerikai és afrikai könyv-fejlesztési regionális értekezletek tanulságait. A könyv mai világhelyzetéről összesítő és elemző munkát adnak ki; ez összehasonlító statisztikát tartalmaz majd az egyes lakosság-rétegek ellátottságáról, az olvasás elterjedtségéről stb. Bizonyos keretek között támogatást nyújtanak a tagállamok számára. Az Unesco folyóiratainak (Courir, Features) programját a könyvévvel összhangba hozzák, külön sokszorosított közlőnyt adnak majd ki és sok egyéb részlettanulmányt is kibocsátanak a könyvkiadásról, a terjesztés és forgalmazás problémáiról és általában a könyv társadalmi, művelődési, ismeretközvetítési szerepéről.

Remélhető, hogy az ENSZ többi szakosított szervezete is, mint pl. az UNIDO, a FAO, az ILO stb. ilyen vagy olyan formában programjába iktatja a könyv propagandájának ügyét, de lényegesebb az, hogy a Kiadók Nemzetközi Egyesülete (IPA), a Könyvkereskedők Egyesületeinek Nemzetközi Szövetsége (ICBA), a Szerzők és Komponisták Nemzetközi Szövetsége (CISAC), a Mesternyomdászok Nemzetközi Szövetsége, a Grafikus Egyesületek Nemzetközi Tanácsa, a Nemzetközi Tipográfiai Egyesület — és természetesen az IFLA és a FID is — figyelembe fogja venni a közeljövőben végzendő munkája során a *nemzetközi könyvév* céljait.

Az Unesco szívesen venné, ha a nemzetközi szervezetek együttesen kibocsátanák a Könyv Nemzetközi Kartáját, a Kiadók Nemzetközi Egyesülete által már korábban kidolgozott elvek alapján. Végül itt említhetjük a nagy nemzetközi könyvvásárokat (Frankfurt, Nizza stb.), melyek ugyancsak a könyvévet fogadhatják el vezérlő gondolatként.

Az egész nemzetközi könyvév központi jelszava: „Könyvet mindenki kezébe!”. A témákra és a javasolt akciókra vonatkozólag természetesen szó sincs valamiféle uniformizálásról, az egyes országok azt merítik a bő választékból, amit tudnak és anynyi feladatot tűznek ki célként, amennyit képesek megvalósítani.

Ösztönzés könyvek írására

A különböző irodalmi díjakat össze lehet kötni a könyvév programjával. Díjakat lehet kitűzni a legjobb gyermekkönyvek megírására. Ebből az alkalomból hangsúlyozható a szerzői jogvédelem és kiemelhetők a vele kapcsolatos előnyök. Az egyetemek és más oktatási intézetek hívják meg a nemzet kiemelkedő íróit speciális előadások tartására. Rendezzenek a fiatal szerzők számára író-olvasó találkozókot, ahol jobban megismerhetik őket. Az írók társadalmi helyzetére vonatkozólag elemző felmérések végezhetőek és szemináriumok rendezhetőek. Külön erőfeszítésekre kerülhet sor a fordítások számának növelésére és minőségének javítására, a fordítók jogainak védelmére, továbbá adókedvezményekre a szerzők és fordítók érdekében.

Könyvkiadás, könyvterjesztés és könyvkereskedelem

Gondoskodni kell a könyvek nyersanyagáról, vagyis arról, hogy különösen a fejlődő országoknak több és jobb papír, tökéletesebb nyomdai és grafikai technika álljon rendelkezésükre. Magát a könyvtermelést az újonnan függetlenné vált államok beállíthatják az általános fejlesztési programba. A kiadók kitűzhetik a nemzetközi könyvév díját a különféle könyvkategóriákra, így különösen a tankönyvekre. Az egyes országok kiadói megállapodásokat köthetnek egymással a szerzői jogok átruházása céljából a fejlődő országok javára és élénk tapasztalatsere-akciókat indíthatnak a könyvek olcsó forgalombahozatala, illetőleg az árak további csökkentése érdekében. Magától értetődő, hogy a könyveket és a könyvkiadást terhelő adókat, ahol ilyenek még vannak, mérsékelni kell.

Mindennél fontosabb a terjesztés: élénk könyvmozgást kell létrehozni a fejlett és a fejlődő országok között, az országokon belül pedig a könyvforgalom ütemét kell fokozni.

A kiadók például azzal is növelhetik a könyvek iránti érdeklődést, hogy az illusztrátorokat, tervezőket szebb könyvek kialakítására biztatják, kiállításokon bemutatják és jutalmazzák a legjobb megoldásokat, s figyelembe veszik az analfabéták sorraiból kilépő rétegek nagyon egyszerű észjárását stb.

A könyvkereskedők tanfolyamokat indíthatnak a legjobb eladási módszerek oktatására, ilyen jellegű tanulmányokat adhatnak ki, mintauzleteket szervezhetnek, a piackutatást a nemzetközi könyvévhez igazíthatják.

A könyvek forgalmazása terén maguk a kormányok is sokat tehetnek, ha pl. csatlakoznak az Unesco könyvforgalmi egyezményeihez, bevezetik az Unesco coupon-akcióját, s könnyítenek a valutáris korlátozásokon.

A nemzetközi könyvév sikerét csak az biztosíthatja, ha az országok maguk is meghirdetik a *könyv- és olvasás évét*, illetőleg ha könyvheteket, könyvnapokat szerveznek. Ide tartozik az emlékbélyegek kiadása, különleges díjak, pályázatok kiírása, plakátok, naptárak nyomtatása, rendkívül alacsony áru könyvek kibocsátása és főleg a tömegtájékoztatói eszközök igénybevétele, vagyis széleskörű propaganda a sajtó, a rádió, a film és a televízió útján. Gondolni kell arra is, hogy a moziban vagy a televízióban játszott megfilmesített regények elegendő példányszámban kaphatók legyenek. Nem hiányozhatnak a kisebb-nagyobb kiállítások, ezek vándorútra bocsátása az országon belül.

Könyvtárfejlesztés és olvasás-propaganda

A nemzetközi könyvév alkalmat adhat az egyes országok számára az egész könyvtárhálózat fejlesztésére, dokumentációs központok kiépítésére, bibliográfiák megindítására. Kampányok indíthatók a könyvtárbarajrás és általában az olvasás fokozására, főleg a gyermekek körében és közművelődési téren. Egyáltalában: a könyvtárosok a könyvévet felhasználhatják arra, hogy a közvélemény figyelmét magukra tereljék, maguk is rendezhetnek könyvheteket, bemutathatnak kiállításokat, felállíthatnak mintakönyvtárakat, olvasói mozgalmakat indíthatnak, s fokozott propagand-

dával a könyvtárakat a közművelődés fókuszaivá tehetik. A könyvív természetesen témákat adhat az új könyvtártudományi kutatásoknak is. Így például szükség lenne a nemzetközi szabványosítás terén megindult folyamatot (katalogizálás, szabvány-szám, osztott katalogizálás, katalógusok gépesítése) ebből az alkalomból meggyorsítani. Igen fontos lenne, ha minél több olyan tanulmány is készülne, amely a könyvek szerepét vizsgálná az egyes nemzeti kultúrák vonatkozásában, különös tekintettel az olvasás szokásának elterjedtségére, az újonnan írni-olvasni megtanulók folyamatos ellátására stb.

Oktatásügy és tudományos élet

Helyes, ha az oktatásügyi hatóságok a *nemzetközi könyvív* témáit beiktatják a tantervekbe, ha új kísérleteket tesznek a tankönyvek minél nagyobb példányszámú előállítására, egyesek ingyenes terjesztésére, s ha a pedagógusok szervezetei, irodalmi csoportok, művészek ebből az alkalomból találkozót rendeznek. Sokat jelentene az is, ha minél több ösztöndíj kapcsolódna ehhez a programhoz, különösen a fejlődő országok érdekében. A múzeumok, egyetemek is kivethetik a maguk részét, és — ahol még ilyenek nincsenek — sor kerülhet könyv-intézetek, könyv-tanácsok stb. felállítására is.

A z IFLA

Amint tudjuk, az IFLA 1972. évi budapesti közgyűlésének fő témája a *nemzetközi könyvív*hez kapcsolódik. Az elnökség megbízásából ezzel a kérdéssel W. R. H. Koops, a groningeni egyetemi könyvtár munkatársa foglalkozik. Programjában felhívja a figyelmet arra, hogy az Unesco-tól nagyobb pénzügyi támogatásra nem lehet számítani, s ezért a könyvtárak főleg saját országuk nemzeti erőforrásaira támaszkodjanak. Az Unesco ajánlásaiból kiemeli a nemzeti könyv-tanácsok, illetve -intézetek alapítását, a könyvek terjedésének és az olvasatásnak előmozdítását, a fejlődő országok könyvekkel való ellátását és a könyvtárstatisztika szabványosításának elterjesztését. Az IFLA idevágó konkrétét ideiglenes céljai közül a következőket sorolja fel:

1. A budapesti közgyűlés a nemzetközi könyvív témáját „Az olvasás a változó világban” című rész-témára fogja bontani.

2. E téma alapján olvasásszociológiai vizsgálatok és referátumok fognak készülni, melyeket majd egy közös kiadványban tesznek közzé.

3. Az IFLA igyekezni fog az Unesco közművelődési könyvtári manifesztumát újból közzétenni és mintegy 60 nyelvre lefordítani.

4. A nemzetközi kiadványcsere szakértői 1972-ben értekezletet tartanak Bécsben. tanácskozásuk eredményeit közzé fogják tenni.

5. Frankfurtban a reprint-problémák szakértői ülnek össze.

6. A LIBER (Ligue Internationale des Bibliothèques et de Recherche) Bordeaux-ban kollokviumot tart és „Liber librorum” címmel száz kiemelkedő könyvről és kó-dexről gazdagon illusztrált kiadványt jelentet meg 14 neves szerző tollából.

Az IFLA természetesen minden szekcióját és bizottságát felhívja, hogy munkájában vegye figyelembe a könyvív céljait, és tagegyesületeitől különösen elvárja e fontos és nemes akció támogatását.

A *nemzetközi könyvív* magyarországi programjáról lapunk később fog tájékoztatót adni.

Gombocz István

Bor István ex librise

A regionális együttműködés és az egyházi könyvtárak

Az utóbbi időben a szakajtóban megélnékülő érdeklődés tapasztalható több, egymástól látszólag független téma iránt. Ilyen például a városaink kulturális élete, ezen belül könyvtárügyi helyzete (ezzel kapcsolatban elég *Páldy Róbert*nek a *Könyvtáros*-ban megjelent kétrészes cikkére utalnom), a tájékoztatás problémái a közművelődési könyvtárakban (vö. *Szilágyi Tibor* cikkei a *Könyvtári Figyelő*ben, illetve ezek vitája, de említhetném pl. a *Fejér megyei Könyvtáros*nak erre a kérdésre profilozott számát is), a regionális tervezés kulturális vetülete stb. Ezek a témák azonban valahol mégis találkoznak, s ez a közös metszéspont a *regionális könyvtári tervezés, a regionális könyvtárak ügye*. Különösen időszerűvé válik ez a téma a kormány 1971. márciusában közzétett területfejlesztési irányelvei, illetőleg országos település-hálózatfejlesztési koncepciója következtében.

Feltétlenül szükségesnek látszik, hogy a közművelődési könyvtárrendszer olyan területi központokat (divatossá váló szóval: decentrumokat) kapjon, amelyeket gazdagabb tudományos dokumentumanyaguk, sokoldalú és megalapozott tájékoztató szolgálatuk és fejlett reprográfiai apparátusuk képessé tesz egy-egy országrész különböző fokú tudományos kutatási igényeinek ellátására. Talán említeni is fölösleges, hogy a legszorosabban vett hivatásos kutatókon kívül igen sok, a napi munkájuk mellett szakirodalmi tevékenységet kifejtő, disszertációt író, öntevékeny vagy szervezett szakmai továbbképzést folytató, esti vagy levelező oktatásban résztvevő, helyismereti szakkörben tevékenykedő — egyszóval: sokféle, különböző szintű, de lényegében tudományos jellegű munkát folytató — ember igényeit kell könyvtárainknak kiszolgálniuk. S ha Budapest a tudományos és szakkönyvtárak tekintetében kedvező, egy-két vidéki városunk pedig viszonylag kielégítő helyzetben van is, az ország tízmillió lakosából csaknem nyolcmillió olyan vidéken él, ahol a helyszínen vagy a közelben magas színvonalú tudományos könyvtári ellátást aligha kaphat. Márpedig a kutatók lakóhelyükön vagy annak közelében levő intézményekből kívánják megkapni a szükséges szakirodalmat, éspedig primér formában.

A könyvtárügyi problémák regionális szempontú megközelítése tehát lényegében a vidéki könyvtárak fejlesztési lehetőségeinek vizsgálatát jelenti a vidéki kutatók érdekében, éspedig elsősorban az állományalakítást, továbbá a tájékoztatást és annak segédeszközeit illetően.

Regionális könyvtár — regionális szervezőközpont

Nyilvánvaló, hogy nem adhat *minden* könyvtár magasszínvonalú szolgáltatásokat, mert ehhez a dokumentumbázis, a kiegészítő apparátus és a személyzet bizonyos mennyiségi és minőségi koncentrációja szükséges. A szakirodalmi ellátás országos megjavítása tehát végeredményben három kézenfekvő feladatot jelent:

1. Meghatározott könyvtáraknak a kívánt színvonalra való fejlesztése meghatározott területi központokban.

2. Mivel ez a területi központi (regionális) könyvtár is csak részben lehet képes a felmerülő igények kielégítésére, meg kell szervezni a terület egyéb, még számításba vehető könyvtáraival történő együttműködését. Ilyen módon alakulhat ki a regionális együttműködés szolgálati része.

3. A könyvtárközi kölcsönzés feltételeinek (beleértve a reprográfiai apparátust is) kiépítése az együttműködés másik, szétsugárzó vonatkozásának biztosítására.

A fentiek és a később elmondandók természetesen bizonyos mértékben minden megyei könyvtárra érvényesek. Hangsúlyozni kell azonban a megyeinél szélesebb körű, országrésznyi hatóterületű könyvtárak fokozott szerepét. A kormány 1971. márciusában közzétett település-hálózatfejlesztési koncepciója értelmében az ilyen regionális könyvtárak megszervezése időszerű tervezési feladat. Mivel az 5 kiemelt felsőfokú és a 7 felsőfokú központ többsége nem egyetemi város, a vidéki egyetemi könyvtárakon kívül több megyei könyvtár is elérné ezt a rangot. Ha pedig így van, akkor ez nyilvánvalóan azt jelenti, hogy *határozott koncepció szerint, egyértelműen különbséget kell tenni a megyei könyvtárak kategóriáján belül*. Nem is annyira a könyvtárak állománya tükrözi ezt a különbséget (bár annál sem elhanyagolható), mint inkább a dolgozók létszáma és összetétele, a szolgáltatások skálája, az ellátott terület (város és megye) összesített és értelmiségi-főiskolás (tehát lehetséges kutató) lélekszáma, és így tovább. Ezért szerepel itt a „területi központi könyvtár” kifejezés,

amely a megyei könyvtárak összességén belül elsősorban azokra kíván utalni, amelyek régiószékhelyeken, regionális központokként fognak működni.

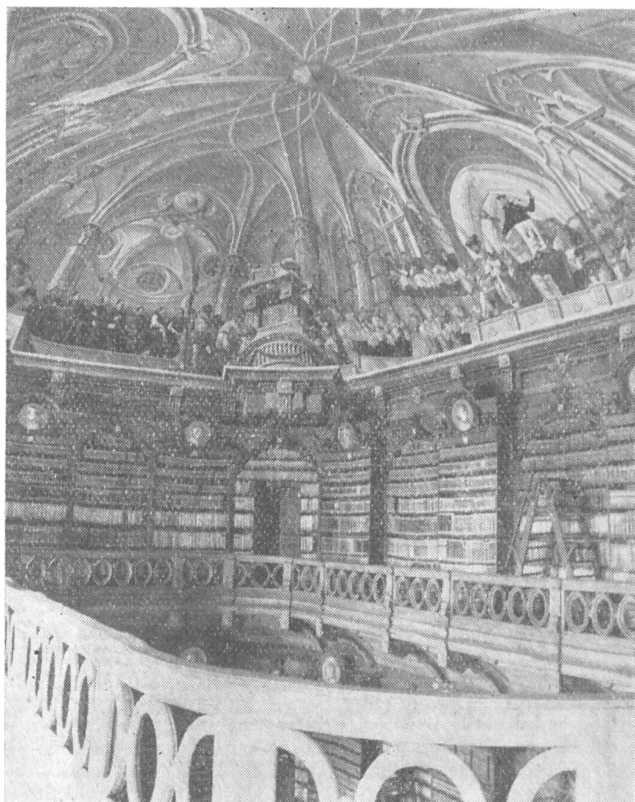
Érdemes ebben az összefüggésben röviden megemlékezni a holland közművelődési könyvtárak regionális központjainak kialakításáról. Nagyjából a tartományhatárokhöz igazodva 13 úgynevezett „regionális gyámkönyvtárát” szerveznek, amelyek egyenként átlag egy millió lakos felsőfokú olvasói igényeinek ellátására hivatottak. A gyámkönyvtárak jelentős tájékoztatási bázist alakítanak ki, ezenkívül növelik könyv- és folyóiratbeszerzésüket (elsősorban külföldről), és könyvtárközi kölcsönzési, illetve bibliográfia-szolgáltatási központokként is funkcionálnak. Mindezekhez központi keretből egyenként öt státust kapnak (2 tudományos munkatárs, 2 középfokú könyvtáros, 1 raktárkezelő), továbbá költségvetési hozzájárulást a beszerzésekhez és a dologi kiadásokhoz. A beszerzésekkel kapcsolatban részletes előírások születtek, amelyek normákat állítanak fel a regionális gyámkönyvtárak állományának összetételére. A holland módszer értékelésénél azonban figyelembe kell venni, hogy a regionális könyvtárak kijelölésekor eleve számításon kívül hagyták az egyetemi könyvtárakat. Ilyen módon élesen elválasztották a felsőoktatási intézményekben, illetőleg az ezeken kívül felmerülő kutatási, továbbképzési és felsőfokú tanulmányi igényeket. Az illusztrációként felhozott holland példa annyiban tanulságos, hogy értékeljé a regionális feladatok ellátásának a módját, körülményeit. Két tényezőt látnak különösen tanulságosnak:

1. A regionális könyvtár modelljének normákra alapozott kidolgozása.

2. Mivel ilyen módon elhatárolhatóvá vált a hagyományos (saját) és a regionális feladatok köre, lehetőség nyílt az utóbbiak ellátásából fakadó munkák költségkihatásainak hozzávetőleges felmérésére, s ilyen módon a regionális feladatok központi szubvencionálására.

Ilyen körülmények között a területi központi könyvtár valóban össze tudja fogni a tágabb vidék könyvtárait. Erre ugyanis igen nagy szükség van, hisz egyetlen

könyvtár sem képes a tudományok egész területén valamennyire is színvonalas szakirodalmi ellátást biztosítani. Az „általános” gyűjtőkör ebben a vonatkozásban tehát inkább csak „széles” gyűjtőkört jelent; a szó szoros értelmében vett általános gyűjtőkör nemcsak megvalósíthatatlan, hanem végeredményben fölösleges is. Minden városban, megyében vannak ugyanis olyan tudományterületek, amelyeket egy-egy felsőoktatási intézmény, kutatóintézet, kórház, nagyüzem stb. könyvtára többé-kevésbé el tud látni. (Nem egy esetben az igények többsége ugyanannak az intézménynek vagy vállalatnak a keretein belül jelentkezik, ahol az említett könyvtár működik.) Ezeknek a kisebb-nagyobb könyvtáraknak az együttese biztosítja — a szorosabban vett „regionális könyvtárral” együtt — a terület ellátását. Másképp megfogalmazva: *egy régió szakirodalmi ellátását a tudományterületek összességében csak több, különböző profilú (társadalomtudományi, műszaki, orvostudományi stb.)*

Az egri Főegyházmegyei Könyvtár (Bojár Sándor felv.)

könyvtár együttesen vállalhatja. Az így együttműködő intézmények egyike a szorosabban vett „regionális könyvtár”, amely összefogja ezt a „regionális kooperációs kört”, megszervezi a gyűjtőkörök egyeztetését és a gyakorlati együttműködés módját, mivel mindehhez a legalkalmasabb személyi és tárgyi feltételekkel rendelkezik valamennyi közül. A regionális könyvtár szerepköre tehát végeredményben regionális kooperációs kör kialakítását feltételezi.

A szakterületi nézőpontú regionális együttműködésen kívül azonban a problémának történeti metszete is van, legalábbis a társadalomtudományok vonatkozásában. Közismert, hogy a megyei (sőt részben még a vidéki egyetemi) könyvtáraink is viszonylag fiatalok. Ezért épp azokon a szakterületeken, ahol a kutatás történeti jellegű, s a régi szakirodalom többé-kevésbé csorbítatlan tudományos értékű (társadalomtudományok, szépirodalom), a könyvtárak anyaga csak néhány évtizedig megy vissza a múltba. Ezen a helyzeten antikvár vásárlásokkal, mikrofilmezéssel is csak némiképpen lehet segíteni; tehát adottságként kell számításba venni, hogy a területi központi könyvtárak a történeti jellegű tudományok művelői számára csak viszonylag új kiadású anyagot tudnak saját állományukból biztosítani.

A szakirodalmi bázis gyöngesége a vidéki kutatómunka első számú akadályja. Nem becsülhetjük le könyvtárainknak ezt a fogyatékoságát, amely történetileg természetesen könnyűszerrel megmagyarázható, azonban semmiféle magyarázattal sem vizsgálhatjuk meg a munkájában anyaghiány miatt megakadt kutatót. Lényeges változást az a megoldás sem eredményezhetne, amely szerint bizonyos esetekben egy régi ellátásáért nagyjából azonos szerepkörrel két-három társadalomtudományi profilú (a dolgok természetéből következően többnyire közművelődési) könyvtár lenne felelős. A társadalomtudományi kooperációs kör kialakítása nem pótolhatja a történeti anyag hiányosságait. A probléma megoldásához tehát az vezethet el, ha utána-nézünk: *nincsenek-e még olyan lappangó tartalékok a magyar könyvtári életben, amelyek bevonása segítséget nyújthatna a vidék szakirodalmi ellátási gondjainak megoldásában a történeti anyagot illetően.* S nyomban ide is kívánczok a válasz: úgy tűnik, vannak ilyen tartalékok, éspedig a nagyobb egyházi könyvtárakban. A következőkben tehát az egyházi könyvtárakkal kívánok foglalkozni, éspedig abból a nézőpontból, hogy mennyiben játszhatnak szerepet a vidéki tudományos kutatók szakirodalmi gondjainak enyhítésében.

Nagy egyházi könyvtárak Magyarországon

Mivel közkönyvtáraink többnyire fiatalok, a történeti jellegű tudományok régi alkotásai csak néhány, szinte kizárólag fővárosi könyvtárban találhatók meg nagyobb mennyiségben. Ezzel szemben úgyszólván valamennyi nagy egyházi könyvtár több évszázados múltta tekinthet vissza, ami az egyházaknak a feudalizmus-kori kulturális életben betöltött uralkodó helyzetéből logikusan következik. Egyik-másik katolikus könyvtár, mint például a pannonhalmi, egészen a középkori történelmünk kezdetéig vezethető vissza. 26 kiemelkedő fontosságú egyházi könyvtár közül 8 alakult 1700 előtt, további 16 pedig a 18–19. század folyamán. Ennek a 26 könyvtárnak (ezen belül 17 katolikus, 5 református, 2 evangélikus, 1 görög-ortodox és 1 izraelita) az összehajtott állománya mintegy 2 millió kötet könyv, másfél-száz ezer kötet folyóirat, s külön említésre méltó a csoportonként többes nagyságrendű ősnymtatvány, antikva- és RMK-anyaguk. Hozzá kell tenni mindehhez, hogy ezek a könyvtárak az ország területén szétszórtnak, bár nem egyenletes elosztásban helyezkednek el. 7 található közülük Budapesten, 12 a Dunántúlon (Szentendre, Esztergom, Győr, Pannonhalma, Szombathely, Pápa, Veszprém, Székesfehérvár, Pécs) 4 Észak-Magyarországon (Vác, Eger, Sárospatak) és 3 az Alföldön (Kecskemét, Kalocsa, Debrecen). Egyes városokban 2–4 nagy egyházi könyvtár is található.

Mindezek után és mindezek ellenére is joggal vetődik fel a kérdés: *hogyan járulhatnak hozzá ezek az egyházi tulajdonban levő, tehát nyilván egyházi funkciók ellátására hivatott gyűjtemények a „világi” tudományok fejlődéséhez?* Nem eredményezhet-e akadályokat az egyházi funkció gyűjtőköri, az egyházi igazgatás pedig operatív szempontból? E kérdés eldöntéséhez kissé közelebből kell megvizsgálunk az egyházi könyvtárakat.

Az mindenekelőtt kézenfekvő, hogy vannak olyan, egy bizonyos időhatár előtt keletkezett művek, amelyek tartalmuktól, egyházi vagy világi jellegüktől függetlenül nemzeti értéket képviselnek, az egységes magyar kultúra reprezentánsainak tekinthetők. (Az egyházi könyvtárak tulajdonában levő muzeális értékű könyvek most folyó felmérésében ezek az időhatárok így festenek: általában az 1600-ig, a magyar könyvek vonatkozásában 1711-ig, míg a magyar vonatkozású, külföldön megjelent művek esetében az 1800-ig kiadott könyvek kerülnek számbavételre, mint nemzeti értékek.) Ez az anyag mindenekelőtt muzeális értékű, bár a kutatók viszonylag szűk körét

közvetlenül is érinti. Különösen vonatkozik ez az RMK-anyagra, amelyből pedig pl. a debreceni református Nagykönyvtárban, vagy a budapesti — ugyancsak református — Ráday-Könyvtárban egyenként ezernél is több található.

A kutatók jóval szélesebb körét érdekelheti azonban az újabb, tehát kb. az első világháború előtt megjelent könyv- és folyóiratanyag. És itt kell megemlíteni azt a lényeges tényt, hogy a *nagy egyházi könyvtárak túlnyomórészt nemcsak egyházi vonatkozású anyagot tartalmaznak*, hanem kisebb-nagyobb mértékben, de egészében véve el nem hanyagolható mennyiségben „világi” könyveket és folyóiratokat is, mindenekelőtt a társadalomtudományok és a szépirodalom, de esetenként a természet-tudományok köréből is. Ennek oka általában az, hogy korábban az, hogy korábban a legtöbb könyvtár kapcsolatban volt valamilyen nem-teológiai oktatási intézménnyel, s így természet-szerűen alakult ki ez a tágabb gyűjtőkör. Az említett 26 könyvtár közül mindössze négynek a profilja kizárólag egyházi jellegű (teológia, egyháztörténet, egyházi jog stb.), míg 22 esetében a gyűjtőkör a tudományok szűkebb vagy szélesebb skálájára is kiterjed. Külön megemlítendő, hogy ezek közül ötnak a gyűjtőköréhez tartozott a városi, megyei vagy regionális *helytörténet* is. Akkor, amikor a rohamosan fellendülő helytörténeti kutatások és a régi anyagot csak hiányosan tartalmazó vidéki könyvtárak között egyre nagyobb az ellentmondás, ez a körülmény kétszeres fontosságú.

Úgy látszik tehát, hogy a történeti anyaggal kisebb mértékben rendelkező nyilvános könyvtárak számára az egyházi gyűjtemények társadalomtudományi anyaga fontos kiegészítésül szolgálhat. Természetesen minden problémájuk akkor sem oldódhat meg, ha mindezek az egyházi gyűjtemények aktívan bekapcsolódhatnak a magyar könyvtárügy egészének az áramlásába — már pedig ez egyáltalán nem látszik minden esetben biztosítottnak. Egyéb tényezők mellett elég, ha jelenlegi ellátottsági, elhelyezési körülményeiket vesszük tekintetbe.

A nagy egyházi könyvtárak többsége valamilyen módon lezárt gyűjtemény, amely gyarapodásában, kihasználtságában, működési feltételeiben nem tekinthető eleven kulturális intézménynek. Több esetben meg nem felelő elhelyezési körülményeik ezt eleve meg is akadályozzák; ehhez járul, hogy sokuknál a gyarapodás igen csekély, és a kezelés megoldatlan. Természetesen nem egy olyan egyházi gyűjtemény is van, ahol a feltételek kielégítőek, általában azonban ezek az intézmények elmaradnak a hasonló nagyságú állami könyvtárak mögött.

Az állam és az egyházak viszonyának ismert rendezési elvei és gyakorlata szerint természetesen szigorúan egyházi belügy, hogy a felekezetek hivatalos szervei a különböző forrásokból rendelkezésükre álló anyagi eszközeiket a saját területükön mire fordítják. Másképp megfogalmazva: az egyházaknak jogukban áll, hogy saját tudományos gyűjteményeik (könyvtárak, levéltárak, múzeumok, műemlékek) vonatkozásában önálló gyűjteményi politikát folytassanak, s az egyes szakterületek és intézmények között ennek megfelelően súlypontosozzanak. Az állami művelődési szervek koordinációs igényei, illetőleg speciális támogatási törekvései csak akkor és annyiban vetődnek fel, amikor és amennyiben az egyházi gyűjtemények (ezen belül a könyvtárak) ügyei az egyetemes magyar kultúra ügyeivé válnak, tehát (intézményi vonatkozásban) bizonyos állami művelődési intézmények munka- és feladatkörével is érintkeznek.

Az ilyen értelemben lehetséges érintkezési területek két csomópont köré csoportosíthatók. Vegyük ezeket sorra.

Az egyházi könyvtárak elhelyezési-állományvédelmi problémái annyiban válnak közérdekűvé, amennyiben azok nemzeti értéket jelentő könyveket, illetve gyűjteményrészeket érintenek. Nyilvánvalóan nem lehet közömbös, hogy értékes kódexek, ősmenyiratványok őrzése esetleg olyan körülmények között történik, amelyek veszélyeztetik épségüket, fennmaradásukat. Az ilyen problémák megszüntetése nemcsak az illető egyház érdeke, feladata; az egyházi és az állami szervek együttműködésével közös intézkedések is elképzelhetők ezeknek a muzeális értékeknek a védelmében.

A másik csomópont a *nem-vallási vonatkozású állományrészek szélesebb körű kihasználása*. A fentebb már elmondottak alapján ez a probléma a fővárosban kevésbé jelentkezik, mint vidéken, legerősebben pedig azokban az országrészekben vetődik fel, ahol nincs nagyobb állományú, történeti értékű anyagot is tartalmazó tudományos (egyetemi) könyvtár. Ezzel érkezünk vissza a kiindulópontunkhoz: a *történeti jellegű tudományok szakirodalmi bázisának bővítésére kialakítandó, folyamatos regionális együttműködés lehetőségéhez az állami és az egyházi könyvtárak között.*

Regionális együttműködés az állami és az egyházi könyvtárak között

A történeti jellegű tudományok kutatóinak szakirodaloméhsége tehát helyenként a jelentékeny társadalomtudományi anyaggal rendelkező, nagy állományú egyházi könyvtárak (nevezzük talán így: *egyházi tudományos könyvtárak*) anyagának széle-

sebb körü igénybevételével csillapítható lenne. Az együttműködés lehetőségeit és azok várható hatékonyságát természetesen csak területenként lehet kielemezni. Ugyancsak hasonló, konkrét elemzéssel állapíthatók meg az együttműködés módszerei, a közös intézkedések lebonyolításának mikéntje, a várható munka- és költségkihatások megosztása stb.

Miféle együttműködésről lehet szó a gyakorlatban? Lássunk néhány példát.

A közkönyvtárak olvasóinak igényei felől kiindulva: az olvasóknak (kutatóknak) meghatározott szakirodalomra van szükségük. Az igényelt művek köre részben vagy egészen megtalálható a regionális együttműködésben résztvevő valamelyik nagy egyházi tudományos könyvtárban, könyvtárakban. Kézenfekvő, hogy az első lépés ennek figyelembe vételével a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségeinek megteremtése lehet. Az ilyen könyvtárközi kölcsönzés lebonyolításának gyakorlati előfeltétele azonban az, hogy az illető terület érdekelt egyházi könyvtárainak állományáról, pontosabban: annak arról a részéről, amely a „világi” kutatókat is érdekelheti, katalógus készüljön. (Regionális központi cédulakatalógus a regionális könyvtárban, vagy nyomtatott katalógus az egyházi tudományos könyvtár ilyen jellegű anyagáról.) Ehhez ismét bizonyos számú szakképzett, illetve betanított munkaerő, továbbá meghatározott sokszorosító kapacitás szükséges. Ugyancsak a könyvtárközi kölcsönzés zavartalan és gyors lebonyolításához bizonyos reprográfiai kapacitás is kell, ami első sorban a regionális (megyei) könyvtárban képzelhető el.

Az együttműködésnek ezen az alaptípusán kívül természetesen — a helyi adottságoknak és igényeknek megfelelően — más módjai is lehetségesek. Kölcsönös könyvtárlátogatások szervezése, az egyházi tudományos könyvtárak új munkaerőinek bevezetése a könyvtári munkába, tájékoztatási együttműködés, és még sok más lehetőség vár kihasználásra. Mert kihasználatlan lehetőségekről van szó, s az ellenpéldák csak erősítik a szabályt (pl. a debreceni egyetemi és a kollégiumi könyvtár együttműködése).

S ha már a gyakorlatnál tartunk, lássunk egy egészen kézzelfogható példát, milyen állományokkal járulhatnak hozzá a egyházi tudományos könyvtárak — kölcsönös megegyezés alapján — a vidéki kutatók szakirodalmi ellátásához.

Tudományos könyvtárak tekintetében hazánk legrosszabbul ellátott vidéke a Kisalföld, másként: Északnyugat-Dunántúl. A régió területén azonban (a Könyvtári Minerva szerint) a következő nagy egyházi tudományos könyvtárak találhatók:

1. *A Püspöki Papnevelő Intézet Könyvtára, Győr.*

Alapítva: 1688. Állomány: 67 000 kötet könyv, 1000 kötet folyóirat. 15 kódex, 200 ősnymotvány. Gyűjtőkör: hittudomány, történelem.

2. *A Szent Benedek-Rend Központi Főkönyvtára, Pannonhalma.*

Alapítva: 1001. Állomány: 204 000 kötet könyv, 24 000 kötet folyóirat. 13 kódex, 510 ősnymotvány. Gyűjtőkör: társadalomtudományok, hittudomány.

3. *A Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtára, Pápa.*

Alapítva: XVI. század. Állomány: 102 000 kötet könyv, 6200 kötet folyóirat. 1 kódex, 10 ősnymotvány, 191 RMK-könyv. Gyűjtőkör: hittudomány, történettudomány (ezen belül „Papensia” gyűjtemény, Veszprém megye és a Dunántúl), irodalomtörténet.

4. *Egyházmegyei Könyvtár, Szombathely.*

Alapítva: 1777. Állomány: 70 000 kötet könyv, 2900 kötet folyóirat. 18 kódex, 105 ősnymotvány. Gyűjtőkör: hittudományok, Vas megyei kiadványok.

Csak ennek a négy könyvtárnak az állománya együttvéve megközelíti a 450 000 kötet könyvet, ezenkívül eléri a 34 000 kötet folyóiratot. (A régió-határok kitágításával azonban ideszámíthatnánk még a veszprémi és a két székesfehérvári katolikus könyvtárat is.) Ennek a félmillió anyagnak természetesen csak egy része használható a „világi” társadalomtudományi kutatók számára, azonban ez az állományrész — szerény becslés szerint is — bizonyára meghaladja a százezer kötetet.

Végül is mi várható a két fél részére a regionális kooperáció kiépítésétől? Összefoglalóan azt mondhatjuk: az egyházi könyvtárak ennek révén támogatást kaphatnak sok szakmai rutinmunka elvégzéséhez, továbbá módszertani vonatkozásban; bár az is kétségtelen, hogy az erőknek ilyen koordinált összpontosítása az egyházi szervezetek részéről ugyancsak fokozottabb támogatást igényel. (Nyilvánvaló, hogy egyetlen megyei könyvtár sem lenne képes arra, hogy magára vállalja egy vagy több nagy egyházi tudományos könyvtár ellátottságának, fejlesztésének megjavítását, de ez nem is lehet a feladata.) A közművelődési könyvtárak számára pedig azért fontos az együttműködés, mert felső szintű, kutatási igényekkel fellépő olvasók számára a közelből, tehát gyorsabban, biztosabban szerezhetik be a kívánt irodalom többé-kevésbé nagy hányadát. Az egyházi tudományos könyvtárakkal kiépítendő ilyen értelmű együttműködés tehát előrelépést jelenthetne kulturális életünk egyik sokat emlegetett kérdésében.

B. Nagy Ernő

A könyvtárügy napszámói

Ha az ember mögött nemcsak a közelítő öregség, de a másfél évtizedes könyvtároság tapasztalata is ott áll, akkor úgy érzi, jogot nyert arra, hogy könyvtárosi szakügyekről minden elkenés, mellébeszélés nélkül, tehát őszinte hangon szóljon. Hosszú idő óta írogatok a Könyvtárosba és a Fejér megyei Könyvtárosba a községi könyvtárak napirendben levő problémáiról, s ezeket szóvá is kell tenni, amíg oly sok probléma megoldatlan. Gondja pedig csak akkor nem lesz a könyvtárosnak, ha a könyvtár ajtaját utolszor teszi be.

A falusi (jobb szó ez a hivatalos „községi”-nél) könyvtárosok munkavállalása a könyvtároság hőskorától — az 1950-es évek elejétől kezdve — máig is valóban hivatásérzetből fakadt. Mennyi példát lehetne erre felhozni! Volt úgy is, hogy a kifizetésű pedagógus a tőle távol álló, de a fizetésének pótlásához feltétlenül szükséges tyúktenyésztés vagy disznóhizlalás helyett a kisebb hasznót hozó, de szebb részt választotta: tiszteletdíjas községi könyvtáros lett. Tudok olyan falusi könyvtárossal is, aki csak hat elemivel kezdte, de leérettségizett, szakmailag képezte magát, s megérdemelt kitüntetést kapott könyvtárosként. A főiskolát végzett pedagógusok között is akadt több tanár, aki mint jó községi könyvtáros közmegelegedésre végzi munkáját.

Mindezt annak bizonyítására mondtam el, hogy csak az lehet valóban jó könyvtáros, aki ezt a tevékenységet hivatásának érzi. S akik otthagyták a pályát? Lehetséges, hogy jobban meg kellett volna fizetni őket. Dehát meg van-e fizetve havi 70 Ft tiszteletdíjjal az a pusztai fiókkönyvtáros, aki emellett tanít is? A tiszteletdíjasok problémáira még a könyvtárosok országos konferenciája sem tudott kellő választ adni.

Magamról csak annyit, hogy már elemista koromban „kiskönyvtárosa” voltam Debrecenben Dávid Mihály tanító úrnak, aki ha dicséretként rátette kezét a fejemre, boldog voltam, mert öreg tanítómmal egykor Kossuth Lajos parolázott Turinban. Már ekkor elhatároztam, hogy könyvtáros leszek. Majd a kollégiumban sem olvasott nálam többet senki, noha ez gyakran az elmulasztott zenéi és tornagyakorlatok rovására ment. S mennyi hátrányt szenvedtem azért, mert mint önképzőköri elnök „bevittem” Atyát az eléggé vaskalapos tanári karral rendelkező kollégiumba, és hordtam társaimnak a „dekadens” költő könyveit! Amikor a megyei könyvtár megbízott azzal, hogy tiszteletdíjas községi könyv-

táros legyek a teljesen elhanyagolt abai könyvtárban, életem egyik főcélja teljesült. Meg sem kérdeztem, mennyit kapok érte.

Hatalmas, szinte naiv elképzeléseket szöttem a kis községi könyvtár jövőjéről. Legfőbb céloom volt, hogy az ott iálalt, kicsiny élesztős dobozban tárolt 75 olvasói kartoték számát százakra fejlesszem. De ehhez kevés volt a meglévő 560 kötet! A tanács még nem érezte szükségét a segítésnek. De felfigyelt a megyei könyvtár, s jöttek a kért könyvek száza. Megindíthattam a széleskörű olvasótoborzást, amelyet mint magyar szakos tanár a diákjaimmal kezdtem, és általuk s a személyes beszélgetéseken keresztül szerveztem a felnőttek olvasótáborát. Ez utóbbi máig is alaposan túlszárnyalja a 14 éven aluliakét. De már akkor is csalódást okozott, hogy a tömegszervezetek vezetői nem érték meg a falusi könyvtár pótolhatatlan kulturális szerepét; s még látszólag sem mutattak példát abban, hogy felkeressék a könyvtárt. Egy-egy „kampányuk”, éppen személyes példamutatásuk hiányában fulladt kudarcba. Akiket éveken át neveltem a könyvek szeretetére, azok ma is el nem maradok olvasóim. Csak az ő sokoldalú segítségükkel értem el, hogy a tiszteletdíjas könyvtárosok számára 1962-ben és 1963-ban megtartott versenyen a mi könyvtárunk lett az első. Ekkorra a csöpp dobozka 75 olvasói kartotékjának száma már 732-re nőtt.

Írtam már arról a veszélyről, hogy az egyedül dolgozó községi könyvtáros egy-egy zsúfolt könyvtári estén mennyire csak adminisztrátor lehet. Ezt magam is csak úgy kerülhettem el, hogy régebbi diák-segítőim egyikét helyemre ültettem, s olvasóim között járva, segítettem nekik a kívánt könyv kiválasztásában.

Persze, az elért eredményekkel soha nem lehetünk megelegedettek, mert a könyvtári munka soha nincs „befejezve”: nemcsak évente, de hetenként új feladatokat követel. És éppen ez a szép és vonzó benne! Másként elszűrkül a könyvtáros, megreked az egyszer elért eredmények színvonalán. Mindig legyen új és újabb cél a könyvtáros előtt! Ha néha csak annyi is, hogy egy új olvasót a számára legjobbnak vélt könyvvel megajándékozott, vagy egy már régen keresett könyvet olvasójának kezébe ad. A könyvtárosnak mindig legyen megoldandó problémája! Hiszen munkája örömeinek éppen ez egyik forrása.

Közismert, hogy a jó szőlősgazda minden tőkéjét ismeri, bármennyire sokféle

fajtaból legyenek is azok. Így tud csak a bő szüretre gondolva szakszerűen met-szeni. Hasonlóképpen kellene a könyv-tárosnak minden könyvet ismernie, még-ha a könyvvállomány folyamatosan, ál-landóan bővül is. (A múlt évben több mint 13 000 Ft értékű könyvet leltároz-tam be. Nem tanácsi pénzből!) De vall-juk be, ez az egyik legnagyobb és ál-landó probléma, hiszen a könyvtáros is ember, akinek más egyéb dolga is van, mint csak az újonnan érkezett könyve-ket böngészgetni az egyik könyvcso-mag érkezésétől a másikig. Sőt! Sehogyan sem paradox állítás az, hogy „nem jut elég ideje az olvasásra”. Nem is lehet a család, tanulás vagy főhivatásának — tiszteletdíjasokról szólván — teljesí-tése és más egyéb ok miatt. De mégis! Egyetlen új könyv sem porosodhat az új könyvek asztalán, a könyvtárosnak va-lamilyen tájékozottságot szereznie kell róla. Mindegy, milyen úton. Néha be kell érnie azzal, hogy mit ír róla a legújabb Új Könyvek, mit közölnek a könyvtár-nak járó lapok, folyóiratok kritikái. Ha az író már régebbi műveiből ismeri, könnyebb a dolga. És vannak megbízha-tóan tárgyilagos, kritikai érzékű olvasói, megkérdézi őket is az új könyvről, s vé-leményüket pár szóval rögzíti a könyv-kártyára.

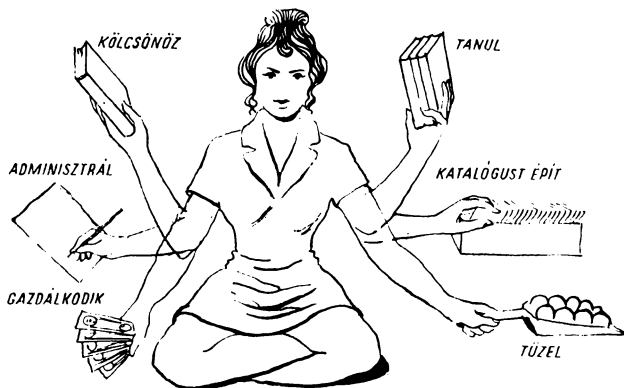
Ha feltennék a kérdést: mennyi időt fordítok olvasásra, nagyon rövid lenne a válaszom: semmi hobbym, szenvedélyem nincs, amely az olvasástól elvonna. Te-hát minden szabad időmet az olvasással töltöm, de ez utóbbi inkább az estekre korlátozódik sok, más irányú elfoglaltsá-gom miatt. Az olvasásban ritkán „akad-ályoz meg” a rádió vagy a tévé műsora.

Csak a könyvek határtalan szellemi bi-rodalma vonz igazán.

A könyvtárosok eredményes munká-ját — mint említettem — hátráltatja a tömegszervezetek vezetőinek távolmara-dása a könyvtártól. De legalább tagjaik között propagálnák a könyvek olvasását! S ha a dolgok mélyére nézünk, ott a leg-síralmasabb okot találjuk: nincsen a könyvtár nyújtotta kulturálódásra szel-lemi igényük! Az ezen való „síránko-zást” ugyan túlhaladottnak látja a Könyvtáros 1970. évi 703. oldalán meg-jelent, a könyvtárügyi konferenciáról szóló írás, mondván: „a társadalmi el-várá sok számolnak a könyvtárak új-fajta szolgáltatásaival”. Hiszem, hogy így lesz, de addig a falusi kultúrának még óriásit kell fejlődnie. — Azt is mondja ez a cikk, hogy a könyvtárat „fontossá-gában talán mindjárt az iskola után kel-lene helyezni”. Így vélem én is.

Tehát le kell menni a fundamentumig, vagyis falusi viszonylatban az általános iskolai követelményekig. Ha meg tudunk maradni a tárgyilagosság terén, mindig ide érünk. A falusi kultúra alapja is az iskola. Célszerű lenne, ha minden tanító és szaktanár ismerné, milyen könyvek segítik elő munkájuk eredményesebbé válását, s ezeket a könyveket propagálná tanítványainak. Mennyi van belőlük a községi könyvtárban! Akad ugyan ezek-ből az iskola ifjúsági könyvtárában is, de különösen a váltott műszakban tanító iskolák nevelőinek a kölcsönzésre alig jut idejük, forgalmuk tehát jóval kisebb a községi könyvtárénál, ahol erre bőven van idő. De hadd írjam meg: a legtöbb nevelő éveken át nem lépi át a községi

KÖZSÉGI KÖNYVTÁROS

Ahogy a falusi könyvtárosnő saját magát látja. Névtelenül küldte be a rajz eredetijét valamelyik községi könyvtáros. A gyakorlatlan kéz vonásait grafikussal átrajzoltattuk, a kom-pozíció azonban nem változott

könyvtár küszöbét. Hogyan tudná, hogy milyen könyvek állnak ott a tanítás segítésére! A könyvtárosnak az is öröm, ha cédulák jönnek olykor a könyvtárba: keresd ezt és ezt a könyvet. Évente egyszer jönnek a harmadikosok a könyvtárba, mégpedig a környezetismereti óra keretében és tanítójuk vezetésével. Az eredmény: többen beiratkoznak. Hát a többi osztály?

Nem mondok vele újat, hogy nálunk is a legtöbb férfi az italboltokban s a presszóban fordul meg. (Elképesztő a boltok bevétele!) Az ilyenek között alig akad könyvtári olvasó. — Az 1960-as évek elején a Fejér megyei Könyvtár a községi könyvtárakat nyomtatott plakátokkal látta el, melyek felhívták a figyelmet a községi könyvtárra. S nem is eredménytelenül, mert nem volt olyan nyilvános helye a községnek, ahol a plakátok ott ne lettek volna. Most sok könyvtárnak előfizetnek (kik?) több olyan folyóiratra, amelyet túlságosan magas színvonala miatt senki át nem lapoz soha. (Pl. Nemzetközi Mezőgazdasági Szemle, Gazdálkodás stb.) De a könyvtárost meg sem kérdezték, mely folyóiratokra lenne szüksége. Néhány drága

és fölösleges folyóirat helyett ésszerűbb lenne a pénz felélenként változó szövegű plakátokra költeni. És függesszük ki azokat a tanácsház és tsz-irodák folyosóinak falára is!

Az ország könyvtárosainak jelentékeny hányadát kitevő tiszteletdíjas községi és fiókkönyvtárosokról igen keveset lehet hallani. Pedig egy kis túlzással őket lehetne nevezni a könyvtárügy napszámosságainak. Nemcsak csekély tiszteletdíjuk (találó kifejezés!) miatt. Küszködnek a tanácsokkal az 1968 elején óriási mértékben leszállított könyvbeszerzési keretüknek legalább a visszaállításáért; néha ingyen takarítanak, tüzelnek a könyvtárban, vagy nagykabátban kölcsönöznek; könyveket ragasztanak; képezik magukat; küzdenek a könyvtár iránti közönynyel; nem fáradnak el a propagandában. Elismerésük — főképpen a helyi szervek részéről — mégis kevés. S többet hallgatnak, mint panaszkodnak.

Dehát ők akarták, hogy könyvtárosok legyenek! Most már hivatásérzetük sem engedné el őket a könyvtárból. Annál inkább fel kellene figyelni problémáikra országosan is!

TANKA JÁNOS

Nevelni a szabad idő tartalmas felhasználására

Nemzetközi konferencia foglalkozott ez év áprilisában Budapesten a *Szabad idő és művelődés* kérdéseivel. Bár a tanácskozáson az olvasás problémáiról viszonylag kevés szó esett, a könyvtárosok számára is tanulságos néhány ott elhangzott megállapítás.

A konferencia legfontosabb kérdései ezek voltak:

Lehetséges-e a szabad idő értelmes felhasználására való nevelés? Hogyan befolyásolja ezt a műveltségi szint? A szabad idő és az életmód; milyen legyen a szabad idő modell? A tv-kultúra megnyitja vagy elzárja a további művelődés lehetőségeit? Hogyan befolyásolja a szabad idő felhasználását a fogyasztók és a társadalmi anyagi lehetőségei? A szabad idő és a felnőttoktatás. A szabad idő és az ifjúság.

Az első plenáris ülésen felszólalt *Köpeczi Béla*, az MTA főtitkárhelyettese is, aki megállapította, hogy bár hazánk kereső népességének 47%-a részesült az elmúlt években munkaidőcsökkentésben, a felszabaduló időt nagyrészt nem művelődésre, hanem keresetkiegészítő tevékenységre fordítják. A szabad idő elfoglaltságok közül vezet a tévé; a *könyvolvasás a nyolcadik helyre szorult*. Csökkent a műveltség társadalmi tekintélye. Ez azzal magyarázható, hogy átmeneti időszakban élünk, számos régebbi érték vesztett megbecsüléséből, de helyettük még nem alakultak ki új értékek. Eddig a munka-szabad idő dialektikus egységét hangsúlyoztuk, ehhez azonban harmadikként a művelődés is csatlakozik. Összefügg egymással a szabad idő-demokrácia-művelődés és a szabad idő-művelődés-személyiség kérdéscsoport is. A demokráciához információ és hozzáértés kell, ezekhez elengedhetetlen a műveltség, amely egyben a személyiség kibontakozását is jelenti. Hogy mindez megvalósítható legyen, a művelődés munkatársainak meg kell teremteniük az *aktív szabad idő pedagógiáját*.

A konferencia iránt külföldről is nagy érdeklődés mutatkozott, 17 országból jöttek küldöttek. Magyarország, mint vendéglátó, öt nagyobb kutatás anyagát tette a tárgyalóasztalra az 1967 óta folyamatosan bevezetett munkaidőcsökkentés eddigi hatásáról. A nagyobb szabad idő a családtagokkal együtt kb. 4—5 millió embert érint.

— Az új munkarend életbelépésekor a művelődéspolitikusok olyan reményeket tápláltak, hogy a megnövekedett szabad idő automatikusan változást fog okozni a dolgozók életmódjában. *Szántó Miklós, Fukász György és Heleszta Sándor* tanulmányai-
ból, továbbá számos felszólalásból viszont az derült ki, hogy túlságosan optimisták voltunk.

Fukász György csepeli és győri vizsgálatai szerint még igen sokan nem becsülik a szabad időt, mint a különböző művelődési lehetőségek forrását, s túlórázással vagy más munkavállalással le is mondanak róla. *Fellelegzést csak a nők számára jelent a szabad szombat*, amely most már a vasárnap jórészt mentesíti a házimunkák alól. A fennmaradó szabad időben a pihenés, a rádiózás-tévézés, a családdal való foglalkozás és az újságolvasás a leggyakoribb elfoglaltság.

Heleszta Sándor kazincbarcikai felmérése szerint a vizsgált lakosság 45%-a egyszer sem járt egyetlenegy művelődési intézményben sem. A látogatók 71%-a „rendezvény” (gyűlés, bál) kapcsán tette be a lábát valamelyik intézménybe, s csupán 12% az ott található könyvtár használata céljából.

Nagy feltűnést keltett a Belkereskedelmi Kutatóintézetnek *Koltai Iván* által összeállított tanulmánya, amely szerint az ötnapos munkahét bevezetése és a jövedelmek növekedése következtében 1985-re megnégyszereződik ugyan az egy főre jutó „szabad idő kiadás” összege, de a könyv- és folyóiratvásárlás részesedése az összes kiadásból majdnem felével csökken.

A konferencia sok felszólalása lélektani és egészségügyi szempontból egyaránt *károsnak minősítette a társadalomban jelenleg leginkább elterjedt szabad idő szerkezetet*. Ugyanis minden korosztálynál és rétegnél az otthonülő tevékenységek, a televízió és az olvasás vezetnek, amelyek testileg pihentetnek, de idegileg megterhelést okoznak. Az annyira szükséges szabadlevegős tevékenységek, a séta, még inkább a sport csak egészen kis szerepet játszanak, pedig több vizsgálati anyagból bebizonyosodott, hogy jó időgazdálkodással a rendszeres sportolás mellett magasabb szellemi teljesítmény érhető el, mint az egyoldalú agy- és idegmunkával. (Mindez nem cáfolja meg azt a tényt, hogy az olvasó emberek a nem olvasókhöz képest túl kevesen vannak.)

A külföldi felszólalások megerősítették a hazai kutatások eddigi megállapításait, hogy *a munkaidő csökkentése önmagában nem hoz változást a művelődési szokásokban*.

A konferencia résztvevői felszólították az európai országok képviselőit, hogy szervezzenek közös bizottságokat, amelyek lehetővé teszik a kutatási tapasztalatok folyamatos kicserélését.

A viták, felszólalások összefoglalásaként megállapítható, hogy nálunk és külföldön a csökkentett munkaidőt az emberek *elsősorban pihenésre* használják. A soron következő feladat az a nagyon átgondolt, a különböző rétegek, sőt az egyedek sajátosságait figyelembevevő nevelőmunka, amely hozzásegít ahhoz, hogy a szabad idő által nyújtott lehetőséget valódi tartalommal töltsük meg. Ebben a könyvtárak is igen fontos szerepet játszanak.

V á g h M á r i a

Diskay Lenke fametszete

A Csepel Autógyár szakszervezeti könyvtára

Természetesen véletlenül alakult így, mégis az a helyzet, hogy éppen minden tizedik évben valamilyen jelentékeny esemény kapcsolódott eddig a *Csepel Autógyár szakszervezeti könyvtárához*. 1951-ben létesült, akkor még a gyár területén működött, s egyetlen feladata az autógyári dolgozók könyvellátása volt. 1961-ben megnyílt a *Csepel Autógyár Művelődési Háza*, s abban kapott helyet a könyvtár. Azóta területi feladatot is ellát. Maga a gyártelep *Szigethalom* és *Szigetszentmiklós* találkozásánál fekszik. A gyár előtti parkban álló, nyerskőből, vasbetonból, üvegéből komponált művelődési központ környéke nem lakott, ennek ellenére forgalma — a benne levő könyvtárával együtt — nagy. Naponta ezer és ezer ember halad ugyanis itt át, a terület az autógyár miatt közlekedési csomópont. Ugyanakkor bevásárló, egészségügyi s ma már művelődési központ is. A harmadik dátum 1971. A könyvtár ekkor nyerte el a „*Kiváló*” címet.

Három könyvtáros látja el a gyár dolgozóit, továbbá Szigethalom, Szigetszentmiklós és a többi környező község idejéről lakóit könyvekkel. *Máté György* könyvtárvezető az irányításon kívül 9 fiókkönyvtárral tartja a kapcsolatot, valamint gondoskodik az állománygyarapításról. *Molnár Márta* könyvtáros feladata a feldolgozás és az olvasószolgálat ellátása. *Szomorjai Katalin* elsősorban a gyermekrészleggel foglalkozik. Ezek meghatározó, de természetesen nem mezeven elválasztó munkaköri beosztások. Átfedések, kisegítések — mint mindennél — itt is vannak, közös a feladat s a cél, így a munka is.

A könyvtár berendezéséről nem akárok szólni, minden olvasó otthonos a polcok, katalógusfiókok, helybenolvasásra csábító asztalkák és fotelok birodalmában. Kivételt egyedül a gyermekkönyvtári részleggel teszek, amelyet csak egy — a terem közepéig húzott — falrész választ el a kölcsönző részlegtől. Erről annyit: nagyon szívesen veszik birtokukba nap mint nap a gyerekek a kör alakú asztalt és az apró székeket, mert derűs, esztétikus a környezet, a díszítés. A polcok fölött óriási verébbetűs táblák segítik az életkoruknak megfelelő olvasmányok kiválasztását, s *kemény kartonokba állítva találják kedvenc ifjúsági vagy gyermeklapjukat, együtt az utolsó 10—15 számot*. Ebben a könyvtárban rászoktatják a gyermekeket a rendszeres, szinte naponkénti újságolvasásra.

A beiratkozott olvasók száma 2883 volt 1970. december 31-én. Közülük 1440 az üzem dolgozója. A gyár szakmunkás dolgozóinak 25, az ipari tanulóknak 36,4 százaléka könyvtári tag. Ugyanakkor a segéd-, illetve betanított munkásoknak csak 6, a műszaki dolgozóknak pedig mindössze 3,8 százaléka iratkozott be a könyvtárba. Egyértelmű, hogy melyik területen kell erősíteni a propagandát, az olvasás, a könyvek használata érdekében.

A könyvtár állományába kerekén 33 ezer kötet tartozik, *egy olvasóra csaknem 12 könyv jut*. Az ismeretterjesztő irodalom aránya 1965-től 1970-ig 14 százalékról 29-re emelkedett. A könyvtárban 109 féle újság és folyóirat található. A raktár szemmel láthatóan kicsi, alig lehet mozogni a könyvektől. A rugalmasság jó példája, hogy gyermekolvasót, valamint a művelődési házban néhány klubtermet az épülethez való hozzátoldással sikerült néhány éve megépíteni. *Nem lehetne a raktározási gondokon is hasonlóképpen segíteni?* A nyitvatartási idő — kölcsönzési idő — a könyvtárban heti 36 óra. Szombaton is 5 óra hosszát az olvasók rendelkezésére állnak, a szabad szombatokat megelőző pénteken pedig reggel 7-től este 8-ig. (Egyébként is este 8-kor van záróra. Az üzemen kívüli, területi elhelyezés egyik előnye az is, hogy a közművelődési könyvtárak munkarendje szerint tudnak dolgozni a szigethalmi szakszervezeti könyvtárosok.)

A szabad szombatonál álljunk itt meg egy pillanatra. Néhány éve még a keddi kölcsönzési nap volt a könyvtárban a legerősebb. Mint említettük, a könyvtár nem lakott területen van. Csaknem három éve, amióta a gyárban minden második héten szabad a szombat, ezen a napon csökkent a forgalom a könyvtárban is. Annál jobban megnövekedett pénteken. Ezért vezette be a könyvtár minden második pénteken a reggel 7-től este 8-ig tartó nyitvatartási időt. Jól számított: *ezek a pénteki napok ma már a legnagyobb forgalmúak*.

A kiállításokról is szólni kell. 1970-ben az új könyvek rendszeres havi kiállítása mellett még 11 másikat rendeztek, mégpedig a következő témákból: Lenin centenáriumi, felszabadulási évforduló, Váci Mihály est, Bartók est, A költészet napja, A szovjet kultúra napjai, Ünnepi könyvhét, Műszaki könyvnapok, Kuba, Mai magyar képzőművészet, gyermekkönyvtári módszertani kiállítás.

A kiállításokat nem a könyvtár helyiségében, hanem az előtte húzódó széles, világos folyosón rendezik, így a művelődési házba, de nem a könyvtárba érkezők is láthatják őket. A tematikus kiállításokat vagy valamelyik helyi rendezvényhez kapcsolva, vagy az Eseménynaptár szerint rendezik. (Egyébként is gyakran és haszonnal forgatják az Eseménynaptárt!) Amikor az említett folyosón a kiállítást már elegen látták, vándorútra indítják az üzemszézekbe, ahol a fiókkönyvtárak vannak, s a művelődési háztól körülbelül 100 méterre levő iparitanuló-intézetbe is. „Beszáll” a könyvtár a művelődési ház saját kiállításába is. A fényképkiallításához fotószakkönyveket raktak ki, a kerámia bemutatáshoz képző- és iparművészeti köteteket.

Gyerekek. Ez a könyvtárban a „könyv”-ön kívül a legtöbbet emlegetett szó. Pontosabban így: „a gyerekek, a fiatalok”. Az említett iparitanuló-intézet, a környező gimnáziumokkal, a szigethalmi általános iskolával ideális a könyvtár kapcsolata. Az ipari tanulók irodalmi délutánjaikat, szavalóversenyeket rendszeresen a könyvtárban tartják. Előfordult már az is, hogy a ráckevei gimnázium tanulói a könyvtárban rendeztek baráti találkozót az ipari tanulókkal. A gimnazisták a könyvespolcok szolgáltatták „díszletek” között mutatták be irodalmi műsorukat a találkozás öröme. A gyár kiszistái is rendszeresen tartanak a helyiségben rendezvényt.

— Tendencia ez? — kérdeztem Máté Györgytől.

— Igen, tendencia. A hetvenes évek — azaz az utóbbi másfél év — eredménye. Most kezd erősödni a kapcsolatunk a fiatalokkal. Korábban, szó ami szó, ilyen példákat, mint itt az előbb, keveset tudunk volna mondani. A kapcsolat személyeken is múlik. Könyvszerető, hozzáértő ember most a gyár kultúrfelelőse, KISZ-titkára, s emellett mi is keressük a közeledés módját, megragadunk minden alkalmat.

Pedagógusok. Ha a gyerekekről — a továbbiakban az általános iskolásokról — szólok, róluk sem feledkezhetem meg. Egyébként is; hadd terjedjen a jó példa híre! Máté György és munkatársai egyértelműen csak dicsérték a könyvtár és a szigethalmi általános iskola pedagógusai között kialakult kapcsolatot. Neveket is említettek: Kovács László, Kulik Katalin és Tóth Eszter tanárokat. Főleg ők azok, akik a gyerekeket rendszeresen elviszik a könyvtárba. Az idén lesz három éve, hogy az általános iskola úttörőcsapata és a gyermekkönyvtár szocialista szerződést kötött egymással. Évről évre ötszáz általános iskolás iratkozik be a gyermekkönyvtárba — többségük autógyári munkásszülő gyermeke — s kölcsönöz ki kerekén 20 ezer kötetet. Minden második vasárnap diavetítés, nyári gyermekfoglalkozások, zenehallgatás, játékok, vetélkedő — címszavakban ezek a főbb formái a gyermekekkel való kapcsolatnak. Szavalt már nekik Berek Kati, találkozott Janikovszky Évával, s válaszolhattak a körükben megjelent Vargha Balázs kérdéseire.

Az eredményt, a sikereket hosszú ideig tartó, alapos, aprólékos munka előzte meg. Szomorjai Katalin tagja az általános iskolai úttörőcsapat vezetésének. (Tiszteletbeli tag.) Egyik vezetőségi ülésen született meg például a gyermekkönyvtár 1970—71-es rendezvényprogramja. Molnár Márta a művelődési ház ifjúsági klubjában tevékenykedik. Máté György pedig a Fényszóró című üzemi lap szerkesztő bizottságának tagja. Nem múlhat el két hét úgy — erről ő gondoskodik —, hogy a Fényszóró olvasói ne találkoznának a lapban valamilyen „könyves” témával. Minderre, amit itt felsoroltam, Máté György ezt mondta:

— Apróságok ezek: itt is csinálunk valamit, ott is szólnak valamiért, de áttételesen mindez segít a munkánkban, az eredmények elérésében.

M á t y á s I s t v á n

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter Szokolay Bélának, a Zrínyi Katonai Kiadó archívum kezelőjének A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

A Veszprém megyei Tanács Onika Olgának, a megyei könyvtár csoportvezetőjének a Veszprém megye irodalma 1945—1969. c. kétkötetes bibliográfia szerkesztéséért a VESZPRÉM MEGYÉÉRT kitüntetés arany fokozatát adományozta.

Fiatalok könyvtára

Ahhoz, hogy túl az ünnepi alkalom szülte igényen, maradandó haszonnal járjon a *kiváló* címet elnyert könyvtárak bemutatása, egy kicsit nyomozói munkát kell végeznie annak, aki e bemutatásra vállalkozik. Mert bár a jó könyvtárak (mint Tolsztoj szerint a jó házasságok) hasonlítanak egymásra, munkájukból éppen az a sajátos vonás, az a többlet érdemi a legtöbb figyelmet, amiben különböznek egymástól. Magyarul: amit a legjobban csinálnak.

*

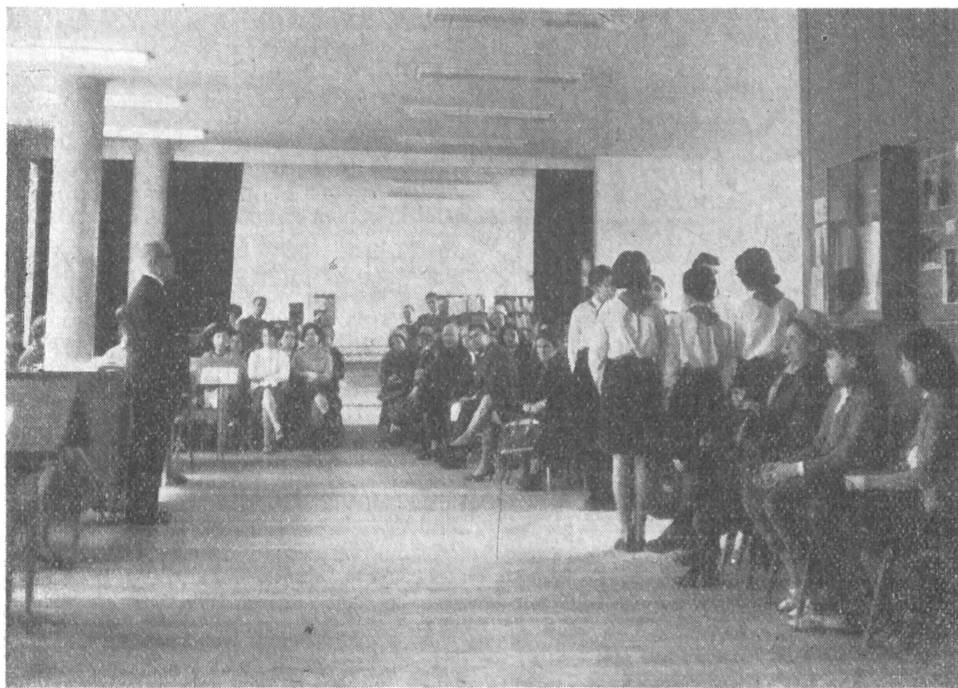
A városi élet legfiatalabb s legkorszerűbb kerete: a lakótelep. Közülük Budapesten az első egyike, amely a város egykor rossz emlékű nyomortelepének helyén *József Attila* nevét viseli, mindössze néhány éves. A házakat övező parkokban még zsenge fácskák, ritkás bokrok nyújtóznak a nap felé. A városrésnyi lakótelep 35 ezer embernek nyújt otthont. 1967-es adatok szerint az itt élő családok 43 százalékában munkás a családfő (országosan 30,2), s az iskolai végzettség ugyancsak családfőre megállapított szintje meghaladja az országosnál jobb budapesti átlagot: érettségizett 26,1,

egyetemet végzett 17 százalék (Budapesten 13,2, illetve 6,6). A nyolc általánost el nem végzettek aránya a budapesti 48,2-del szemben itt csak 21,4 százalék. Sok a fiatal, még több a gyermek.

E negyed központjában szinte a házzal egy időben épült fel 1965-ben a *mai napig legnagyobb*, 400 m² alapterületű Szabó Ervin kerületi könyvtár, a 48-as.

A kétszintes épület felső szintjét kapta meg a könyvtár. A földszinten csak a ruhatára van, az emeletet a könyvkiválasztó tér, az olvasóterem és a munkahelyiségek foglalják el. (Az emeleti közös előtérből nyílik a FSZEK 15. számú gyermekkönyvtára is, amely szintén *kiváló* lett, s amelyet külön fogunk bemutatni.) A felnőtt könyvtárnak induláskor 14 ezer könyve volt, ma 24 ezer sorakozik az állványokon, példás rendben. Ez a mennyiség elegendőnek látszik az igények kielégítésére, s ennyit lehet esztétikusan elhelyezni a könyvkiválasztó térben.

Ám a belső arányokkal elégedetlenek a könyvtárosok: az állománynak igazodnia kell a korszerű igényekhez (még ha azok lappanganak is), s ez csak úgy ér-

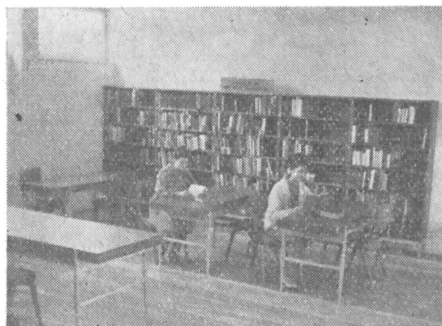
Az avatás napja — 1965. február 13. (MTI Fotó — Patkó Klára felv.)

hető el, ha a könyvtárosok újra meg újra szembesítik a kettőt egymással. A 48-as könyvtárban megvizsgálták már a természet- és társadalomtudományi, a technikai, az irodalomtudományi és az esztétikai állományrészeket, hogy alkalmassak-e az olvasói igények kielégítésére. Ugyanígy elemzik a szépirodalmat is, s különös gondot fordítanak a szocialista eszmeiségű szépirodalom, a sci-fi és a futurológia irodalmának, a kötelező olvasmányoknak és a középiskolai tanulmányokhoz kapcsolódó ismeretterjesztő műveknek beszerzésére.

A *gyarapítás igényességének* bizonyítékaul álljon itt egyetlen adat: 1970-ben az állomány 42,3 százaléka ismeretterjesztő mű volt. (Igen, de még így is kevés, mert az olvasóterem 2500 kötetét, ami többségben ismeretterjesztő, illetve tudományos munka, nem lehet kölcsönözni, s mivel szépirodalmi műből sem vásárolhatunk kevesebbet, mint jelenleg, csak a könyvek beszerzésére fordítható pénzösszeg növelése segíthetne — mondja *Maruszkai József*, a könyvtár vezetője.)

Az olvasók tájékozódását az említett jól összeválogatott *kézikönyvtár* mellett száznál több hírlap, folyóirat szolgálja. Egy részüket kölcsönzik is.

Még valamit az állománygyarapításról: A tudatosság egy bizonyos ponton már bátorság (vagy inkább messzebb néző állhatatosság) is: *két éve nem vásárolnak krimi*, a lektűrből is keveset. Vállalják ezzel, hogy a könyvtárba „betévedt” olvasók egyrésze csak „átmeneti jelleggel” marad könyvtári tag.

MTI Fotó — Tormai Andor felvétele

Folyóirat- és könyvbeszerzésre kb. 70 ezer forintot költenek egy évben, amiből 50 ezer a FSZEK-től, 13 ezer a IX. kerületi tanácstól ered, a többit „alkalmilag” kapják.

Ők voltak az elsők a kerületi könyvtárhálózatban, akik *bevezették a vasárnapi nyitvatartást*, mégpedig saját elhárításukból. (Erről akkor helyszíni ri-

portban a tv híradó is beszámolt.) Hétfőn és pénteken déli 1 órától este 8-ig, szerdán délután 2-től 9-ig, csütörtökön 1-től 5-ig, szombaton 1-től 6-ig üzemel a könyvtár, és csak kedden tartják délelőtt nyitva 10-től 2-ig. (Nem értjük ennek a naponta változó nyitvatartási időnek indokát. Hogy tudják megjegyezni ezt az olvasók?) Ehhez jön még a vasárnapi szolgálat 9-től 1-ig, de ekkor csak helybenolvasásra adnak lehetőséget (no meg tanulásra, amit a diákok ki is használnak, de erről még lesz szó).

MTI Fotó — Patkó Klára felvétele

Tükrözi-e a sajátos lakótelepi viszonyokat a könyvtár forgalma, olvasóinak kor, foglalkozás, műveltség szerinti megoszlása. Egyáltalán: kik és hányan járnak a könyvtárba?

A lakótelepi élet sajátosságait kutató vizsgálatok, felmérések gyarapodó irodalma egyetért abban, hogy az ide települtek jó része (főleg az első generáció) a „kinti” lakosságnál *elzárkózóbb életmódot* folytat. Ez az elzárkózás szellemi értelemben is megvan. S az olvasás?

1970-ben 2600 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak, érdekes módon fele-fele arányban nők és férfiak. Életkorukat tekintve *60 százaléuk nem lépte még át a KISZ korosztály felső határát*, s az összes olvasók csaknem 30 százaléka középiskolás. Ezek az adatok fedik a lakótelep demográfiai viszonyait: túlsúlyban van a fiatalság. S az is a helyi adottságok következménye, hogy a helybenolvasók zöme diák. Ők a könyvtárba tanulni járnak, mert a kis szobákból álló modern lakásokban zavarják őket.

A foglalkozási arányok így festenek: A középiskolásokat (27,4 százalék) a munkásolvasók követik 20,7 százalékkal, majd a nyugdíjasok 13,5 százalékot kitevő csoportja következik. A további sorrend: tisztviselő 9,5, ipari tanuló 8,6, alkalmazott 6,5, egyéb értelmiségi 5,6, pedagógus 2,9, főiskolás 2,6, háziasszony

Hálózatfejlesztési törekvések a székesfehérvári járásban

A *Könyvtáros* júniusi száma vitacikket közölt *Tuba László* tollából, amelyben a szerző a körzeti könyvtárak szervezésével kapcsolatos nehézségeket ismertette. Hogy a problémát más oldalról is megvilágítsam, az alábbiakban bemutatom egy olyan járás gyakorlatát, ahol a tervezésen túlvannak, ahol már meg tették a megvalósítás első lépéseit is. Ez a székesfehérvári járás.

Előzmények

A járás könyvtármozgalmának fejlődése 1967—68-ig egyenletes volt. 1968-ban azonban az előző évnek majdnem felére csökkentek a könyvbeszerzési összegek. A költségvetésben tervezett összegből egy lakosra csak 95 fillér jutott. Súlyosbította a helyzetet, hogy a költségvetésen kívüli források (MESZÖV, tsz, Köfa stb.) is elapadtak. 1969-ben még tovább romlott a helyzet, mert ebben az évben már lakosként csak 87 fillér jutott a költségvetésből könyvvásárlásra. Csökkent a felújításra, könyvtári felszerelésre fordítható összeg, lényegében változatlan maradt a tiszteletdíj.

Az elmaradt összegek hatása megmutatkozott az olvasómozgalomban is. Az olvasók száma csökkent, 3 év alatt 2000-rel lett kevesebb, 1969-ben, 17%-ról 14,9%-ra esett vissza arányuk.

Az előzményekhez tartozik az is, hogy a járás könyvtármozgalmának irányításában ezekben az években sok változás történt. A megyei könyvtárban megszűnt a központi járás irányítását végző hálózati csoport, először a megyei módszertani munkatársak látták el ezt a feladatot, majd a járási népművelési módszertani központban működő könyvtárügyi előadó. A következő változást a járási könyvtár létrehozását szolgáló intézkedés hozta, amikor 2 személyt bíztak meg a járás olvasómozgalmának irányításával, akik azonban intézmény hiányában a járási tanács épületében kaptak csak egy hivatali szobát.

Az intézmény nélküli járási könyvtár nem a legszerencsésebb megoldás, a fejlődés mégis ennek létrehozása után indult meg a járásban. A könyvtárosok jelzései nyomán a *helyzet tarthatatlanságát felismerték a járás vezetői, s az MSZMP járási bizottsága 1969. októberében határozatot hozott a járás népművelésügyének, könyvtármozgalmának fejlesztésére. A határozat alapján elsősorban a nagyközségek fejlesztésére került*

sor. A megyei tanács vb. 1970. május 13-án a könyvbeszerzés növelésére hozott intézkedést, az alsó határt lakosonként 3 forintban állapítva meg. Ezek után a járási tanács végrehajtó bizottsága megtette a szükséges intézkedéseket. A legsúlyosabb probléma megoldására, az elmúlt két év könyvbeszerzési hiányának pótlására 500 ezer forint pótnyitit engedélyezett, könyvtári bútorok beszerzésére 150 ezer Ft-ot adott. Több nagyközségben pedig tiszteletdíjas helyett főfoglalkozású könyvtáros alkalmazására hoztak intézkedést. Az érintett községek vezetői örömmel vették tudomásul a központi segítséget, s maguk is hozzájárultak a helyi könyvtárak felújításához. Ugyesen használták ki az egyéb lehetőségeket is a könyvtárak korszerűsítésére. A Száz falu — száz könyvtár mozgalom keretében 120 ezer forint jutott felszerelésre, a körzeti könyvtárak támogatása címén újabb 40 ezer forint a könyvbeszerzés növelésére. A községekben megindult átalakítási munkákhoz a termelőszövetkezetek is hozzájárultak. Megszületett egy országos visszhangot kiváltó felhívás is a kislángi, polgárdi, szabadbattyáni téészek részéről, mely szerint a hátrányos helyzetű fizikai dolgozók gyermekeinek segítése céljából támogatják a községi könyvtárakat. A könyvtárakban tartandó — továbbtanuló gyermekek számára szervezett — csoportos foglalkozások költségeinek fedezésére évi 1000, a könyvbeszerzés bővítése céljából 5 év alatt tagonként egy könyv értékét, évenként tehát 6 forintot juttatnak a könyvtárnak. A három téész ezen a címen ezekben az években majdnem 100 ezer forintot fordít a könyvtárak fejlesztésére.

Összegezve: a járásban társadalmi ügy lett a könyvtárak fejlesztése, s egy év leforgása alatt majd másfél millió forintot fordítottak bővítésükre. Az összefogás eredményeképpen sorra nyílnak meg az átalakított, felújított, korszerűen berendezett nagyközségi könyvtárak. Polgárdiban 100 ezer forintos helyi összegből a duplájára — 110 m² — növelték a könyvtár alapterületét. Gárdonyban ideiglenes megoldásként, míg a tervezett művelődési objektum elkészül, 100 m² alapterületre növelték a könyvtárt. Az átalakításra, felszerelésre helyi forrásokból 150 ezer forintot fordítottak. Hasonló nagyságú a kislángi beruházás is, melyet közösen a községi tanács és a helyi termelőszövetkezet biztosít. A támogatás az egyes községekben nemcsak egy évre szól,

mert az elmúlt év utolsó hónapjaiban meghozott községi vb határozatok az elkövetkező évekre is rögzítik a tanácsok feladatait. (Enying, Gárdony, Szabadbattyán, Velence stb.) Ezekben a határozatokban intézkedéseket hoznak a személyi, tárgyi feltételek további bővítésére fejlesztésére. Idézek a gárdonyi vb határozatából: "... ,a megyei tanács irányelvi alapján a lakosonkénti 5 Ft-os keretet biztosítja és az üdülőhelyi funkciók teljesítésére évi 10 000 Ft könyvbeszerzést nyújt." Hasonló határozatokat hoztak a többi nagyközségek vb ülésein is.

Tervszerű felhasználás

Az anyagi lehetőségek tehát megteremtődtek, gondot okozott viszont a járás művelődésügyi vezetőinek, hogy a hirtelen megnövekedett összegeket jól használják fel, s egy esztendő alatt pótolják több év lemaradását. Első lépésként elkészítették a szükséges intézkedések tervezetét. Ebben meghatározták, mely községek jöhetnek számításba, s a fontossági sorrendnek megfelelően elosztották a kereteket.

A terv szerint, mivel járási könyvtár nincs — csak intézmény nélküli szervezetben működő felügyelet —, *Gárdonyban* „kiemelt” könyvtárt kell létesíteni, mely ellátja a járási könyvtári funkciókat is. Ez egyben a Velencei-tó környékének kiemelt gyűjteményű könyvtára is lesz, s a könyvtárnak és a hozzátartozó fiókkönyvtáraknak (Agárd stb.) az üdülőhelyi igényeket is ki kell elégíteni. Ennek a mintegy 20 ezer kötetes könyvtárnak az alapjait sikerült az elmúlt hónapokban megteremtetni. A nagyközségek közül *Polgárdi* könyvtára kapott még kiemelt támogatást, hogy a későbbiekben területi feladatokat is el tudjon látni. Három körzeti könyvtár kiépítését tervezték, és a megvalósításukhoz is hozzáfogtak. *Enying* székhellyel Balatonbózsok és Mátyásdomb, *Kápolnásnyék* székhellyel Velence, Nadap, később *Sukoró*, *Szabadbattyán* központtal pedig Úrhida, Kőszárhegy, Tác alkotnak körzetet.

Főfoglalkozású könyvtáros beállítására beralapot juttattak Kápolnásnyékeknek, és a későbbiekben Lepsény, Szabadbattyán könyvtárosait is főfoglalkozásúvá kívánják átminősíteni.

A tervek elkészítése után következett a legnehezebb feladat, a *könyvbeszerzési összegek célszerű felhasználása*. 700 ezer forintot kellett elkölteni az év közepétől kezdve. Gárdony 150, Enying, Szabadbattyán 40, Polgárdi 30, Kisláng, Seregélyes stb. 20 ezer forintot kapott a köz-

ponti keretekből. Az elköltendő összegek nagyságáról képet kaphatunk, ha a többi járásokéval hasonlítjuk össze. A megyében működő másik 4 járási és a hozzájuk tartozó községi könyvtáraknak együttesen kevesebb volt a könyvbeszerzési keretük, mint a központi járásnak. A gárdonyi könyvtár könyvbeszerzési összege majdnem annyi volt, mint a megyei könyvtaré. Míg az előző években lakosonként alig egy forint jutott évenként könyvbeszerzésre, ebben az évben nyolc forint értékű könyvvásárlási keretet kellett elkölteni. Ilyen nagy összeget fél év alatt célszerűen felhasználni nagyon nehéz. Mégis kis maradványtól tekintve sikerült jól elkölteni a rendelkezésre álló pénzt.

Érdemes végigkövetni az állománygyarapítási munka fázisait. Első lépésként összeállították az 1967 óta megjelent könyvek *törzssanyag jegyzékét*, mintegy 490 mű címét. Külön *kézikönyvjegyzéket* készítettek a nagykönyvtárak részére, ugyancsak külön jegyzékbe foglalták azokat a társadalomtudományi, politikai könyveket, melyek megvételét szükségesnek tartották. Az elkészült jegyzékeket az érintett könyvtárakban *összehasonlították a meglévő állománnyal*, és a hiányzó műveket külön jegyzéken rendelték meg az AKV könyvtárellátó osztályától és a Szövetkezeti Könyvtérjesztő Vállalattól. A hiányzó politikai irodalom kiegészítését a Kossuth Könyvkiadó készletéből végezték.

A végzett munka nagyságáról képet alkothatunk, ha elmondjuk, hogy a könyvtári normák alapján minden 10 ezer forint értékű beszerzési keret elvásárlása, beleértve az előző felméréseket, a rendelést, a leltározást, a katalógusépfést, egy főfoglalkozású könyvtáros egy havi munkaidejének felel meg. 1970-ben mintegy 25 ezer kottával bővült a járás könyvtárainak állománya, ezzel sikerült elérni az 1000 lakosra tervezett 1800 kötetet. A tervszerű felhasználás eredményeképpen *eltűntek az állománycsoportok közti aránytalanságok*. A társadalomtudományi, politikai irodalom kiegészítésére 100 ezer forintot fordítottak, ugyanennyit a kézikönyvtári részleg korszerűsítésére és 150 ezer forintnál többet az erősen elhasználadott ifjúsági és gyermekirodalom vásárlására. Az állományfejlesztéssel egyidőben megkezdtek a nagyközségi könyvtárakban a *katalógusok kiépítését* is. A megyei könyvtárban sokszorosított cédulákból összeállították a régi állomány katalógusait, a vásárolt könyvekhez pedig a Könyvtárellátó készletéből kiválogatták a szükséges mennyiséget. A betűrendes katalógusokon kívül készül a szakkatalógus is. Az érdekelt 8 nagyközségben mintegy

100 ezer könyvről fél milliónál több cédulát kellett rendezni, besorolni. Megfelelő helyi szakember hiányában a 3 nagyobb állománnyal rendelkező nagyközségben (Gárdony, Kápolnásnyék, Szabadbattyán) a munka irányítására szakképzett könyvtárosokat alkalmaztak mellékfoglalkozásban. Bérüket a járási tanács művelődésügyi osztályának költségvetéséből fizették. Ezzel biztosították, hogy a munka lépést tartson a beszerzéssel, és mindenütt meglegyen a szakzerű irányítás.

Az említett állománygyarapítási munkák elvi irányítása, gyakorlati végzése mellett a járási könyvtár több más említésre méltó munkát is folytatott. Megszervezték a járásban a hátrányos helyzetű fizikai dolgozók továbbtanuló gyermekeinek a könyvtári segítését. Tájékoztatták az iskolákban a 8. osztályosok pályaválasztási szándékáról, s a továbbtanulók névsorának birtokában részükre havonta egy foglalkozást szerveztek a községi könyvtárakban. (Ezt alapozták meg anyagilag a már említett felhívásban a termelőszövetkezetek.) Kidolgozták a foglalkozások módszerét, rendszeresen segítséget nyújtottak azok megtartásához. Elkészítették továbbá a tervezett járási könyvtár és a létrehozandó körzeti könyvtárak ügyrendjét, szervezeti, működési szabályzatát. Mindezek mellett rendszeresen résztvettek a járásban folyó népművelési munkában, többek között a felszabadulási vetélkedők előkészítésében, szervezésében.

Összefoglalás

A járásban sikerült mozgósítani a központi és helyi erőket a könyvtárügy támogatására. A járás vezetői egy év alatt milliós nagyságú összeget juttattak a könyvtáraknak. A gazdasági alapok

megteremtésével sikerült behozni a több éves lemaradást, s ezt a tevékenységet úgy irányították, hogy ez a könyvtárak fejlesztési tendenciájával egyezik, s így a következő évek fejlesztésének alapjául szolgál. A helyes propagandával sikerült a közvélemény figyelmét is a könyvtárakra irányítani. Sorra lehetne megnevezni azokat a községeket, ahol pedagógusok, általános és középiskolai tanulók, tanácsi dolgozók kollektívan vettek részt az állománygyarapítás, feldolgozás munkájában.

Külön kell szólni arról, hogy a járás községeiből továbbtanuló fiatalokat szervezeten elvezették a könyvtárba, ahol konkrét segítséget adtak számukra. Ez azért is jelentős, mert a járás általános iskolás korú gyermekeiből kevés volt könyvtári olvasó, a beiratkozottak aránya alatta maradt az országos és a megyei átlagnak.

A nagyközségek könyvtárainak fejlesztésével a járás megelőzte az országos elképzeléseket, s a gyakorlati végrehajtásban is példát mutatott. A megindult munka folytatása, a tervek végleges megvalósítása a következő évek feladata. Nem okoz-e törést a fejlődésben a járási tanácsok megszűnése — erről érdeklődünk a járási hivatal művelődésügyi osztályán. Válaszukban közölték, hogy a kialakított tervek most és a következőkben is érvényesek, megvalósításukhoz a művelődésügy vezetői a lehető legnagyobb segítséget adják. Az anyagi erők az új helyzetben ugyan korlátozottabb mértékben állnak rendelkezésre, ezért most már a helyi vezetők, a közvetlen fenntartók szerepe lényegesebb. Az eddigi tapasztalatok viszont azt bizonyítják, hogy erre is biztosan számíthatnak a könyvtárak.

Tóth Dezső

Szilágyi Imre ex librise

Olvasónevelés a dunaújvárosi gyermekkönyvtárban

Az iskolának a gyermekkönyvtárak közreműködésével a gyermekeket betűismerőkből tudatos olvasókká kell nevelnie, hogy ismereteik, érdeklődésük bővülésével látókörük szélesedjék, egyéniségük színesebben, „teljesebben” bontakozzék ki.

E cél megvalósítása a gyermekkönyvtárban elsősorban az olvasószolgálati munka útján történik, szem előtt tartva minden egyes gyermekolvasó legsajátosabb hajlamait, szokásait és érdeklődését.

A könyvtár bemutatása

Elemi fokon ez már a beiratkozáskor megkezdődik, amikor minden új tagnak lehetőleg részletesen bemutatjuk a Szabó Ervin Könyvtártól átvett alapelv szerint kialakított témacsoportokat, s törekszünk arra, hogy egy-egy téma legrepresentatívabb kötetekre felhívjuk a figyelmet, esetleg kézbe is adjuk azokat.

Kapcsolódó probléma az iskolai osztályok és napközis csoportok könyvtárlátogatásainak megszervezése. Kettős célt igyekszünk ilyenkor megvalósítani: a könyvtár bemutatása megragadó, élményszerű legyen, s adjon legalább körvonalazott képet a könyvtárról és a könyvtár szolgáltatásairól.

Az élményszerűséget a kicsinyeknek egy-egy jól megválasztott mesefilm vetítése, vagy ha erre nincs lehetőség, rövidebb, fordulatossá csattanós befejezésű mese, verses mese felolvasása biztosíthatja. — Céljainkat jól szolgálják a látogatásra készített alkalmi kiállítások. Például „Kedvenceink” címmel állatmesék, gyermekregények, ismeretterjesztő művek a valóban közkedveltek és vonzóak közül (Vackor, Brumi, Jegorka a tengeren, a Bölcs Bagoly sorozatból Az ösvény titka, a Maszat és társai, Akimuskin: Még a krokodilusnak is van barátja és hasonlók). „Nevess velünk” címmel alkalmilag egymás mellé kerülhetnek Fifi kalandjai, a Sicc-sorozat, Janikovszky Éva szellemes, első pillanatra is kacagtató gyerekkönyvei, a Szia? Jó napot!, s bármelyik téma vidám könyvei. Természetesen a témacsoportok vonzó bemutatása a legfontosabb, hiszen ebből ismerik meg a kicsik a könyvtárat.

A felső tagozatos osztályok és a napközis csoportok számára más módszert kell keresnünk. (Ritkább is az ilyen látogatás, mert nem tantervi követelmény, s önként vagy a könyvtáros meghívására — sajnos — kevés pedagógus hozza könyvtárba az osztályát; viszont annál fontosabb, hogy az érkezőket jól felké-

szülve várjuk, hogy a kellemes és eredményes akció híre esetleg más osztályokat is vonzzon.) A „nagyok” szintén szívesen hallgatnak meg érdekes, izgalmas, nem közismert regényrészletet vagy elbeszélést, különösen magnóról, és maguk is szívesen elolvasnak egy-egy közkézre adott vagy közszemlére kifüggesztett szemelvényt, hogy a folytatást hozzáolvasassák beiratkozás után. Élményadás szempontjából szerencsésebb a magnóhallgatás vagy a felolvasás. Ilyenkor a poént „visszatartjuk”, megismerését az egyéni olvasás körébe utaljuk. — Külön kiállítás helyett felhívjuk a figyelmet például a tv—rádió könyvespolcra, ahol az aktuális műsorokhoz a legváltozatosabb és mutatós műveket ajánljuk. A részletes témabemutatóskor a közkedvelt delfin-, csíkos és pöttös sorozatok kötetéről csak említést teszünk, hiszen a gyermekek saját könyvtárában többnyire megtalálhatók, s egyébként is közkezen forognak. Ennek a korosztálynak, melyben sok olvasó gyermeket találunk, fontosabb felhívni a figyelmét arra a többletre, amit a könyvtár nyújt állománygazdagságban és egyéb szolgáltatásokban. (Gyors számvetés közösen: a történelem témakörben 80—90-féle művet találunk, havi három elolvasott könyvet számítva is több mint két évre elegendő olvasmányt nyújthat ez az egy témacsoport!) Az ismeretterjesztő irodalom anyaga önmagában is olyan többlet, amivel a saját otthoni könyvtár nem versenyezhet. Külön megmutatjuk a Kis technikus könyvtár-t, kézbe adjuk a technika történetét és a modern közlekedés képes, vonzó ismeretterjesztő műveit, a szemet gyönyörködtető zene- és képzőművészeti kiadványokat. A sportanyagból kiemeljük a dzsudó- és jógakönyveket, az olimpiák történetét, a labdarúgókról szóló képes kiadványokat, és szemelvényekben bemutatjuk az útleírások közül a legkalandosabbakat, hogy az egész kérdés iránt növeljük az érdeklődést. — A kézikönyvtár használatának elsajátítására kikeresünk, majd a gyermekekkel kikerestethetünk néhány dolgot, pl. Eger várának alaprajzát és a várról szóló irodalmat a VI. osztályosokkal az Új Magyar Lexikonból. A dzsungel könyvének kígyóölő 'monguzát, a kedves Riki-tiki-tévit az Uránia Állatvilágból, az akklimatizáció jelentését az Idegen szavak szótárából, szótárolását a Helyesírási tanácsadó szótárból.

Az alapos könyvtárismertetés nemcsak az érdeklődést kelti fel, hanem az eligazodás ábc-je és a későbbi olvasmány-

válogatás segítője is, bár az utóbbit első-sorban a könyvtáros folyamatos olvasó-szolgálati munkája segíti vagy — kicsi-nyeknél — határozza meg.

A beiratkozás után

Természetesen 1000—1200 olvasó olvasási szintjének, érdeklődési körének nyilvántartása legalább olyan nehéz, mint amilyen fontos. Támpontot ad hozzá az előző kölcsönzés összetétele, a visszahozott könyvekről váltott néhány szó, ami az adminisztrációt nem, vagy alig lassítja, az ajánlást pedig megkönnyíti a könyvtárosnak.

Különös figyelemmel kísérjük: azokat a gyermekeket, akik nemcsak könyvtári olvasónak, de betűismerőnek is kezdők, s még nincsenek vagy alig vannak a szó-képpolvasás fokán. Náluk az olvasástechnikai ismeretek fejlesztése elsőrendű fontosságú: az érdekes cselekmény minden mozzanatát pontosan illusztráló, rövid szövegű *képeskönyvek* nagymértékben segíthetik a gördülékeny szóképpolvasás elsajátítását. (Fifi, Sicc, Tapsi Matyi és társai.) Mindaddig, amíg az olvasás fárasztó élvezet, olyan könyvekhez juttatjuk a gyermekeket, amelyek képei érdeklődést keltenek, hűen tükrözik a szöveg lényegesebb mozzanatait, cselekményük rövid, de izgalmas vagy tréfás, szedések lövda, áttekinthető. Még a mesékönyvekből is kiválogattuk (s a gerincen színjellel láttuk el) azokat, amelyekkel az önálló meseolvasást kezdeni érdemes, nehogy a technikai nehézségek elfojtsák az olvasási kedvet. Szülők és gyermekek egyaránt szívesen veszik ezt a tájékoztatást, de még a könyvtárosnak is megkönnyíti az ajánlást, hogy nem esetenként kell több helyről összegyűjtenie az ilyenfajta könyveket.

Az *olvasástechnika* megfelelő fejlesztését a gyermekek általános igényszintjének emelése követi, részint az olvasmánykör bővítése, részint több ismeretet nyújtó művek olvastatása által. A 7—12 éves gyermek minden érdekes információra eleve fogékony, az információkat tartalmazó könyvekhez is vonzódni fog, mint ahogy feszült érdeklődéssel nézi meg a tv természeti filmjeit, technikai újdonságokat bemutató Deltá-ját. A hangsúly az ismeretnyújtás mikéntjén van: az életkori sajátosságokat messze-memenően figyelembe vevő, szemléletében következtetéseiben konkrét, külső megjelenésében szemléletes, színes mű szinte bármilyen témának meg tudja nyerni a gyermekeket. Tervszerű könyvajánlással — a fenti szempontokat figyelembe véve — az egyes megismerési szintek és formák lépcsőszerű kapcsolásával is próbáljuk fejleszteni a gyermek olvasáskultúráját.

Például az „egyszerű” mesétől az állatmesén, majd az állattörténeten át vezetjük el ifjú olvasóinkat az 590-es szakirodalomhoz. A kalandos történetek, regények segítségével kedvet ébresztünk a történelmi, földrajzi stb. szakirodalom iránt. A tudományos-fantasztikus műveket a vonatkozó természettudományos és műszaki irodalom népszerűsítésére használjuk fel.

A szépirodalmi művek kiválasztásában jól tükröződő, gyakran az olvasó által meg is fogalmazott érdeklődésre építve észrevétlenül irányítjuk az olvasást az információkat közvetlenül továbbító szakirodalomra.

A gyerekekben élő spontán érdeklődésre építve segítjük a serdülők ösztönös példaképkereső törekvéseit is. Mivel azt akarjuk, hogy ne a hősiesség külsődleges „kellékei”, üres pózai hassanak személyiségük alakulására, gondoskodunk róla, hogy ne csak kalandhősökkel ismerkedjenek meg olvasmányaikban, hanem „találkozzanak össze” az emberiség történetének és művelődéstörténetének híres, vagy kevésbé közzismert, de értékes, szuggesztív egyéniségeivel, akiknek *általános emberi és hivatásbeli nagysága*, magatartása valóban példaadó. A természetbarátot lekötő Darwin élete, a leendő orvost Semmelweis, a mérnököt Vásárhelyi Pál küzdelme, a sportrajongó rokonzenével, együttérző izgalommal figyel „a Himalája tigrisei”-re, de még a „csak a kalandosat szeretem” ízlésű olvasónk is észrevétlenül kitartást és áldozatvállalást tanul a Saint Martin barlang titkának fölfedezőitől.

Gyermekfoglalkozások, rendezvények

Ha a gyermekkönyvtárosnak módjában áll (hely, idő, személyi kérdés), hogy komplex foglalkozásokat szervezzon, s nem kell passzív hallgatónak „szelidítenie” a gyermekeket, nemcsak kellemesebben szórakoznak együtt, de a tevékenység fejlesztő hatása is érvényesül. A 6—10 éveseknek rendezett, „mesedélutánok” nevezett foglalkozásaink a mese meghallgatását követi a szereplők és színhelyek lerajzolása (utóbb kiállítjuk a rajzokat), máskor — a célnak megfelelően választva — a fordultatos cselekmény-elemekben gazdag, de nem terjedelmes, lehetőleg sok-párbeszédese mese szerepeit minél több vállalkozónak kiosztjuk, s fölolvassák után rögtön „előadjuk” a rögtönzött dramatizált változatot, nem ritkán kettős vagy hármas szereposztással kétszer-háromszor egymás után, újabb variációkkal, hogy minél több vállalkozó szóhoz jusson. A dramatizálás történhet bábozás formájában is, amelyhez a fakanál (krepp-papír, színes

kréta, színes fonál...) bábukat szintén a foglalkozás keretében állítjuk elő a mesehősökről alkotott elképzeléseinknek — és technikai adottságainknak — megfelelően. Népszerű az állatmesék, állattörténetek, vagy a Bölcs Bagoly sorozat valamelyik fejezetének feldolgozását követő állatfigura-gyurmázás is. („Szorgalomból” nemegyszer kedvenc háziállatukat is megmintázzák a gyermekek.)

Nagy gondunk, hogy legfeljebb osztálylétszámi gyermekkel tudunk így foglalkozni: s feladatlan ellentmondás, hogy éppen ez a forma „hozza” a sok részvevőt, új olvasót, akiknek — magas részvételi számuk miatt — viszont már nem tudjuk ugyanazt nyújtani, mint a kisebb csoportnak. Így pótmegoldásokhoz folyamodunk: diafilmvetítést rendezünk könyvszemplével vagy könyvkiállítással, „képes mesedélután”, melyen selejtezett könyvekből, régi színes gyermekújságokból kivágott figurákkal, „díszletekkel” illusztráljuk (meseolvasás közben a szemléltető táblára tűzve a képeket) a cselekmény folyásának megfelelően az eseményeket. Mindez nem „igazi”, mivel foglalkozásainknak legértékesebb tartalma, az aktivitás és a fejlesztés hiányzik belőle; éppen ezért lényegi változtatásán kell gondolkodnunk.

A felső tagozatosok — évi 5–6 — rendezvényénél igyekszünk szem előtt tartani mind az aktivizálást, mind a fejlesztés

és szempontját. A város születésének 20. évfordulójára totó-formában meghirdetett városismereti vetélkedő résztvevőinek önálló „kutatómunkával” kellett választ keresniük a feltett kérdésekre részint a könyvtárban, múzeumban, részint kinn a város közterein, utcáin (építészeti, képzőművészeti kérdések), munkahelyein, természeti környezetében. Eredményként — természetesen — nem a hét db 13+1 találatos „totószelvényt” könyveljük el, hanem javunkra írjuk azt a — részvevők számából ítélve — sokszáz kérdést, amellyel a karácsonyi szünetben a Dunai Vasmű munkaügyi főosztályától kezdve az Óvárosi Népfront Bizottságig a legkülönbözőbb intézményeket és magánszemélyeket ostromolták.

A tizenéveseket érdeklő kérdésekkel nem előadás, hanem vitafórum formájában szeretnénk foglalkozni. Szándékunk igazolásaképpen már tavasz óta szép számmal gyűlnek a tervezett (fiúknak — fiúkról, lányoknak — lányokról, — és mindenről) vitafórum „előregyártott” kérdései. Az olvasószolgálatot is, a klubfoglalkozás jellegű összejöveteleket is igyekszünk úgy szervezni, hogy minél tartalmasabb segítséget nyújthassunk egyéniségük sokoldalú kibontakoztatásához.

Galántai Béláné

A VÁCI HÍRADÁS — irodalmi rendezvényen emlékezett Sarkadi Imre Kossuth-díjas íróra. Az író 10. évfordulója alkalmából egyéniségét, munkásságát

Czine Mihály irodalomtörténész méltatta, Sarkadi Imre írásaiból Kállay Iлона és Bárány Frigyes színművészek adtak elő. Fellépett a váci Vox Humana vegyeskar is. A hallgatóság soraiban helyet foglaltak a vállalat szocialista brigádjainak tagjai (kulturális felajánlás volt) továbbá az irodalmi világ képviselői, hírlapok tudósítói, a megyei és helybeli művelődési intézmények képviselői, olvasók, diákok, mintegy 250–300 érdeklődő. Képünkön az elnökség, balról jobbra: Széberényi Lehel, Kuczka Péter, Jászberényi József, Sarkadi Imréné, Czine Mihály, Hubay Miklós és Ránki György. (P. Gy.)

A gyermekkönyvtári katalógusok

Színvonalas könyvtári munka katalógus nélkül el sem képzelhető. A katalógus a felnőttek könyvtáraiban már polgárjogot nyert. A gyermekek könyvtári ellátásában még nem használjuk ki minden lehetőségét.

A szabadpolc sok könyvtárost arra az álláspontra készítet, hogy a gyermekeknél nincs a katalógusnak lényeges funkciója. A szabadpolcnak valóban nagy a nevelési értéke. Fontos szerepet játszik a könyvajánlásban, a tájékoztatásban. A gyermekkönyvtárnak szinte a teljes állománya szabadpolcon van, csak a többes példányokat raktározzuk külön. A fejlettebb, a szélesebb érdeklődési körű és rendszeresen olvasó gyermek igényeit nem elégítik ki mindig a polcon éppen megtalálható könyvek. Az *állomány teljességéről* nem tájékozódhat másként a gyermek, csak a katalógus útján.

A gyermekeknél nemcsak az olvasásnak, a könyvtári munkának eszköze a katalógus, hanem pedagógiai céljainknak, a rendszerességre, a tervszerűsége való nevelésnek is jó segítője. A pillanatnyi érdeklődés kielégítésén túl az olvasmányok gondos kiválasztására, a kedvelt téma könyvanyagának fokozatos megismerésére ad módot.

Nem elhanyagolható funkciója a gyermekkönyvtári katalógusnak a *könyvtárhasználatra nevelés*. A felnőttek könyvtárai az utóbbi években már érzik a jó gyermekkönyvtári munka hatását. Nagyon sok gyermeket megtanítottunk rendszeresen olvasni. A katalógushasználat megtanítása is gyermekkönyvtári feladat. A gyermeknek rendelkeznie kell minden olyan készséggel, mely lehetővé teszi számára a könyvtár valamennyi szolgáltatásának — a járatlanságból fakadó gátlás nélküli — használatát.

A katalógus mindig az adott könyvtár vagy könyvtártípus állományához, olvasóihoz, a könyvtár céljaihoz és feladataihoz igazodik. A gyermekkönyvtári katalógusok *a fokozatosság elvére* épülnek: a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelően egyre mélyebben és egyre részletesebben tárják fel az állományt. Lépésről-lépésre vezetik el a gyermekeket a felnőttek katalógusaihoz. Ezen alapelvek figyelembevételével szeretnénk felvetni néhány gondolatot a gyermekkönyvtári katalógusokról.

Hány katalógus szükséges?

Legutóbb a salgótarjáni gyermekkönyvtáros találkozon sokszor volt szó a katalógusokról. *Vargha Balázs* előadásában elmondta, hogy a hazai gyermekkönyvtárakban a legkülönbözőbb katalógusok alkalmazásával kísérleteznek: a legkisebbeknek külön katalógust készítenek a szépirodalomról, külön az ismeretterjesztő művekről, a nagyobbaknak szerző, cím, sorozat szerintit, témakatalógust az elhelyezés rendje alapján, kézikönyvtári katalógust, híres emberek katalógusát, földrajzi, időrendi katalógust; tárgyiszó katalógust és szakkatalógust. Az ilyen *sokoldalú feltárás* lényegesen elősegíti a könyvtári állomány jó kihasználását. Ha figyelembe vesszük azonban, hogy a gyermekkönyvtári katalógusokat is célszerű a központilag nyomtatott cédulákból felépíteni, s hogy a gyermekkönyvtári katalógusokat az egyébként is sok munkát magukra vállaló gyermekkönyvtárosok készítik, akkor a sokfajta, különböző rendezési elvre felépült katalógus több problémát vet fel. A központilag előállított cédulák nem eléggé alkalmasak a fent említett katalógusok készítésére. Sem a címléírás, sem a szakozás nem veszi figyelembe a gyermekek számára is készülő katalógusok sajátos követelményeit. A csak gyermekirodalmi anyag is a felnőtt katalógusok szempontja alapján készül. Feltétlenül szükséges lenne a cédulák kétoldalas nyomása vagy a *gyermekkönyvtári szempontoknak fokozottabb érvényesítése*. A jelenlegi gyermekkönyvtári katalógusoknál az alapkövetelményeket sem lehet megvalósítani, azaz a könyvtárban ténylegesen meglévő művek nyilvántartását és sokoldalú feltárását, illetve a katalógus folyamatos gondozását, továbbbépítését az állomány alakulásának megfelelően.

Önálló gyermekkönyvtárban az egész feltáró tevékenység a gyermekkönyvtáros feladata. Megyei, városi és járási könyvtárakban a raktári katalógust a feldolgozó könyvtárosok kezelik, a többit a gyermekkönyvtáros. A legtöbb katalógusnál csak jóval később emelik ki a könyvek céduláit, mint ahogy a könyv ténylegesen kikerült az állományból. A gyermekkönyvek forgási sebessége és az elhasználódás aránya közismerten nagy. Néhány év alatt szinte az egész állomány kicserélődik. A gyermekkönyvtári törzsanyag megvan, de már új kiadásban. A régi cédulákat ki kell szedni a katalógusokból. Előzőleg azonban a berakáskor jelölnünk kellett volna, hogy hova osztottunk be a művekről cédulákat. Ehhez alapnyilvántartás, *raktári katalógus kell*. A raktári katalógus a könyvtár teljes állományát a raktározás sorrendjében tükrözi. A raktári katalógus lapjain feltétlenül jelölni kell, hogy melyik gyermekkönyvtári

katalógusba irányítottak cédulát. A felnőttek raktári katalóguscéduláinak sorrendje megfelel az érvényben levő raktározási táblázatban, a törzsanyag jegyzékben, a rendelőjegyzékben, illetve az Új Könyvekben alkalmazott elrendezési elvnek. Így válhat csak a raktári katalógus az állománygyarapítás eszközévé. A raktári katalógus a gyermekkönyvtárban is két nagy részre (szépirodalom és ismeretterjesztő) oszlik. E csoportokon belül betűrendben, illetve a raktári szakjelek sorrendjében, majd ezeken belül ismét betűrendben tartalmazza a műveket.

A raktári katalógus cédulái a művek raktározási sorrendjét követik. A gyermekkönyvtári művek szépirodalmi anyaga viszont tematikus bontásban szerepel a polcokon. A szépirodalmi művek tematikus bontását külön jellel — vagy betűjellel, vagy a színcsík színes ceruzás jelével — tüntetjük fel a raktári katalógusban. Azokban a könyvtárakban, amelyekben nincs teljes betűrendes katalógus, hanem a tematikus csoportok szerint rendezett raktári kartotékot használják fel a gyarapításhoz, több témánál kell a rendelőjegyzékben szereplő művet keresni. Nagyon sok kiadványnál a könyvtáros szubjektív megítélése dönti el, hogy melyik témába ossza be a könyvet. Ismeretes a történelmi regény, életrajzi regény raktári jelzeteleése körüli bizonytalanság. A vidéki könyvtárosoknak nagy segítséget nyújtana a gyermekkönyvek végleges felállítási rendjének kialakítása, és az ennek megfelelő jelzetek szerepeltetése az Új Könyvekben. A Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárak osztálya folyamatosan tájékoztatja a könyvtárosokat arról, hogy az egyes könyvek melyik témacsoportba tartoznak.

A katalógusnak adatanyagával, szerkesztésmódjával és formájával alkalmazkodnia kell a gyermekek életkorához. A képeskönyvek csoportjáról a kezdő olvasók, a legkisebbek számára nagyalakú albumkatalógust szoktunk készíteni. A legtöbbet használt, a leghamarabb elrongyolódott katalógusok ezek. Bizonyos időszak, talán a kevésbé forgalmas hetek, vagy a könyvtáros ambiciózusabb napjainak a termékei ezek az albumok. Készítésükben kevés a folyamatosság, a rendszeresség. Amelyik könyvnek nincs színes borítólapja, az sokkal később, sokkal nehezebben kerül be az albumba. Feltétlenül szükséges lenne itt is a *központi segítség*.

Célszerű lenne az albumlapokat központilag előállítani. Van könyvtáros, aki úgy próbálja rendszeresen kiegészíteni az albumkatalógust, hogy minden képeskönyv katalóguscéduláját rögtön a beszerzéskor nagyméretű színes lapra ragasztja, és később a kis olvasók készítik el hozzá az illusztrációkat.

A betűrendes katalógus

A könyvtár alapvetően fontos feltárási eszköze a betűrendes katalógus. Ez a szépirodalmi és az ismeretterjesztő művek céduláit szerző és cím szerint tartalmazza. Melléklapok készülnek a fontosabb személyiségekről, földrajzi nevekről.

A katalógusban a kiemelkedő szerzők műveinek cédulái elé képes vagy színes osztólapos kiemelést alkalmazunk. Vannak könyvtárosok, akik a külön szerzői és külön címszó katalógus mellett foglalnak állást. Szerintük a *gyermeket zavarja a többszemponutú felépítés*. Ezzel a véleményvel szemben áll az angol és amerikai gyermekkönyvtárak gyakorlata, náluk ugyanis szótárkatalógust használnak. Az ilyen szerkesztési módszert lexikonaink felépítése, kézikönyveink szerkezeté igazolja, mivel a gyermekek megtanulták e kézikönyvek használatát. Véleményünk szerint tehát a *betűrendes keresztkatalógus* használata sem okoz gondot a gyermekeknek. A gyakorlott olvasók szívesen használják. Számukra is előny, hogy a szerző művei után megtalálják a róla szóló irodalmat, sőt a betűrend szerinti helyen a címek szerint is meglelik a műveket.

A szakkatalógus

A gyermekkönyvtári állomány részletes tartalmi feltáráására is szükség van. Ennek különféle megoldásai lehetnek. A legfontosabb követelmény, hogy *sokoldalú tájékoztatást* adjon az állomány tartalmáról, többet mint a polcon való felállítás rendje. A szépirodalomra és ismeretterjesztő irodalomra való tagolás mellett a gyermekirodalom esetében különösen fontos az egyéb szempontú feltárási. A gyermekolvasmányoknál gyakran elmosódik a határ a szépirodalom és az ismeretterjesztő művek között. A gyermekek sem különböztetik meg az ismeretet közlő és a művészi élményt adó műveket.

A gyermekkönyvtárnak az is feladata, hogy kielégítse a nagyobb gyermekek sokféle természettudományos, technikai és művészeti érdeklődését. Az ismeretterjesztő művek közé egyre több felnőtt szakkönyv kerül. A közművelődési könyvtárakban a tartalmi feltárási két megoldása használatos: a szakkatalógus és a tárgyszó-katalógus. A szakkatalógus szisztematikusan eligazít az ismeretek között. Tudományágak szerint rendszerez. A gyermeki világkép még csak mozaikszerű ismeretekből áll. He-

lyükre kell rakni a dolgokat, meg kell találni a köztük levő kapcsolatot. Meg kell tanulni a lényeges összefüggéseket, a törvényszerűségeket, ezeket mind az ismeret-ágon belül, mind az egyes tudományterületek között fel kell ismerni. A szakkatalógus — hibái ellenére is — lehetővé teszi, hogy a gyermek már meglévő ismereteit *rendszerezze*, hogy a kiválasztott témáról alapos áttekintést szerezzen. Szisztematikussá felépítése a teljes ismeretanyagot az olvasó elé tárja. A külön kézikönyvtári katalógus helyett célszerű a lexikonok, összefoglaló művek stb. céduláit is beosztani a szakkatalógusba, mivel az egyes szakcsoportok anyaga a kézikönyvtárban levő monográfiák, szakkönyvek nélkül hiányos lenne.

A szakkatalógus használatával a gyermek a dolgok rendjében való eligazodáson felül az ismeretszerzés egyik fajtáját is megtanulja, hisz az általánostól az egyesig, illetve a konkrét kérdésre adott választól *az egész ismeretág irodalmának áttekintéséig* vezet. A szakkatalógusban való eligazodás elég nehéz, a gyermek azonban az ETO felépítését már ismeri a raktározási gyakorlatból. Az újabb raktári jelzetek bevezetésével a tizedes elv szerinti bontást is meg kellett tanulnia, az 500, 510, 512-es stb. jelzet megismerése egy-egy újabb lépés a szakkatalógusban való tájékozódási készséghez. A betűt helyettesítő *számjelölés* korunk legtöbbet használt és a jövőben még nagyobb teret hódító jelölési rendszere. A ma gyermekolvasója a jövő mérnöke, technikus, szakmunkása; nem lesz tehát haszontalan számára a jártasság e jelölési rendszerben. Nem elvetendő a gyermekkönyvtári szakkatalógusoknak az a szerepük sem, hogy *előkészítik a felnőttek szakkatalógusainak ismeretét*. Most már a közművelődési könyvtárak nagyrésze rendelkezik szakkatalógussal, s a használatára való felkészítést a gyermekkorban kell megkezdeni. Itt még játékosan, próbálgatás útján szerezhetik meg a szükséges jártasságot, a felnőtt már biztos kézzel akar a választott témát tartalmazó katalógusfiókba nyúlni.

Vannak könyvtárak, amelyekben egy-egy aktuális témáról külön katalógust készítenek, s ebben a szépirodalmi és ismeretterjesztő művek cédulái vegyesen szerepelnek. Például híres emberekről, a Tanácsköztársaságról. Az ilyen *témakartotékok* nagyon hasznosak, felhívják a figyelmet az időszerű problémákra, összegyűjtik az anyagot. Ha a témakartoték folyóiratcikkeket, tanulmányköteteket elemzően dolgoz fel, akkor többet is ad, mint a szakkatalógus. Azonban készítése rendkívül sok időt (nem a központilag nyomtatott cédulákból készül), folyamatos gondozása nagy figyelmet igényel. Amíg a gyermekkönyvtárnak nincs jól szerkesztett szakkatalógusa, addig a kiegészítő katalógusok — ilyen a témakartoték is — készítése *másodrendű* feladat. A szakkatalógus is összegyűjti az életrajzi műveket, a híres emberekről szóló könyveket, a forradalmakról, a történelmi eseményekről szóló irodalmat. Mi a tanácsköztársasági évforduló megünneplésének előkészítésében különösen sokat használtuk a gyermekkönyvtár szakkatalógusát, s úgy tapasztaltuk, hogy a többoldalú tartalmi feltárás szobeli megszokozta az állományt: az általános művektől a Tanácsköztársaság szobolci történetét tárgyaló kiadványig mindent felszínre hozott a szakkatalógus. A cédulák külön lemásolása és külön témakartotékba gyűjtése helyett elég volt azokra a szákszámokra, illetve osztólaponkra felhívni a figyelmet, amelyeknél az említett téma irodalma található.

A gyermekkönyvtári szakkatalógus használatának előfeltétele, hogy igazodjék a gyermekkönyvtár sajátos igényeihez. Rendszere azonos a felnőttek katalógusának felépítésével, de mélységben, részletességben és külső megjelenési formájában *alkalmazkodik a gyermekek gondolkodásmódjához*. Ennek megfelelően rövidített osztályozási táblázatokra volna szükség. A felnőttek számára képzett szakjelzeteket csak tájékozódásként tudjuk használni, belőlük a csoportképzés adta szabadsággal magunk alakítjuk ki a gyermekkönyvtári szakjelzeteket. Már maga a gyermekkönyvtári állomány is megköveteli a módosítást, mivel a felnőttek szakkatalógusához viszonyítva a gyermekekénél bizonyos osztályokban túl sok, más osztályokban elenyészően kevés anyag van. Bizonyos főosztályokat a gyermekek igényei szerint részletesebben kellene kidolgozni, másoknál a gyermekek gondolkodásmódjához igazodva sűríteni, esetleg összefoglaló elnevezéssel kellene jelölni a csoportokat. Bizonyos osztályok *teljesen kimaradhatnának* a gyermekek ETO-jából, mert ismeretanyaguk még nem szerepel a 14 éves korú gyermek fogalomvilágában.

Központi segítséget kérünk

Az iskolai órákon tanultakhoz alkalmazkodó katalógust könnyebben használják a gyermekek, mivel az előző ismerethez könnyebben kapcsolják az újat. Nem az egész katalógus felépítésének a megváltoztatására, tantárgyankénti csoportosítására gondolok, de bizonyos anyaghoz szükség van a módosításokra. A történelem az ETO-ban is, az iskolai órákon is az idő-egymásutániságra épül. A Magyarország történelméről szóló műveket a szakkatalógusban is a nagy történelmi korszakok szerint cso-

portositjuk. Az egyes nemzetek irodalmán belül az irodalomtörténet szintén követi az irodalomtudományban használt rendezési elvet, az *időrendét*. Azonban a műfaji bontásban a versek, regények, elbeszélések stb. sorrend megegyezik a betűrendes katalógus rendjével. A gyermekek viszont nem szoktak német versek vagy angol regények után érdeklődni. A 46-os Szabó Ervin Könyvtárban olyan módszert alkalmaznak, mely mind a tantárgy, mind az irodalomtudomány, illetve művészet rendezési elvének megfelel. Időrendben veszik sorra a különböző irodalmi korszakokat, azokon belül pedig *tárgyköröket és stílusirányzatokat* tüntetnek fel. Olyan megoldással is találkozhatunk, amelynél a szakkatalógusban nem szerepeltek a regények, elbeszélések címléírásai, csak az író, költő neve utalt a betűrendes katalógusra. A szakkatalógusban való eligazodást a különböző tájékoztató táblák mellett a *fogalmak betűrendes mutatója* segíti. Folyamatos gondozása és bővítése — párhuzamosan az állománygyarapítással — a szakkatalógus használatának feltétele.

A gyermekkönyvtári katalógusok, még ha a legnagyobb gyermekek számára készülnek is, igazodjanak külső megjelenési formájukban a gyermekekhez; *színekkel, illusztrációkkal*. Mi a Nyíregyházi Megyei Könyvtárban minden főosztályt más színnel jelölünk, illusztrált osztólapokat használunk, képes színes jelzőkön ismertetünk egy-egy szakcsoportot.

Hasznosak, jók a gyermekkönyvtári katalógusok. Ezt minden könyvtáros tudja és elismeri. Ahhoz azonban, hogy mindenütt elkészítsék és rendszeresen gondozzák e katalógusokat, központi segítségre van szükség. Ne kelljen minden könyvtárosnak *külön-külön megbirkóznia* azokkal a technikai problémákkal, amelyeket központilag sokkal gyorsabban, szakszerűbben, kevesebb fáradsággal és költséggel meg lehet oldani.

Karádi Gyuláné

VAJDA PÉTER EMLÉKNAPOKAT tartott a reformkori költő és kiváló pedagógus halálának 125. évfordulóján a TIT és a Pápai járási Tanács. Pápán, a Jókai Könyvtárban kiállítás megnyitásával kezdődtek az ünnepek, majd a TIT megyei elnökségének jubileumi ülésén Katsányi Sándor számolt be az olvasási kultúra Veszprém megyei helyzetéről. Vanyolán, az író szülőfalujában a szülőház megkoszorúzásakor dr. Ortutay Gyula akadémikus, a TIT elnöke mondott ünne-

pi beszédet, majd leleplezték az iskola falán elhelyezett emléktáblát. Este emlékműsor volt a művelődési otthonban. A Vajda Péter napok Pápán tudományos emléküléssel és a Veszprém megyei pedagógusok tanácskozásával folytatódtak. A tudományos ülésen osztották ki az országos Vajda Péter pályázat díjait. Az emléknapokra Jelencsik Sándor könyvtárigazgató szép kiadványt szerkesztett, mely a költő műveiből vett idézeteken kívül válogatott bibliográfiát is tartalmaz.

SZÁZÉVES KORÁBAN elhunyt Leskó József érseki tanácsos, az ország legöregebb katolikus papja, aki egyben a legöregebb magyar könyvtáros is volt: 1912-től 1935-ben történt nyugalomba vonulásáig 22 éven át volt az egri főegyházmegye könyvtárának vezetője. Literátori munkásságáról elismeréssel írt Szinnyei József is „Magyar írók élete és munkái” c. művében, rámutatva, hogy az akkor 29 éves pap sajtóvárkonyi káplán korában iskolai népkönyvtárt alapított, számtalan irodalmi tanulmány szerzője volt, s többek között elkészítette Ung megye irodalmának bibliográfiáját.

A KÖLTÉSZET NAPJA alkalmából a Győri Városi Gyermekkönyvtárban Kajos Lászlóné gyermekkönyvtáros irányításával versmondó versenyt rendeztek. A vetélkedők a könyvtár 5—12 éves gyermekolvasói közül kerültek ki. Az első hat helyezett könyvjutalmat kapott. (H. K.)

Ortutay Gyula beszédet mond Vanyolán, Vajda Péter szülőházának megkoszorúzásá alkalmával (Péntek Ernő felv.)

Szakszervezeti könyvtári hét Szolnokon

Az SZMT központi könyvtár május 17—24. között szakszervezeti könyvtári hetet rendezett Szolnokon.

A program a szakszervezeti könyvtárosok megyei konferenciájával kezdődött, melyen *Tabák Lajos*, az SZMT elnöke mondott megnyitót. „A könyv és a könyvtárosi munka megbecsülésének értékes szakszervezeti hagyományai vannak. A múltban a szakszervezeti könyvtáraknak és könyvtárosoknak nagy részük volt a felvilágosító munkában, s magában a felszabadulás előtti szakszervezeti mozgalomban is. A könyvtárosok a legtöbbit olvasó, legöntudatosabb munkások közül kerültek ki, akiket éppen úgy közgyűlésen választottak meg, mint az elnököt, titkárt, vagy pénztárost. Az évi szakszervezeti közgyűlésen a könyvtáros is beszámolókat tartott. Napjainkban is ezt a mozgalmi hagyományt követve kell folytatni a szakszervezeti könyvtárak munkáját pártunk közművelődési politikájának megvalósítása érdekében” — mondotta.

Ezután *Gönczi Imre* „A szakszervezeti könyvtárak szerepe, helye a szakszervezet agitációs-propaganda és kulturális nevelőmunkájában” és *Fábián Zoltán* „Az Olvasó népiért mozgalom eredményei és feladatai” címmel tartott előadást.

A könyvtári hét keretében megrendezésre került a SZOT-díjas írók életét és munkásságát bemutató, továbbá „A munka ábrázolása a fótóművészetben és az irodalomban” c. kiállítás. Több szakszervezeti könyvtár rendezett író-olvasó találkozót *Csoóri Sándor*, *Fekete Gyula* és *Fodor András* részvételével.

A találkozókön kialakult közvetlen beszélgetések, a modern irodalomról alkotott vélemények kicserélése, az írók, költők által dedikált sok-sok kötet maradó emlék valamennyi résztvevőnek.

A szakszervezeti könyvtári hét programjának sajátos jelleget adott az *üzem-történetírás* bekapcsolódása a szakszervezeti munkába. A nevelési lehetőségeken túl két évforduló is különös időszerepűséget ad az üzemtörténetírásnak: 1973-ban lesz az üzemek államosításának 25., 1975-ben pedig Szolnok város fennállásának 900. évfordulója. A kutató-gyűjtőmunkához a szakszervezeti könyvtárosok is segítséget tudnak adni: az üzemekről megjelent sajtóanyag gyűjtése,

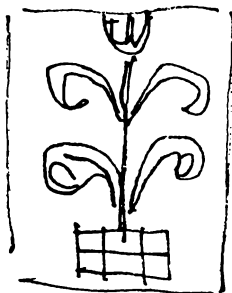
könyvtári feldolgozása és feltárása, az üzemtörténetírással foglalkozó tanulmányok, elvi és módszertani cikkek, a jelentősebb üzemtörténeti munkák bibliográfiai feldolgozása egyrészt a könyvtár tartalmi munkáját gazdagítja, másrészt elősegíti, hogy a könyvtár ezáltal is kapcsolódjék a munkahelyi általános szakszervezeti feladatok megoldásához.

A tanácskozáson *Újlaki Péter* „Munkásmozgalom-történet a helytörténetírásban” és *Dr. Sárközi Zoltán* „Az üzemtörténetírás és az üzemi krónikaírás módszerei és forrásai” címmel elhangzott előadásai az alapfogalmak értelmezésétől a kutató munka gyakorlatáig választ adtak a felmerült kérdésekre. Az eddig megjelent üzemtörténeti munkákat bemutató kiállítás pedig a szemléltetés hatásos eszközeként ösztönözte a jelenlevőket hasonló tevékenységre.

A tanácskozást követően a Szolnoki Cukorgyár könyvtárában idős munkások, szocialista brigádtagok és szakszervezeti aktivisták találkoztak. *Tabák Lajos* SZMT elnökkel és az *Országos Levéltár* két tudományos kutatójával. A találkozás eredményeként elhatározták, hogy a szocialista brigádok kulturális vállalásaikkal, a könyvtár feldolgozó munkájával, a művelődési otthon igazgatója pedig egyéni kutatásokkal segíti a gyár történetének tudományos igényű feldolgozását.

A szakszervezeti könyvtári hét tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy a rendezvény-sorozat a szakszervezeti könyvtárügyet jól szolgálta, hozzájárult a munkásolvasók táboraának szélesítéséhez.

Cseppeñtő Miklós
a szolnoki SZMT könyvtár vezetője

ÚJABB SZOCIOLÓGIAI KÖNYVEK

Összefoglaló művek

- HEGEDŰS András: *A szociológiáról. (Egy tudomány lehetőségei és korlátai.)* 1966. Akadémiai, 114 l. ÚK 660 599.
- BAUMAN, Zygmunt: *Általános szociológia.* 1967. Kossuth, 601 l. ÚK 671 980.
- SZCZEPANSKI, Jan: *A szociológia alapjai.* 1968. Kossuth, 260 l. ÚK 690 004.
- KULCSÁR Kálmán: *Az ember és társadalmi környezete.* 1969. Gondolat, 371. ÚK 700 390.

Szociológiatörténet

- KULCSÁR Kálmán: *A szociológiai gondolkodás fejlődése.* 1966. Akadémiai, 607 l. ÚK 661 609.
- KON, Igor Szemjonovics: *A szociológiai pozitívizmus. Történeti vázlat.* 1967. Kossuth, 371 l. ÚK 671 981.
- WEBER, Max: *Állam. Politika. Tudomány. Tanulmányok.* 1970. Közgazdasági és Jogi, 461 l. ÚK 710 195.
- Válogatás a szerző történeti szociológiai írásaiból.

Módszertan

- CSEH-SZOMBATHY László — FERGE Zsuzsa: *A szociológiai felvétel módszerei.* 1968. Közgazdasági és Jogi, 430 l. ÚK 681 849.
- Kutatási módszerek az ifjúságszociológiában.* Vál.: Szász János. 1970. Ifj. Lapkiadó, 136 l. ÚK 700 976.

A szociológiai elmélet kérdései

- HELLER Ágnes: *Társadalmi szerep és előítélet. (Két tanulmány a mindennapi élet köréből.)* 1966. Akadémiai, 171 l. ÚK 670 106.
- HIEBSCH, Hans — VORWERG, Manfred: *Bevezetés a marxista szociálpszichológiába.* 1967. Kossuth, 349 l. ÚK 672 317.
- RIESMAN, David: *A magányos tömeg.* 1968. Közgazdasági és Jogi, VII, 399 l. ÚK 681 594.
- KON, Igor Szemjonovics: *Az Én és a társadalom.* 1969. Kossuth, 292 l. ÚK 690 472.

- WIATR, Jerzy J.: *Az „ideológia alkonyára?” A politika és az ideológia kérdése a modern világban.* 2. kiad. 1969. Kossuth, 311 l. ÚK 690 960.
- Csoportlélektan.* Válogatta és szerk. Pataki Ferenc. 1969. Gondolat, 414 l. ÚK 691 768.
- FERGE Zsuzsa: *Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények.* 1969. Közgazdasági és Jogi, 346 l. ÚK 700 098.

Társadalmi osztályok, rétegek, csoportok szociológiája

- VARGA Károly: *Magyar egyetemi hallgatók életfelfogása. (Nemzetközi összehasonlítás.)* 1968. Akadémiai, 178 l. ÚK 681 102.
- Ifjúságkutatás.* Írták Petrikás Árpád, Walter Friedrich... 1969. Tankönyvkiadó, 83 l. ÚK 691 048.
- Ifjúságszociológia.* Összeállította és bevezette Huszár Tibor és Sükösd Mihály. 1969. Közgazdasági és Jogi, 373 l. ÚK 692 016.
- SZESZTAY András: *Az egyetem után.* 1970. Akadémiai, 216 l. ÚK 710 194.
- A fiatal vegyészmérnökök adatainak vizsgálata.
- SULLEROT, Evelyne: *A női munka története és szociológiája.* 1971. Gondolat, 431 l.
- Család és házasság a mai magyar társadalomban.* Vál.: Lőcsei Pál. 1971. Közgazdasági és Jogi, 310 l.
- KÉRINÉ SÓS Júlia: *Tanárok élete és munkája.* 1969. Akadémiai, 131 l. ÚK 691 331.
- A tanári pálya szociológiája.
- NEMES Ferenc — SZELÉNYI Iván: *A lakóhely, mint közösség.* 1967. Akadémiai, 205 l. ÚK 680 219.
- CLARK, Kenneth Bancroft: *A fekete gettó. A hatalom dilemmái.* 1968. Európa, 406 l. ÚK 681 483.
- DARVAS József: *A legnagyobb magyar falu.* 1969. Szépirodalmi, 685 l. ÚK 691 663.
- Régi művek új kiadása. Budapest és Orosháza szociográfiai leírása.
- SZELÉNYI Iván — KONRÁD György: *Az új lakótelepek szociológiai problémái.* 1969. Akadémiai, 212 l. ÚK 692 103.

HEGEDŰS András: *Változó világ*. 1970. Akadémiai, 164 l. ÚK 700 451.
A falu társadalmi és mezőgazdasági fejlődésének új irányai.

Szakszociológiák

MARX, Karl — ENGELS, Friedrich: *Tech- nika és társadalom*. 1969. Kossuth, 312 l. ÚK 691 388.

LICSKÓ György: *A marxizmus munkafelfo- gása*. 1969. Akadémiai, 123 l. ÚK 690 630. *Munkaszociológia*. Tanulmánygyűjte- mény. Összeáll. Adám György. 1968. Közgazdasági és Jogi, 398 l. ÚK 681 200. *Üzemszociológia*. Összeáll. Adám György. 1969. Közgazdasági és Jogi, 427 l. ÚK 700 291.

KATCHOURINE, Alec: *Társadalom-lé- lektan: a marketing kulcsa*. 1969. Köz- gazdasági és Jogi, 228 l. ÚK 691 439. A piackutatás szociológiája.

HAUSER, Arnold: *A művészet és az iro- dalom társadalomtörténete*. 1—2. köt. 1968. Gondolat, ÚK 690 863. Irodalom- és művészetszociológia.

RUDAS János: *A csoport szerepe a mű- velődésben*. 1967. Népművelési Propa- ganda Iroda, 48 l. ÚK 681 595.

CAZENEUVE, Jean: *A rádió és televízió szociológiája*. 1967. Magyar Rádió és Televízió, 131 l. [Fénynyomat]

VARGA Károly: *Az ízlés és műsorpoli- tika szociológiájáról*. 1968. Magyar Rá- dió és Televízió, 127 l.

LOSONCZI Ágnes: *A zene az emberek között. (Fővárosi, nagyüzemi és falusi szociológiai felvétel tapasztalataiból.)* 1967. Magyar Rádió és Televízió, 116 l.

LOSONCZI Ágnes: *A zene életének szo- ciológiája. Kinek, mikor, milyen zene kell?* 1969. Zeneműkiadó, 238 l. ÚK 700 628.

MÁNDI Péter: *A könyv és közönsége*. 1968. Közgazdasági és Jogi, 294 l. ÚK 681 668.

H. SAS Judit: *Emberek és könyvek*. 1968. Akadémiai, 214 l. ÚK 681 284.

TÁNCZOS Gábor: *Mit olvasnak a fiata- lok? Művelődésszociológiai vizsgálat dolgozó középiskolások körében*. 1970. Tankönyvkiadó, 110 l. ÚK 701 505.

Nevelésszociológiai szöveggyűjtemény. Szerk. Salamon Zoltán és Jáki László. 1—2. köt. 1968—69. Tankönyvkiadó.

JÓZSA Ödön: *Oktatás, szakképzés, gaz- daság*. 1969. Közgazdasági és Jogi, 267 l. ÚK 700 111. Nevelésszociológia.

BEÉR János: *Szocialista államépítés*. 1968. Közgazdasági és Jogi, 345 l. ÚK 690 157. Politikai szociológia.

BIHARI Ottó: *A szocialista államszerve- zet alkotmányos modelljei*. 1969. Köz- gazdasági és Jogi, 537 l. ÚK 691 175. Politikai szociológia.

LEVADA, Jurij A.: *A vallás társadalmi természetete*. 1969. Kossuth, 312 l. ÚK 690 547.

KARDOS László: *Egyház és vallásos élet egy mai faluban. (Bakonycsernye, 1965)* 1969. Kossuth, 291 l. ÚK 691 226.

Bibliográfiák

SZÁSZ János — VITÁR Zoltán: *Ajánló bibliográfia a szociológia népművelési vonatkozású szakirodalmából*. 1966. Népművelési Intézet, 63 l. [soksz.]

SZELÉNYI Iván: *Szakirodalmi forrásis- meret. Szociológia*. 1968. OSZK. 27 l. [Soksz.]

Újjonnan érkezett szociológiai művek jegyzéke. Évente 5—10 sz. 1969—1971. FSZEK., [Soksz.]

Szociológiai röplapbibliográfiák. 1969—1971. FSZEK. [Soksz.]

1. A lakáskérdés újabb szociológiai iro- dalma. Összeáll. Vágh Mária. 14 l.

2. A munkaszociológia helyzetének szocio- lógiai irodalma. Összeáll. Zsukovszki Ervinné. 14 l.

3. A nők helyzetével foglalkozó újabb irodalom. Összeáll. Hornyánszky Ká- rolyné. 14 l.

4. Az orvosi szociológia újabb irodalma. Összeáll. Bornemissza Lászlóné. 14 l.

5. Az urbanizáció újabb irodalma. Ösz- szeáll. Zimonyi Emerika. 14 l.

6. A nevelésszociológia újabb irodalma. Összeáll. Holló Klára. 20 l.

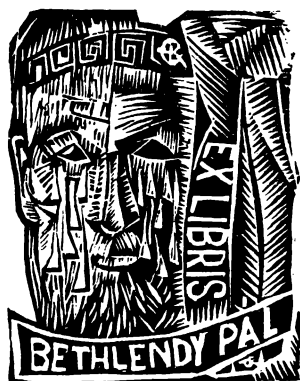
7. A politikai szociológia újabb irodal- ma. Összeáll. Vágh Mária. 20 l.

8. A kutatásszociológia újabb irodalma. Összeáll. Arató Józsefné. 16 l.

9. Az alkoholizmus újabb irodalma. Összeáll. Nyilas Márta. 13 l.

A magyar szociológiai irodalom bibliog- ráfiája. 1. köt. Folyóiratok 1900—1919. 1970. FSZEK., 547 l.

Összeállította: Vértesy Miklós

Kovács Gyula ex libris

BIBLIOGRÁFIA A BIBLIOFILIÁRÓL

A bibliofilia ma már többet jelent, mint a könyv szeretetét. Jelenti többek közt a könyv személyes szükségleten fölüli gyűjtését. Még hozzá meghatározott szempontok szerinti gyűjtését, a művészt is beleértve. Ezen a szinten a bibliofilia feltételez bizonyos betű- és könyvtörténeti, valamint könyvesztétikai kultúráltságot, sőt tudományos képzettséget, képzőművészeti tájékozottságot és fejlett műízlést is. Ajánló bibliográfiánkat e szempontok szerint állítottuk össze, helyszűke miatt a hazai irodalomnak is csak egy töredékét nyújtva át a bibliofileknek.

Könyvek

- BENDA Kálmán — IRÍNYI Károly: *A négyszáz éves debreceni nyomda*. 1961. Akadémiai, 432 l. 104 kép.
- FITZ József: *A könyv története*. 1930. Magyar Szemle Társaság, 79 l.
- FITZ József: *A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története*
I. *A mohácsi vész előtt* 1959. Akadémiai, 258 l.
II. *A reformáció korában* 1967. Akadémiai, 295 l.
- GULYÁS Pál: *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században* 1931. Orsz. Széchényi Könyvtár, 272 l., 68 t.
- HAIMANN-KNER György: *A nyomtatott betű művészete* 1942. Officina, 39 l., 31 t.
- HOFFMAN Edit: *Régi magyar bibliofilek* 1929. Magyar Bibliophil Társaság, 324 l.
- KNER Imre: *A könyv művészete* 1957. Bibliotheca - Corvina, 161 l.
- A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében* 1—2. kötet, 1963., 1970. Gondolat.
- A Magyar Bibliophil Társaság Évkönyve* I. 1921—1928. 1938. Magyar Bibliophil Társaság, 55 l.
- A Magyar Bibliophil Társaság Évkönyve* II. 1929—1930. 1931. Magyar Bibliophil Társaság, 40 l.
- RÁTH VÉGH István: *A könyv komédiája* 1967. Gondolat, 493 l.
- ROMHÁNYI Károly: *A magyar könyvkötés művészete a XVIII—XIX. században* 1937. Szerző, 342 l. XL kép.
- ROSNER Károly: *Magyar grafikumszervezés* 1938. Officina.
- SOLTÉSZ Zoltánné: *A magyarországi könyvdíszítés a XVI. században* 1961. Akadémiai, 195 l. LXXII t.
- SZALAY József: *A könyvről és a könyvszeretetről* Szeged, 1931. (Széphalom Könyvtár 23.)
- SZÁNTÓ Tibor: *A betű* I—II. 1965. Akadémiai, 167+358 l.
- (SZENTKÚTY) Drescher Pál: *A szép magyar könyv* 1938. Officina, 39 l., 31 t.
- SZÍJ Rezső: *A könyvvédőlap* Kecskemét, 1966. 32 l.

- SZÍJ Rezső: *Misztótfalusi Kis Miklós* 1943. Turul, 169 l.
- TEVAN Andor: *A könyv évezredek útja* 1956. Művelt Nép, 351 l.
- Tíz írás a nyomdásatról* 1940. Hungária könyvek 9. Hungária, 217 l.
- TÓTH Ervin: *Fametszet a XX. században* 1939. MEGE 40 (1) l.
- VÉGH Gyula: *Rariora et Curiosa Gróf Apponyi Sándor gyűjteményéből* 1925. Magyar Bibliophil Társaság, 99 l., 20 ill.

Folyóiratcikkek, tanulmányok

- CZAKÓ Elemér: *Az Iparművészeti Múzeum ex libris kiállítása* = Magyar Iparművészet, 1903. 3. sz. 124—134. l.
- FÁBIÁN Gyula: *Szépség a nyomtatványban* = Magyar Iparművészet, 1932. 3—4. sz. 45—58. l.
- GULYÁS Pál: *A világ legrégebb bibliofilje* = Magyar Bibliofil Szemle, 1924. 3—4. sz. 153—158. l.
- GULYÁS Pál: *Kazinczy és a magyar könyvművészet* = Magyar Bibliofil Szemle, 1925. 1. sz. 37—40. l.
- JASCHIK Álmos: *A háborús könyvművészet* = Könyvgyűjtők Évkönyve, 1919. 24—30. l.
- JASCHIK Álmos: *Magyar könyvkötőművészet* = Könyvtári Szemle, 1914. 5. sz. 134—139. l.
- KASSÁK Lajos: *Útban az elementáris tipográfia felé* = Magyar Grafika, 1928. 5—6. sz. 144—148. l.
- KÉMERI Sándor: *Anatole France mint bibliofil* = Magyar Bibliofil Szemle, 1924. 3—4. sz. 158—165. l.
- KNER Imre: *A léptékről* = Magyar Grafika, 1924. 3—4. sz. 61—64. l.
- KNER Imre: *Szignet a tipográfiában* = Magyar Grafika, 1929. 3—4. sz. 59—62. l.
- KOMÁROMY Mihály: *A szecesszió és a nyomdászat* = Magyar Nyomdászat, 1907. 5. sz. 136—179. l.
- KOÓS Judith: *Kozma Lajos* = Kortárs, 1961. 3. sz. 382—391. l.
- KOSZTOLÁNYI Dezső: *A könyv költője* = Magyar Bibliofil Szemle, 1924. 3—4. sz. 183—185. l.

- LANPÁL Antal: *Művészet és technika a modern könyvnyomtatóiparban* = Magyar Grafika, 1930. 11—12. sz. 358—361. 1.
- LÁZÁR Béla: *Egy könyvről, mely művészet* = Magyar Iparművészet, 1904. 1. sz. 34—41. 1.
- LYKA Károly: *Művészi címlapok* = Magyar Iparművészet, 1899. 5. sz. 210—213. 1.
- NAGY Zoltán: *A modern magyar könyvillusztáció* = Magyar Könyvszemle, 1937. II. füzet (ápr.—jún.) 135—152. 1.
- NÁDAI Pál: *Modern magyar amatőr-könyvek* = Könyvtári Szemle, 1914. 5. sz. 127—134. 1.
- N(ÁDAI) Pál: *Az amatőr és a könyvkötés*. Magyar Grafika 1926. 5—6. sz. 103. 1.
- N(ÁDAI) P(ál): *Új klasszicizmus felé* = Magyar Grafika, 1926. 5—6. sz. 114. 1.
- N(ÁDAI) P(ál): *Betűművészet és költészet* = Magyar Grafika, 1923. 5. sz. 128. 1.
- N(ÁDAI) P(ál): *A halálra ítélt díszítmény* = Magyar Grafika 1925. 1. sz. 3. 1.
- N(ÁDAI) P(ál): *A pergament* = Magyar Iparművészet, 1937. 1. sz. 56. 1.
- NEMES Béla: *A művészeti könyvek művészetéről* = Magyar Grafika, 1960. 4. sz. 321—345. 1.
- PEISNER Ignác: *Egy könyvbarát siralmái* = Könyvgyűjtők Évkönyve, 1919. 31—36. 1.
- RABINOVSZKY Máriusz: *A modern fametszet* = Magyar Grafika, 1930. 11—12. sz. 346—350. 1.
- RÁBA Leó: *A bibliofilia halálára* = Magyar Grafika, 1931. 3—4. sz. 48—50. 1.
- ROSNER Károly: *A magyar fametszet két évtizede* = Magyar Iparművészet, 1930. 10. sz. 219—260. 1.
- ROSNER Károly: *Új magyar könyvművészet* = Debreceni Szemle, 1932. 1. sz. 11—20. 1.
- SZÍJ Rezső: *Az Amicus és Reiter László könyvművészete* = Művészettörténeti Értesítő, 1968. 1—2. sz. 54—72. 1.
- SZÍJ Rezső: *A bibliofilia föllendüléséről* = Művészet, 1962. 3. sz. 11—12. 1.
- SZÍJ Rezső: *A debreceni bibliofilia 1920—1944.* = Déri Múzeum Évkönyve, 1965. 329—362. 1.
- SZÍJ Rezső: *A Genius—Lantos kiadó = könyvművészeti törekvései* = Művészettörténeti Értesítő, 1967. 2. sz. 102—115. 1.
- SZÍJ Rezső: *A Nyugat és a könyvművészet* = Művészettörténeti Értesítő, 1963. 1. sz. 58—69. 1.
- SZÍJ Rezső: *Tevan Andor kiadói munkássága* = Körös Népe, 1963. III. k. 119—189. 1.
- SZÍJ Rezső: *A Táltos kiadóról* = Magyar Könyvszemle, 1969. 1. sz. 37—41. 1.
- SZÍJ Rezső: *A Genius—Lantos kiadó* = Magyar Könyvszemle, 1969. 4. sz. 392—397. 1.
- VARJÚ Elemér: *A „debreceni kötés* = Magyar Bibliofil Szemle, 1924. 1. sz. 37—47. 1.
- WANKÓ Vilmos: *A szép könyv tipográfijáról* = Magyar Grafika, 1927. 4. sz. 122—142. 1.

Osszeállította: SziJ Rezső

Andruskó Károly ex librise

A könyvtári környezet esztétikuma

Ha egyszer valaki az olvasók körében ún. szabadasszociációs módszerrel vizsgálatot végezne, és a könyvtár szó lenne a „hívószó”, válaszként feltehetően a következőket kapná: könyvek, olvasás, tanulás, rend, csend, tisztaság. Azt hiszem, senkit sem lep meg, hogy a *rend*, *tisztaság*, *csend* főneveket válaszként feltételezem. Úgy gondolom, minden olvasó elvárhatja azokat a kedvező környezeti feltételeket, körülményeket az általa látogatott könyvtártól, amelyeket a fenti szavak jelölnek.

Másként fogalmazva, a könyvtárakkal szemben lehetséges olyan igény is, amelyet tömören így lehet megfogalmazni: *a könyvtári környezet legyen esztétikus*, a könyvtár feleljen meg a környezetesztétika követelményeinek. A környezetesztétika — mint az esztétika tudományának egyik ága — napjainkban indult fejlődésnek. Vizsgálati területe a nem autonóm művészeti tárgyak esztétikus megformálásának, elrendezésének és hatásmódjának a kutatása. E kutatások ösztönzője a pszichológia, amely kimutatta, hogy a környezeti hatások milyen befolyásolják az ember kedélyállapotát és ezen keresztül tevékenységét is.

Mivel a környezetesztétikai kutatások mostanában indulnak, s nincs hozzájuk tudományos mérce, kénytelen vagyok sorra szedni az olyan könyvtári környezeti tényezőket, amelyek véleményem szerint esztétikumot, esztétikai minőséget hordozhatnak, amelyek alkalmasak esztétikai élmény kiváltására, az olvasók esztétikai nevelésére. A következőkre gondolok: a könyvtár berendezése és díszítése, a könyvtár propaganda tevékenysége, a könyvtár rendje, tisztasága és a könyvtári személyzet viselkedési kultúrája. A felsoroltakból kitűnik, hogy a könyvtári környezet fogalmát tágan értelmezem.

Az említett könyvtári tényezők közös vonása, hogy elsődleges funkciójuk nem az esztétikum sűrített kifejezése, mert ha az lenne, akkor a könyvtári környezet tárgyi elemei és a könyvtárosok tevékenysége a művészi esztétikum kifejeződései lennének. Köztudott, hogy a felsorolt tényezőknek a szerepe elsődlegesen más; az olvasók kiszolgálása, nevelése, fejlődésük irányítása. Csak hogy ezt a funkciót úgy is meg lehet oldani, hogy a könyvtárak és könyvtárosok esztétikai szempontokra nem ügyelnek.

Tudnunk kell, *hogy a könyvtári környezet csak akkor tölt be esztétikai nevelő szerepet, akkor hordoz esztétikai értéket, ha eredeti feladatát* (az olvasók

szolgálatát és nevelését) *a könyvtartudomány követelményeinek megfelelően megoldja.*

Villanásnyira hadd idézzem föl, hogy a könyvtárakban hol érvényesülhet, hol sikkadhat el az esztétikum. A könyvtár berendezése és díszítése — szokás mondani — legyen otthonos, egyszerű és igényes. Mégis mennyi a félreértés. Itt van pl. a függöny. Legyen, ne legyen, milyen legyen; hol, melyik — olvasókat ellátó — helyiségben szereljük fel? Receptet adni nehéz is, merészség is. Egyetlen gondolat: a függöny semmiképp se akadályozza a megvilágítást, a világítás-technikai szempontok érvényesülését!

Érdemes szóvá tenni, hogy a könyvtári helyiségek padlója — még ha tükörfényes parketta is az — *szőnyeg* nélkül rideg, barátságatlan. A kiválasztandó szőnyegek színének, formájának megválasztásához feltétlenül figyelembe kell venni a bútorok, az egyéb textilíák színét, hisz a szőnyeg szerepe: *alapját adni a berendezésnek*. A berendezés alapját a szőnyeg, hátteret a falszín adja. A falak festéséről a könyvtáros szakirodalom ennyit mond: a falak legyenek világos színűek. A hengerezést, a mintás, a csíkozott — a kispolgári lakások hangulatát idéző — giccses megoldásokat (nagyon sok falusi könyvtárban láthatók ilyenek) kerülni kell. *A színlélektan* számtalan megoldást kísérletezett ki, eredményeit, olvasás- és hatáslélektani meg esztétikai szempontból is célszerű figyelemmel kísérni és alkalmazni.

Sok könyvtár teszi *szobanövénnyel* otthonossá, barátságossá környezetét. Dicséret a törekvésért! Ha nem „nyomják el” a könyveket, ha nem viszik — főleg a könyvtárosnők — túlzásba, nincs baj. Egyetlen ötletet hadd említsek: a könyvtári milióbe a leveles szobanövény (a fikusz, a filodendron, a pálma) jobban illik a virágzó növénynél.

Még egy utolsó gondolat a díszítésről: Az asztalokra — az olvasóasztalokra — nem kerülhetnek terítők! Lassan már a modern lakás is számúzi az egész asztalt beborító kézímunkákat. Számúzi, mert nincs funkciójuk. S ha a kis könyvtárakban úgy vélik, hogy van, mert például rongált, használt az asztallap, inkább gyalultassák meg, festessék be, de ne terítővel leplezzék!

Az esztétikumot, a környezetesztétikai kívánalmakat könyvtáraink propaganda tevékenységük során sértik meg a legtöbbször.

Mikor funkcionál jól a könyvtári propaganda? Kizárólag csak akkor, ha a különböző propagandaanyagok szövegezése *nyelvhelyességi, stilisztikai, helyesírási, szakmai és tartalmi szempontból hibátlan*. Ellenkező esetben még a tájékoztató és a befolyásoló szándék is csak részben érvényesülhet. Így is mondhatnám: ha ezek a kívánalmak nem valósulnak meg, az adott propagandaanyagban nehezen vagy csak alig fejeződik ki az esztétikum.

Vegyük sorra a könyvtári propaganda néhány megjelenési formáját:

A legtöbb esztétikai — és egyben elsődleges tájékoztatósi élményt a különféle *könyvkiállítások* adhatják az olvasónak. A különböző kiállításstípusok (pl. az újdonság-, az ünnepi kiállítás) más-más lehetőséget kínálnak a rendezőknek. A kívánalmakat esztétikai szempontból is felsorolja a könyvtáros szakirodalom. Kiegészítésként javaslom: a kiállítások készítői ismerkedjenek meg és éljenek a montázs-technika, továbbá a reklámlélektani kutatások eredményeivel.

A könyvtárban úgynevezett könyvtári és nem könyvtári (színházi, mozi, művelődési rendezvényről tudósító; politikai, esetleg egészségügyi tárgyú) *plakáttal* találkozhat az olvasó. A plakáttal kapcsolatosan esztétikai szempontból két gond jelentkezik. Egyik a plakát értéke (művészi és tájékoztató), a másik a plakát elhelyezése. Ez utóbbiról kevés szó esik, pedig ilyen téren feltűnően sok az ízléstelenség, a hányivetiség. Más az utcai plakát sorsa, más a könyvtárban ki függesztetté. Az egyiket ideiglenes, a másikat hosszabb, tartós használatra szánták. Ez utóbbit *tartósan, ízlésesen, állandó helyen kell rögzíteni*, és azonnal le kell szedni, ha érvényessége lejárt. Ezek a követelmények hatáslélektani szempontból fontosak. Ha nem ügyelünk rájuk, az olvasók bosszúságának lehetnek a forrásai.

Különösen vonatkozik ez a könyvtárban kifüggesztett állandó vagy alkalmi jellegű *tájékoztató táblákra*, kiírásokra, és a gyors változásokat közlő *hirdetményekre*. Nem célom felsorolni, hogy az állandó jellegű táblákkal, felírásokkal szemben mik a kívánalmak. Címfestők, reklámgrafikusok tudják! A könyvtárak egy része velük dolgoztat; ha nem, akkor a könyvtáros — aki maga vállalja az ilyen jellegű munkát — legyen utána a követelményeknek és a lehetőségeknek. A legtöbb helyen más természetű gondok, nehézségek adódnak. Ilyenek: van tábla és informáló felirat, de régi, pontatlan, piszkos, az üveglap esetleg törött, a karton szakadozott, a zománc lepattogott. S az alkalmi kiírások? Sok

helyen bosszantó, hogy ha írógéppel készülnék, még a tájékoztató szerepük is kétséges az apró betűk miatt, ha pedig kézzel, akkor olyannyira hevenyészettek az írások, hogy éppen csak tájékoztatnak, de esztétikai hatásuk kedvezőtlen. A hibák jelzésével a megoldást is jelezni próbáltam.

E néhány „aproság” után célszerű önmagunktól megkérdezni: érheti-e az olvasókat esztétikai élmény olyan könyvtárban, ahol piszkosak a falak, felületes a takarítás, ahol nincs szellőztetve, ahol a könyvek zsírosak, a polcon levő könyvsorok dülöngélnek, ahol a folyóiratokat nem tartják rendben, szétdobálják stb.? Viszont semmi mással nem lehet olyan hatásosan esztétikai élményt kiváltani, mint azzal, hogy

1. a könyvtár kifogástalan tisztasággal fogadja olvasóit;

2. állandóan gondoskodik tiszta, egészséges levegőről;

3. az elhasználódott (elzsírosodott, elrongyolódott) könyveket kivonja a forgalomból.

4. ízlésesen köttetett, tiszta könyveket, a raktári rendet mindig megtartva helyez el a polcon;

5. tapintatos, útbaigazító feliratokkal ráneveli olvasóit a rend, a tisztaság megóvására;

6. a folyóiratokat is ugyanolyan gondossággal kezeli, mint a könyveket.

A környezet-esztétikában a talmi, az igénytelen, a csúnya, a rendetlen, a fegyelmezetlen nem lehet esztétikai minőség, esztétikai élményforrás. Legfőbb csak arra az elhatározásra serkent, hogy felszámolandó minden olyan környezeti tényező, amely nem esztétikumforrás.

Ez a gondolat vezet át a *könyvtári személyzet és az esztétikum* kapcsolatának a bogozásához. A könyvtárosok magatartási és öltözködési, továbbá beszédkultúrája olyan tényezőrendszer ad, amelyből — különösen kis könyvtáraknál — előre jelezni lehet a forgalmat, az olvasók könyvtárszeretétét és talán még ízlésfejlődésüket is. Nem lesz hát hiábavaló, ha az esztétikai nevelés érdekében kimondjuk:

1. a könyvtárban dolgozóknak ismerőniök kell a helyes viselkedés minden csínját-bínját;

2. nagyon igényes, nagyon gyors alkalmazkodóképességgel kell rendelkezniök, valamint nagyon türelmes és szorgalmas, műveltséget sugárzó, magabiztos modorral, jó fellépéssel;

3. beszédhibáktól mentes, fejlett, halkan, kis hangerővel is hibátlanul artikuláló beszédkultúrával; a hangmagasságban és beszédtempóban is tükröződő figyelmességgel, fegyelmezettséggel (eze-

ket a követelményeket ma már minden könyvtáros a beszédtechnikai irodalom segítségével, gyakorlatrendszerével maga is elsajátíthatja);

4. az igényes, tiszta, a divathoz szolidan alkalmazkodó öltözködés kultúrájával.

Ha mindezekkel rendelkezik a könyvtári személyzet, akkor adottak a könyv-

tárban az alkotó munka lehetőségei. Ezek a kívánalmak, mi tagadás, a könyvtárosoktól fegyelmet igényelnek. A fegyelem viszont — Makarenkóval szölvén — nemcsak etikai, hanem esztétikai kategória is, az olvasó számára pedig élményforrás, ezért is érdemes és szükséges a könyvtári környezettel törődni!

Zsolnai József

Berzsenyi emléknap Szombathelyen

Berzsenyit ma két megye, Vas és Somogy is magáénak vallja. A kis kemenesaljai község — Egyházashetye — tavaly ősszel szobrot állított nagy születtének. A Somogy megyei Niklán — kultuszának másik színhelyén — a közelmúltban Martyn Ferenc festőművész Berzsenyi sorozatát állították ki. Legutóbb pedig Vas megye székhelyén, ahol két középiskola és a megyei könyvtár viseli a költő nevét, emléknappal ünnepelték meg Berzsenyi Dániel 195. születési évfordulóját. A május 7-i ünnepség egyúttal a könyvtár új székházának első nagyobb szabású rendezvénye is volt. A

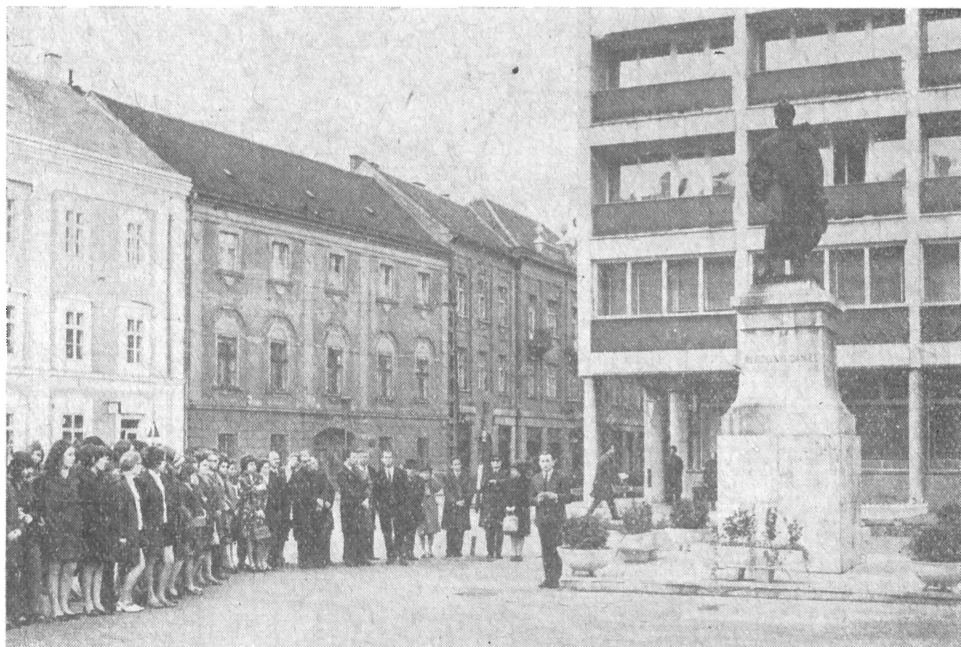
megyei könyvtár és a TIT kezdeményezéséhez a Magyar Irodalomtörténeti Társaság is csatlakozott. A könyvtár előadótermében megtartott tudományos ülészekon Kiss Alajos városi tanácselnökhelyettes üdvözölte a résztvevőket, majd Wéber Antal, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság főtíkkára mondott megnyitó beszédet. Ezután Keresztury Dezső, Mezei Márta és Merényi Oszkár tartott előadást. Somogy megye küldöttei, Kanyar József levéltárigazgató és Takáts Gyula múzeumigazgató, költő pedig új Berzsenyi-dokumentumokat ismertettek.

Az emlékülés után a

hallgatóság a Berzsenyi térre vonult, ahol dr. István Lajos, a Hazafias Népfront Vas megyei elnöke mondott beszédet, majd a szülőfalu képviselői, a rendező szervek s a költő nevét viselő intézmények koszorúkat helyeztek el a Berzsenyi szobor talapzatán.

Az ünnepi este ismét megtelt a könyvtár előadóterme. Keresztury Dezső bevezetője után a Szombathelyi Madrigálkórus műsora következett, majd Csernus Mariann és Bodor Tibor színművész, Kovács P. József előadóművész, valamint Teőke Géza zongoraművész lépett fel.

(L. M.)

A Társadalomtudományi Társaság könyvtára

Egy könyvtár jelentőségét sokszor nem az dönti el, hogy hány kötete volt, mennyi ideig működött, hanem elsősorban a kora társadalmi életében betöltött szerepe és hatása.

A könyvtári köztudatba a Társadalomtudományi Társaság Könyvtáráról csak annyi él, hogy *Szabó Ervin* ott működött egy ideig és nyomtatott katalógusát is ő készítette el.

Az 1901-ben létrehozott társaság könyvtárának alapjait első elnökének, *Pulszky Ágostnak* hagyatéka, könyveinek jogi és társadalomtudományi része, mintegy 1500 kötet teremtette meg. Maga a Társadalomtudományi Társaság a századelő főleg budapesti értelmiségét tömörítette magába. A könyvtár alapításáról a társaság 1901. december 16-i ülésén döntöttek. Itt határozták el, hogy a könyvtárát *Pulszky Ágost*ról nevezik el.

A könyvanyagot az első időkben a Kereskedelmi és Iparkamara Szemere utcai helyiségeiben helyezték el *Szabó Ervin*nek, a kamara akkori könyvtárosának kezelésében. A könyvtárról és könyvtárosairól a társaság folyóirata, a *Huszadik Század* lapjain olvashatunk néhány rövid közleményt.

Amint már említettük, a könyvtár anyagáról 1903-ban *Szabó Ervin* nyomtatott katalógust állított össze: „A Társadalomtudományi Társaság könyvtárának

betűrendes katalógusa” címmel a kiadványhoz rövid előszót is írt.

A társaság igyekezett továbbfejleszteni könyvtárát és évi költségvetésében elég jelentékeny összeget szavazott meg könyvbeszerzésre és a gyűjtemény fenntartására, például 1904-ben mintegy 550 koronát. Ugyanebben az évben a választmány elfogadta a könyvtár szabályzatát is, amelyet feltehetőleg szintén *Szabó Ervin* írt, mivel a könyvtárát még ekkor is ő kezelte.

Magából a szabályzatból érdemes kiemelni két pontot, amely a gyűjtemény „közkönyvtári” jellegét hangsúlyozza, ha korlátozott mértékben is:

1. A Társadalomtudományi Társaság könyvtára nyilvános közkönyvtár...

4. A könyvtárát annak helyiségeiben bárki, kölcsönzés útján azonban csak a társaság tagjai használhatják.

A könyvtár mellé bizottságot is kineveztek, amelynek a szervezési kérdésekben volt döntő szava. A gyűjtemény mellett működő első bizottság tagjai a kor ismert személyiségei voltak: *Jászi Oszkár*, *Petrovics Elek*, *Wildner Ödön*.

1907-ben a társaság a Károly körút 14 szám alatti ház második emeletén bérelt helyiségeket, és itt végre a könyvtár is alkalmas elhelyezéshez jutott. Kényelmes olvasóterem állt a tagok és a külső érdeklődők rendelkezésére. Közben a társaság kebelén belül társadalomtudományi olvasókör alakult, amelynek tagjai rendszeresen látogatták az olvasótermet és igénybe vették a könyvtár egyéb szolgáltatásait. Ezen kívül érdemes felfigyelni arra a körülményre, hogy a *Galilei-kör* tagjai rendszeresen felkeresték a könyvtár gazdag hírlap- és folyóiratállománnyal is rendelkező olvasótermét. Gyűléseiket is gyakran tartották a társaság helyiségeiben.

A Társadalomtudományok Szabadiskolája éveken át esti tanfolyamokat rendezett a Károly körúton, ezeket az előadásokat munkások is rendszeresen látogatták. Nyilvánvaló, hogy közülük sokan olvasói lettek a könyvtárnak. Így — bár csak közvetve és igen szerény mértékben — a munkásosztály művelődését is szolgálta a könyvtár.

Időközben ismét több hagyaték gyarapította az állományt, ezek közül különösen kiemelkedett *Harkányi Endre* törté-

Papp Iván ex librise

nelmi és szociológiai művekben gazdag gyűjteménye. A társaság vezetői ennek az anyagnak a beolvadását olyan fontos körülménynek tekintették, hogy ezután a könyvtár elnevezése is „Harkányi és Pulszky könyvtár” lett.

1910-ben új könyvtárost választottak *Dienes Valéria* személyében. Ebben az időben a Társadalomtudományi Társaság ismét új helyre költözött a könyvtárral együtt: az Anker köz 2. alatti épület II. emeletére. Itt is maradtak egészen a társaság megszűnéséig. Az évek folyamán a könyvtár fejlesztésére szánt összeg is növekedett, például 1913-ban már 1000 korona volt az előirányzat. Ebből a summából igen nagy hányadot fordítottak a hírlap- és folyóiratbeszerzésre, mivel ez az anyag vonzotta akkor a legtöbb olvasót.

A Társadalomtudományi Társaság ülésein rendszeresen foglalkozott a könyvtár problémáival is. 1913-ban *dr. Hebelt Károly* azt a figyelemre méltó indítványt terjesztette elő, hogy szervezzenek társadalomtudományi vándorkönyvtárakat a vidéki érdeklődők számára. Ezt az igen fontos javaslatot a közgyűlés pártolólággal terjesztette a választmány elé, de megvalósulásáról sajnos nem maradt fenn adat.

1913-ban választották meg *Kőhalmi Bélát* helyettes könyvtárossá. A következő évben kitört első világháború éveiből még kevesebb adat maradt fenn a könyvtár működéséről. Nyilván az anyag igénybevétele is csökkent, mivel a társulati tagok nagy része bevonult katonai szolgálatra. Viszont a Galilei-kör tagjainak tevékenysége a háborús évek alatt megélenkült a társulat helyiségeiben, és az olvasótermet továbbra is rendszeresen látogatták. 1915-ben oly módon gyarapodott a könyvtár állománya, hogy a társaság egyik buzgó tagja, *dr. Herzog Ede* a harctéren szerzett súlyos sebesülése következtében meghalt, hátramaradt végrendeletében társadalomtudományi művekben gazdag könyvtárát a társaságra hagyományozta.

A könyvtár további működéséről nincs feljegyzett adat, feltételezhető, hogy 1919 márciusáig vagy esetleg az év közepéig működött. A forradalmak bukása után a Társadalomtudományi Társaság és a Galilei-kör megszűnt tevékenykedni, bár tényleges feloszlásukra csak később került sor. Az Anker-közi helyiséget és a könyvtár szekrényeit lepecsételték, majd a „Menekült Munkások Központi Nyilvántartósága” nevű szervezet foglalta el az olvasótermet és a többi szobákat.

Az Országos Levéltárban található iratok tanúsága szerint az akkori felsőbb hatóságok a szabadkőműves páholyok könyvvállományához hasonlóan a társulat

könyvtárát is a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának kívánták átadni. Ennek ellenére az anyag csak hosszas hatósági huzavona után került a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának (Országos Széchényi Könyvtár) birtokába.

Érdeemes megemlíteni, hogy a könyvtár átadására vonatkozó iratok a könyvtárat tévesen a Galilei-kör könyvtárának nevezik, nyilván azért, mert a kör rendszeresen igénybe vette a társulat helyiségeit és a tízes évek végére már a Galilei-kör volt az ismertebb szervezet.

Maga az anyag csak 1923-ban jutott a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának birtokába. Közvetlenül a Társadalomtudományi Könyvtár anyagának átvétele után a Széchényi Könyvtár 2703 könyvet és folyóirat kötetet vett nyilvántartásba, de nem olvastotta be állományába. Bizonyosnak látszik, hogy a társulat könyvtára lényegesen több kötettel rendelkezett megszűnésekor. Feltehető, hogy a könyvek egy része a négyéves hányódás ideje alatt elkallódott. Az is lehetséges, hogy még az átadás előtt a hatóságok az általuk politikailag veszélyesnek minősített műveket kiemelték a gyűjteményből.

Ha már most magát a könyvtár anyagát vizsgáljuk meg az 1903-ban készített katalógus, valamint a Széchényi Könyvtár növedék naplójának 1923-as adatai alapján, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a könyvanyag lényegileg jól reprezentálta a korszak legjelentősebb külföldi és hazai társadalomtudományi könyvtermését, azonban a jogi vonatkozású állományrész a többiekhez viszonyítva túl volt méretezve. Természetesen az is meghatározta a könyvtár összetételét, hogy a könyvek nagy részéhez hagyatékok útján jutottak. A könyvtár anyagának több mint hétharmada idegennyelvű: főleg német, angol, francia és olasz művekből tevődött össze. Több utalás van arra, hogy számos külföldi hírlapot és folyóiratot járattak. A jelek szerint ezek egy részét fogyó eszköznek tekintették.

Az utóbbi idők kutatásai kiderítették, hogy mivel a Társadalomtudományi Társaság könyvtárának anyagát az OSZK nem tekintette saját gyűjtőkörébe beolvaszthatónak, a könyvek egy részét átadta az Országgyűlési Könyvtárnak „örökletétként”, és ott ezek ma már az olvasók rendelkezésére állnak. Sajnos, a Pulszky könyvtár anyagának egy része még ma is lappang valahol. A jövő kutatásainak kell kiderítenie, hogy hol is lehet.

Batári Gyula

NYUGALOMBA VONULT KERESZTURY DEZSŐ, aki a legutóbbi idő-
kig az Országos Széchényi
Könyvtár fősztályvezető-
jeként tevékenykedett. Irodal-
munk jelesét ebből az
alkalomból bensőséges
ünnepség keretében bú-
csúztatták a könyvtár mun-
katársai. Az ünnepségen
résztvett Kondor Istvánné,
a Művelődésügyi Miniszte-
rium könyvtári osztályá-
nak vezetője is. Jóború
Magda, az OSZK főigazga-
tója az ünnepelthez inté-
zett beszédében hangsú-
lyozta: az OSZK díszére
vált, hogy Keresztury De-
zső munkatársai közé tar-
tozott. Az üdvözlésekre vá-
laszolja Keresztury Dezső
elmondotta, hogy hivatali
pályája leghosszabb szak-
aszát töltötte az OSZK-ban,
ahol mindvégig szeretet-
ben és megbecsülésben
volt része. (W. E.)

KÖNYVTÁRAVATÁS

volt az ünnepi könyvhéten
a Szabolcs-Szatmár me-
gyei Panyolán. Az új lé-
tesítmény a tavalyi árvíz
során elpusztult községi
könyvtárt van hivatva pó-
tolni. Berendezését 30 ezer
forint értékben, valamint
600 új és válogatott köny-
vet a kaposvári Palmiro
Togliatti Megyei Könyv-
tár ajándékozta a kis köz-
ségnek.

Az **OLVASÓ NÉPÉRT**
mozgalomról rendezett tá-
jékoztatást és vitát a Pest
megyei Könyvbarát Bizott-
ság május végén a Kos-
suth Klubban. Ezen S. He-
gedüs Lászlónak, a Haza-
fias Népfront megyei tit-
kárnak bevezetője után
Fábián Zoltán, az Írószö-
vetség titkára tartott elő-

Úttörő blúzoktól fehérlenek a széksorok. Hatszáz
8—12 éves lány, fiú fészkelődik, zsbong a Szolnoki
Szigligeti Színház nézőterén...

Szétmegy a függöny, megjelenik a játékvezető néni
(nem sokkal idősebb a hallgatóságnál), s közli az igen
tisztelt közönséggel, hogy két szöveges, mondókás
gyermekjátékot fognak látni és hallani úttörő pajtások
előadásában. Az egyik játék népi eredetű, a másikat
Weöres Sándor, a költő írta. Jól figyeljenek, mert a
műsorszámok után nekik kell majd kitalálni, melyik
volt a népi játék, s melyik a költő alkotása.

Feszült figyelem. A színpadon a pajtások pörögnek,
kergetőznek, énekelnek, derüsen, játékosan, fegyel-
mezten. Am a kérdés, úgy látszik, egy kicsit nehéz:
megoszlik a nézőtér véleménye, mikor, mit hallottak.
Nem csoda: Weöres sorai is népi ihletésűek.

Most a műsor hivatásos szereplői következnek: Só-
lyom Kati és Huszár László színművészek vidám
mondókákat adnak elő Weöres Sándor gyermekkom-
pozícióiból. A hálás közönség élénk tapsal jutalmaz-
za a produkciókat. De rögtön feladatot kapnak ők is:
közös versmondás következik:

Éren-nádon sikló kúszik,
kicsi patak-ágyon vízcicsibe úszik...

El is tapsolják, lábdobogással kísérik a vers ritmu-
sát, s ezt jól emlékeztetükbe vési a játékvezető
néni, a vers „lelke”.

S így megy, pereg a műsor 3-tól majd 6 óráig. Köz-
ben a színpadon népi táncosok „eltáncolják” dobszóra
az egyik Weöres verset (mert ezen a délutánon kizá-
rólág az ő verseivel ismerkedik a gyermekserég), majd
meglepetés következik: el tudná-e énekelni, saját, rö-
gtönzött dallamra valaki az éppen hallott verssort.

Izgatott puszogás, már-már úgy látszik, nem akad
vállalkozó, amikor az erkélyen feláll egy szőke kis-
lány, van vagy 9 éves, s formás kis dallamot rögtönöz.
Zúgó taps a jutalma.

A vers és zene kapcsolatát művészi fokon Csengery
Adrienne, az Operaház ifjú énekesé és Stadler Vilmos
blockflöte művész illusztrálják megzenésített Weöres-
versekkel.

A gyermekek is készítenek ott a helyszínen valódi
versillusztrációkat színes ceruzával ahhoz a vershez,
melyet jól ismernek az iskolai énekeskönyvből, s mely-
nek kezdő sorai így hangzanak:

Domb tövén, hol nyúl szalad
S lyukat ás a róka
Nyári fényben, napsütésben
Felhőt les Katóka...

És amikor utoljára jelenik meg a színpadon a játék-
vezető néni, hogy elbúcsúzzék, csak akkor tudják meg
a gyerekek, hogy ők tulajdonképpen egy irodalmi óra
résztvevői voltak, s Weöres Sándor verseivel ismer-
kedve ízelítőt kaptak a ritmus, az ütem és más vers-
tani fogalmak mibenlétéről és sok minden másról,
ami közelebb viszi majd őket a költészethez.

*

Az ok pedig, amiért erről a szép és bizonyára min-
den jelenvolt gyermek számára emlékezetes színházi
délutánról illőnek éreztük beszámolni, az volt, hogy a

Szolnoki Szigligeti Színházban június 1-én Szabálytalan gyermekműsor Weöres Sándor verseiből címmel megtartott gyermekfoglalkozást teljes egészében a Szolnoki Megyei Könyvtár gyermekkönyvtára szervezte. Műsorát Pápay Lászlóné gyermekkönyvtáros állította össze, ő volt a játékvezető is.

Versekkel szórakoztatni (s nevelni) 600 gyermeket, órákon át, merész vállalkozás. De a siker a vállalkozókat igazolta. S ehhez csak gratulálni lehet. (Sy)

adást a mozgalom célkitűzéseiről és időszériú feladatairól. Beszédét élénk vita követte, majd a megyei könyvtár és az SZMT könyvtár ajándékkal kedveskedett az Olvasó népert mozgalom legeredményesebb megyei segítőinek.

műhelykérdések

Tartalom és forma a repertórium műfajában

Sokan, akik a bibliográfiai munkát lebecsülik, úgy vélik, hogy a könyvészeti jegyzékek összeállítása pusztán technikai jellegű tevékenység, nem pedig alkotói. Pedig már az anyaggyűjtés sem nélkülözhet bizonyos tudományos készséget, de főként az annotációk elkészítésében és a mutatórendszer kidolgozásában mutatkozik meg az alkotói képesség. A bibliográfia, a repertórium sok, látszatra formális eleme, ha módszertanilag jól megalapozott, fontos tartalmi mondandót őriz, sőt sugall.

Jó hangos példának kínálkozik a Népszabadság március 14-i számában Kovács Sándor Iván kemény bírálata a szegedi egyetemi könyvtár Széphalom-repertóriumáról. Bírálja az összeállítókat, amiért — úgymond — „feltárni elegánsan elmulasztották” a Széphalom ama széljegyzeteit, melyekben Zolnai Béla, a szerkesztő, megtámadta a fiatal József Attilát.

A Népszabadság kritikusanak, bár hangja a szükségesnél élesebb, igaz van, amikor hiányolja a Csodabogár glosszarovatban megjelent két széljegyzetet. (A névmutatóban elő sem fordul József Attila neve.) Meggyőződésem szerint azonban nem arról van szó, hogy a bibliográfusok elszikkasztották ezt a két adatot, hanem arról, hogy a két széljegyzet — s nem csak e kettő — elszikkadt a repertóriumban.

Miért? A hibás anyagközlési módszer miatt. Az összeállítók azt mondják: „A kronológia követése ilyen típusú periodikánál nem előnyös, mert benne nem az eseménysorozatok, a történeti fejlődés,

hanem a tematikus összefüggések az elsődlegesek”. A Borsodi Szemle repertóriumra meggyőzően bebizonyította ennek az ellenkezőjét. Éppenséggel a legtakarékosabb, a leginkább áttekinthető és a tartalmi kiaknázást legjobban lehetővé tevő anyagközlési módszer az időrendi — ha gazdag, egységes tárgy-, név- stb. mutatóval párosul. Ha a Széphalom repertóriumra is időrendben közölte volna anyagát, az összeállítók nem térhetek volna ki az elől, hogy a megfelelő időrendi helyen a glosszát analitikusan fölvegyék. (Valahogy így: „József Attila Nincsen apám se anyám c. kötetéről”; „József Attila: Medália c. verséről”.) S ha már ennyi szerepel az anyagközlésben, magától értetődően szerepelt volna József Attila is a névmutatóban. Viszont a tematikus csoportosítás egyenesen csábította az összeállítókat az összevonásra: a formálisan apró, jelentéktelennek tűnő, de tartalma szerint — mint Kovács Sándor Iván kimutatta — nagyon is fontos irodalomtörténeti jelentőségű adalékokat beleygőmöszték az Összevont rovatok zsákjába. Így szikkadt el a Széphalom álláspontja József Attilával szemben, s így torzulhatott el az egész folyóirat és szerkesztőjének megítélése is.

A példa tehát kiválóan mutatja, hogy a könyvészeti műfajok formai megoldásai tartalmi következményekkel járnak. Ezért nem szabad lebecsülni a bibliográfiai és repertórium munkák módszertanára, tökéletesítésére vonatkozó kritikai észrevételeket.

Péter László

Pedagógus könyvtárosokat!

A címet Győri Györgynek a Könyvtáros januári számában megjelent sikerült cikke (*Könyvtárosok és pedagógusok*) sugallta.

Mindazt, amit Győri Györgytől, továbbá az *Iskola és könyvtár* rovatban — főleg *Kisfaludi Sándortól* — olvastunk, örömmel fogadhatjuk: végre az iskolai könyvtárak felé fordult a figyelem. Örömmel, de nem teljes megelégedéssel, mert az iskolai könyvtárak ügyében sokkal bátrabb lépésekre van szükség!

Könyvtárosok — főleg az egyetemi könyvtárak dolgozói — előtt ismeretes, hogy a középiskolából kikerülő fiatalok többségének általános műveltsége nem magasabb, mint az általános tananyag nyújt; könyvtári kultúrája pedig a semmivel egyenlő: nem tudják az ifjak, mi fán terem a katalógus, nem ismerik a lexikonok hasznát, és nem hallottak bibliográfiáról.

Ilyenformán az alapozó munkát — a könyvtárhasználati bevezetést — jobbra az egyetemi könyvtárosoknak kell elvégezniük. Nem a fáradozást sajnálják a könyvtárosok, hanem azokat az elpergetett éveket, amikor a gyermek szívacsként szívhatta volna magába a tudást, ha a könyvtár nyújtotta lehetőségekkel él.

Az alapozást tehát sokkal korábban el kell végezni, a legfogékonyabb években, 8—12 éves korban. Ekkor válhat a gyermek egy életre a könyv barátjává. Ekkor kell felkelteni érdeklődését az olvasásra, a betű által nyújtott élményre, továbbá arra, hogy körülötte a világ állandóan változik, és tegnapi ismeretei holnap már alig használhatók. Ekkor kell a gyermeket ráébreszteni, hogy a tankönyvön és kötelező olvasmányon kívül egyéb könyvek — sőt: folyóiratok is vannak, amelyekből érdeklődését — bármilyen irányú is az — kielégítheti, mégpedig a könyvtárat használva, arra támaszkodva. Minderre a gyermeket nevelni, oktatni kell, mégpedig az iskolának.

AZ AFRIKAI DAHOMY KÖZTÁRSASÁG textilszakszervezetének főtitkára, Wabi Anamov és kísérete közelmúltban tett magyarországi látogatása során felkereste az 1500

dolgozót foglalkoztató óbudai Textilfestőgyárat, ahol megtekintették az üzem néhány éve korszerűsített 15 ezer kötetes szakszervezeti könyvtárát is. „Végig jártuk Európát, ilyen im-

Az olvasóvá nevelés különböző fórumok (az V. nevelésügyi kongresszus, a III. könyvtárügyi konferencia stb.) javaslatai közt szerepel, s ezek nyomán a tanárképző főiskolák hallgatói ilyen irányú felkészítést kapnak majd. A terv helyes, csak éppen hiányos félmegoldás: nemcsak általában olvasóvá kell nevelni a gyermeket, hanem ki kell alakítani benne a tájékozódás igényét és készségét is. *S ez aligha képzelhető el könyvtári bázis nélkül.*

Sok tanár vezeti el tanítványait a járási, megyei könyvtárba, de ott átadja a szót a könyvtárosnak, hiszen a tanár csak vendég, aki csupán olvasóként ismeri a könyvtár birodalmát.

Sajnos, mint ismeretes, az általános iskolákban fehér holló a könyvtár, s ennek okát elsősorban nem az iskolát fenntartó tanács szűkmarkúságában kell keresni, hanem a tanár-könyvtárosok hiányában, mert a tanárképző főiskolákon nem képeznek könyvtárosokat. Könyvtárosi felkészültség nélkül pedig a tanár húzódozik e feladattól, s aki naivul mégis nekivág, az első „leltározás” — raktárel-lenőrzés — után, amikor az esetleges hiányt tovább tágitja a lyukat amúgyis üres zsebében, keserű szájjal igyekszik szabadulni e kudarcélményt teremtő, homályos teendőitől.

Általános iskolai tanár-könyvtárosokra van tehát szükség, akik éppolyan szakképzett könyvtárosok, mint amilyen jól felvértezett szaktanárok. Nélkülük jámbor óhaj iskolai könyvtárak létesítése, ezek hiányában pedig merő illúzió az olvasóvá-tájékozódóvá nevelés.

Ma még túlzásnak tűnik az a megállapítás, hogy korszerű oktatásról csak akkor beszélhetünk, ha minden tanár egyben könyvtáros is, de követelményként hangoztathatjuk: *minél több tanárkönyvtárost!* Az ehhez vezető út első lépése a *könyvtáros szak bevezetése a tanárképző főiskolákon.*

Wallehausen Gyula

pozáns könyvtárat egy ilyen kis gyárban sehol sem láttunk. Arra mutat ez is, hogy magas szellemiségű, művelődni vágyó emberek otthona ez a gyár” — mondták a látogatás után.

LUKÁCS GYÖRGY

1885—1971

... Nincs rendjén, hogy gyűlölik a tisztánlátást, sajnálatos, hogy nem ismerik az igazság örömeit — bosszantó, hogy oly kedves nekik a kód és a mámor és minden dühöngő mértéktelenség — szánamek, hogy hiszékenyen odaadják magukat minden szédült gazembernek, aki föllézi hitványságukat, megerősíti bűnös szenvedélyeiket és arra tanítja őket, hogy nemzet-voltukat elszigetelődésnek és durvaságnak fogják fel — szomorú, hogy mindig akkor látják magukat nagynak és nagyszerűnek, amikor már minden méltóságukat eljátszották, és epés kajánsággal tekintenek azokra, akikben az idegenek országukat látják és tisztelik. ”

(Thomas Mann)

Lukács György 1971. június 4-én meghalt. Megmásíthatatlan tény, mégis felfoghatatlannak tűnik, mert a köznapi sorsokhoz mérten felfoghatatlan az élet is, amely megelőzte: egy embert, akinek első cikkei a század legelső éveiben, a ferencjózsefi-millenniumi Magyarországon látnak napvilágot, aki majd hatvanöt év múltán, a hetvenes évek küszöbén így ír: „ma, több mint nyolcvan éves koromban, még igazán döntő jellegű műveim megírása előtt állok”, és aki a két időpont között mindvégig, folyamatosan Európa egyik legnagyobb hatású gondolkodója, legtöbbet vitatott szeleme és személyisége volt, a köztudat a ráció minden tiltakozása ellenére elpusztíthatatlannak, örökéletűnek kezd hinni, nemcsak szellemi, de fizikai értelemben is. Paradoxon, hogy a „ráció fanatikusának” halála felfoghatatlannak tűnik, de mégis méltó az élethez amely — közeledjünk bármerről is hozzá — bővelkedik az ennél súlyosabb és meghökkenőbb paradoxonokban is; gazdag lipótvárosi nagypolgár fia — aki a munkásmozgalom egyik legkiemelkedőbb teoretikusává lesz; már európai híré filozófus, akit bármely nagy egyetem katedráján szívesen látnának — ehelyett hátat fordít Berlinnek, Firenzének, Heidelbergnek, és egyik alapító tagja lesz a KMP-nek; az „elvont”, klasszikus német filozófia tanítványa — de három ízben is habozás nélkül vállalkozott a gyakorlati politikus szerepére; mindennemű irracionális engesztelhetetlen ellenfele — de évtizedekkel az egzisztencializmus létrejötté előtt, 1908-ban ő fedezi fel a század számára Kierkegaard-t, ifjúkori műveire pedig egész sor irracionális áramlat hivatkozott; a magatartás és gondolkodás következetességét hirdette egész életében — de nem volt egyetlen alkotói periódusa sem, amelyet részben vagy egészében a következő periódusban meg ne tagadott volna; ifjúkori műveinek istenitéseért követőit (pl. Lucien Goldmann, Merleau-Ponty) hol szenvedélyes haraggal, hol gúnyos iróniával bírálja; a *Történelem és osztálytudat* c. kötete — megírása után fél évszázaddal — a hatvanas évek diákmozgalmainak teoretikus alapműve lesz — ő még ekkor, ötven év után is csak tanítványai únszolására olvassa újra át...

De legalább ilyen gazdag ellentmondásokban hazai sorsa is: *A lélek és a formák* és *A regény elmélete* már Európa-szerte ismert, amikor nálunk még a hatalmas műveltségű Babits is csak egy rossz stilsztát lát Lukácsban; de a két világháború közötti értelmiség többsége még azt sem: nem ismerték, vagy nem vettek róla tudomást; a körülötte fellángolt viták még 1945 után is gyakrabban tanúskodtak szellemi köztudatunk babonáiról és előítéleteiről, mint a vitatott tanok érdemi ismeretéről, azok lényegének ismeretéről. És végül, bár már ma is vitathatlannak látszik, hogy Bartók mellett Lukács György, a század magyar szellemi életének egyetlen egyetemes jelentőségű és hatású alakja, akinek az a ritka sors jutott osztályrészül, hogy összegyűjtött művei már életében megjelentek az NSZK-ban, Olaszországban, Japánban, de nálunk ma is várat magára olyan fontos műveinek kiadása, mint *A regény elmélete*, a *Történelem és osztálytudat*, *Az ifjú Hegel*.

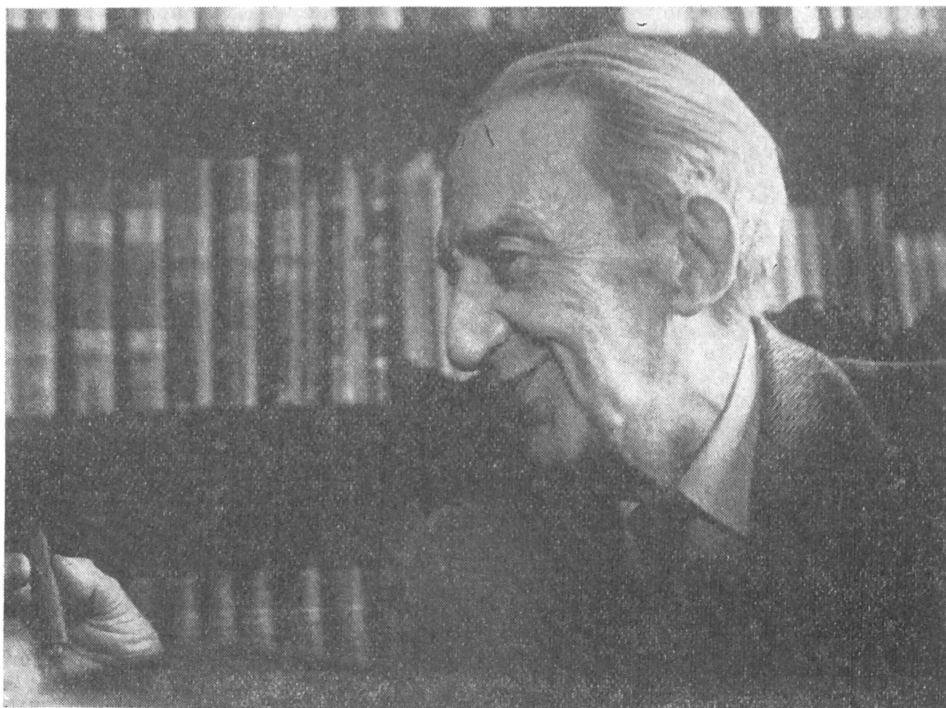
*

Ami Lukács fejlődésének bonyolult ellentmondásait mégis, minden paradoxona ellenére is, egységbe fogja, az a kérdésfeltevés azonossága: milyen lehetőségeket tartogat az ember számára a történelem, mi a filozófiában tudatosodott történelmi perspektíva realizálhatóságának útja? A választ mindig csak egyetlen axióma korlá-

tozta: Lukács feltétlenül hitt abban, hogy az ember — Schiller szavával — végső soron boldogságra született, hogy a lehetséges válaszok közül eleve ki kell rekeszteni mindennemű kétségbeesés-szülte pesszimizmust, és ugyanígy, megingathatatlanul, fanatikusan hitte, hogy az emberi értelem birtokába veheti a tulajdon lehetőségei megvalósításához szükséges eszközöket, racionálisan — és csak úgy — irányíthatja történelme menetét; — ezért szállt szembe minden irracionálizmussal, mindennemű misztikus menekülési és megoldási kísérlettel.

Filozófiai munkásságának már premarxista korszakában, *A regény elméletében* is a totalitás a központi gondolata: igen korán felismeri, hogy a társadalmi jelenségeket csak mint az egységes folyamat részmozzanatait, funkcionálisan lehet helyesen értelmezni és értékelni. „A társadalom fejlődése egységes folyamat — írta egy 1919-es cikkében; — Ez annyit jelent, hogy a fejlődés egy bizonyos fázisa nem folyhat le a társadalom egy pontján anélkül, hogy kihatásai az összes többi pontokon érezhetőkké ne válnának. A társadalom fejlődésének ez az egységessége és összefüggése teszi lehetővé azt, hogy ugyanazt a folyamatot hol az egyik, hol a másik társadalmi jelenség szempontjából ragadjuk meg — és mégis mindig ugyanannak a folyamatnak a megértéséhez jussunk el. Azért lehet a kultúráról látszólag a többi társadalmi jelenségtől *elszigetelten* beszélni. Mert ha helyesen ragadjuk meg valamely kor kultúráját, abban az illető kor *összefejlődésének* gyökerét ragadtuk meg és ugyanoda érkezőnk, mintha a gazdasági viszonyok taglalásából indultunk volna ki.” Ez a megfogalmazás, a totalitás ilyen értelmezése a későbbiekre vonatkozóan is kulcsa Lukács szellemi fejlődésének. Egyrészt innen érthető meg az a látszólag szeszélyes csapongás, amellyel Lukács a filozófia, az esztétika, a politikai irodalom, az irodalomtörténet stb. „szakmai” határait hol figyelmen kívül hagyva, hol elmosva, mindegyiket bekalandozta: bármely részterületen közelítette is meg az aktuális korkérdéseket, számára mindig azok megragadása, nem pedig a privilegizált szakmai problémák voltak a fontosak.

Másrészt a társadalmi összefejlődés egységes jellegéből kiindulva ragadható csak meg helyesen legtöbb — akarva-akaratlanul félreértett, torzítva értelmezett — történetfilozófiai, politikai, esztétikai állásfoglalása: 1919-ben és utána, az emigrációban Kun Béla bürokratikus szektariánizmusának bírálata; az 1924-ben a Szovjetunióban a Zinovjev által eretnekké nyilvánított *Történelem és osztiálytudat* nézetei a dikta-

Sándor Zsuzsa felvétele

túra és a demokrácia viszonyáról; a proletariátus történelmi küldetéséről; az 1929-es Blum-tézisek, amelyeknek kényszerű visszavonása után, a politika porondjáról leszorulva nagyszabású realizmus-konceptiójának kidolgozásához látott; közismert, hogy e téren, esztétikájában is központi fontosságú a totalitás értelmezése, — ahogy filozófiájában mindennemű irracionálizmussal, úgy száll itt szembe hasonló történetfilozófiai megfontolásokból annak művészetbeli megjelenésformáival, a modernizmus, az avantgard különféle irányzataival.

Lukács filozófiájában a társadalmi folyamat összefejlődésének integráns része, egyik fő hajtóereje az emberiség nembeli, lényegi értékeinek realizálására irányuló *tudatos emberi akarat*. Ez az, ami őt — Gramscival együtt — szembeállította minden, a történelmi szükségszerűség mechanikus érvényesülését hirdető dogmatizmussal. A hatvanas években, amikor több évtizedes filozófiatörténeti és esztétikai kutatások után figyelme ismét a közvetlenül társadalmi-politikai kérdések teoretikus megfogalmazása felé fordult, éppen a történelem tudatos, cselekvő szubjektumának újbóli középpontba állítása tette őt képessé arra, hogy nyolcvanadik évén túl a „marxizmus reneszánszának” szinte szimbóluma legyen, a sztálini—zsdanovi dogmák és mai folytatók ellen hadakozva alkotó módon járuljon hozzá a marxista világnézet évtizedekre elfeledett, mélységesen humánus tartalmainak feltárásához. Munkássága új periódusának első nagyszabású összegezése lett volna *A társadalmi lét elmélete*, amelyet csak szükséges elméleti kitérőnek szánt az *Esztétikum* második része és az *Etika* előtt. Lankadatlan munkakedve és életereje őt is megcsalta: a tervezett nagy művekből csak egy befejezetlen *Ontológia* valósult meg, a másik kettőre és az évek óta halogatott nagyszabású önéletrajzi kötetre már az ő kimeríthetetlennek tűnő idejéből sem futotta.

Halálával — ez ma már ad hoc bizonyítékok nélkül is több, mint nyilvánvaló — a húszadik századi egyetemes emberi kultúra egyik legnagyobb alakja távozott. Csak egyetértéssel idézhetjük méltatására munkássága egy külföldi kutatójának, Nicolae Tertuliannak a szavait: „Egy Arisztotelésszel és Epikurosszal kezdődő, Bacon, Spinoza, Goethe és a klasszikus német idealizmussal folytatódó, Hegellel és Marxszal tehető nagy filozófiai hagyomány teljesedik ki és bővül szervesen Lukács kutatásaiban... Habozás nélkül állíthatjuk, hogy Kant és Hegel óta... a filozófiai esztétika nem ismert *Az esztétikum sajátosságához* hasonlóan mély és nagyszabású művet...”

K ö n c z ö l C s a b a

FONTOSABB MAGYARUL MEGJELENT MŰVEI

- A lélek és a formák (Kísérletek) 1910. Franklin, (ld. részletek még *Világirodalom* II. és *Utam Marxhoz* I. köt.).
- A modern dráma fejlődésének története I—II. 1911. Franklin. (Új megjelenése előkészületben.)
- A regény elmélete (Die Theorie des Romans) 1920. Berlin. (Ld.: részletek: *Utam Marxhoz* I. köt., és *Művészet és társadalom*; teljes kiadás: előkészületben az *Ifjúkori művek* c. köt.-ben.)
- Taktika és etika 1919. A Közoktatásügy Népbizottság kiadása. (Ld.: részletek: *Utam Marxhoz*, I. köt.)
- Történelem és osztálytudat (Geschichte und Klassenbewusstsein) 1968. Berlin. (Ld. három tanulmánya az *Utam Marxhoz* c. kötetben. Teljes: megjelenik 1971-ben.)
- Irástudók felelőssége (Tanulmányok) 1945. Szikra. (Ld.: *Magyar irodalom, magyar kultúra*, 1970.)
- Az újabb német irodalom rövid története 1946. Athenaeum.
- Goethe és kora é. n. Hungária.
- Balzac, Stendhal, Zola é. n. Hungária.
- Irodalom és demokrácia (Tanulmányok) 1947. Szikra. (Ld.: *Magyar irodalom, magyar kultúra*, 1970.)
- A történelmi regény 1947. Hungária.
- Új magyar kultúráért (Tanulmányok) 1948. Szikra. (Ld.: *Magyar irodalom, magyar kultúra*, 1970.)
- Nagy orosz realisták (Kritikai realizmus) 1951. Szikra.
- Nagy orosz realisták (Szocialista realizmus) 1952. Szikra.
- Adalékok az esztétika történetéhez 1953. Akadémiai
- Az ész trónfosztása 1954. Akadémiai.
- Német realisták 1956. Szépirodalmi.
- A különösség 1957. Akadémiai.
- Az esztétikum sajátosságai 1965. Akadémiai.
- Művészet és társadalom (Vál. esztétikai tanulmányok) 1968. Gondolat.
- Világirodalom I—II. (Vál. világirodalomtörténeti tanulmányok) 1969. Gondolat.
- Magyar irodalom, magyar kultúra (Vál. magyar irodalmi tanulmányok) 1970. Gondolat.
- Lenin 1970. Magvető.
- Utam Marxhoz I—II. (Vál. filozófiai tanulmányok) 1971. Magvető.

ELŐKÉSZÜLETBEN

- Történelem és osztálytudat Magvető, 1971.
- Adalékok az esztétika történetéhez I—II. Magvető, 1972.
- A modern dráma fejlődésének története Magvető.
- Ifjúkori művek Magvető.

ERDEI FERENC

1910—1971

Legújabb kötetét nagyon vártuk. Amikor *Város és vidéke* című szociográfiáját kézbe vettük, még nem tudtuk, hogy aznap posztumusz művet adunk kézről kézre, lapozunk kíváncsi izgalommal. E kötet a szocialista Magyarország huszonötödik évfordulóját ábrázoló szociográfiai könyvsorozat — a *Magyarország felfedezése* — keretében jelent meg. „Fiatal író és tudóstársak összefogtak, hogy újból felfedezzék Magyarországot. Ebbe a sorba álltam be én is — mondja Erdi Ferenc — egy emberöltővel korábban felfedezés terhével a vállamon.” Az írónak ez a korábbi tevékenysége is Magyarország felfedezése jegyében fogant, a negyven év előtti haza paraszti életének, társadalmi problémáinak jajszavát kiáltotta a Horthy-Magyarországban még hallani tudókhoz, tenni akarókhoz.

Két azonos című könyvsorozat, benne két mű, két pillér. Az első, a népi írók falukutató munkájához csatlakozó fiatal szociográfus 1937-ben megjelent műve, a *Futóhomok*, a másik, a sajnálatosan végső, az író szűkebb pátriáját bemutató s cseppben tengerként mai életünket is tükröző *Város és vidéke* között ível gazdag életútja. Kutatások, töprengések sora, szociográfiai tanulmányok, felelős közéleti szereplésben eltöltött évek életének állomásai, harc a szó, a toll, a szervezés fegyverével. A *Futóhomokot* 1938-ban a *Parasztok*, majd szinte évenként a *Magyar város*, a *Magyar falu*, a *Magyar tanyák*, a *Magyar paraszttársadalom* című munkái, szociográfiai és szociológiai irodalmunk úttörő alkotásai követték. Írásaiban szerencsésen ötvöződött a társadalmi és gazdasági összefüggések felismeréséből s tudományos elemzéséből eredő hitelesség a szépirodalmi igényességgel. Könyveivel párhuzamosan egy sereg tanulmánya látott napvilágot a *Kelet Népe*, a *Huszádik Század*, a *Gondolat*, a *Válasz* c. folyóiratokban s a *Szabad Szó*, a *Népszava*, valamint a *Magyar Nemzet* hasábjain, mind hangsúlyosabban követelve az új társadalmi rendet, népi demokráciát, a munkás-paraszt szövetség talaján álló átalakulást. A felszabadulás után a Nemzeti Parasztpárt alelnöke, majd főtítkára, a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere, később más tárca birtokosa, hosszabb időn át földművelésügyi miniszter. Munkásságának középpontjában továbbra is a parasztság felemelkedésének problémái álltak, ezen belül is in-

tenzíven kutatta a mezőgazdasági szövetkezés kérdéseit. Agrárközgazdasági kutatásainak eredményeit még hosszú évekig időszerű kötetek, tanulmányok sorában örököltette ránk. Munkásságáért két ízben kapott Kossuth-díjat; akadémikus, majd az Akadémia főtítkára lett. Sokoldalú, minden területen szívvel-lélekkel önmagát adó politikus, író, tudós, közéleti ember volt a szó legnemesebb értelmében. Személyében egy sajátos, valóban korszerű univerzális testesült meg. Bár fő területe a társadalomtudományok s az agrárközgazdaság, nem állt távol tőle a jog, a tudományszervezés, a néprajz, de az irodalomtudomány sem. (Németh Lászlóról írt tanulmánya a közelmúltban jelent meg az Irodalomtörténet hasábjain.)

„Életem java felét a társadalom tudományos vizsgálatában töltöttem el — írja önmagáról posztumusz művében Erdi Ferenc. Megtanultam néhány idevágó tudományág módszereit és tolvajnyelvét, s több-kevesebb sikerrel alkalmaztam is ezeket a történelmileg változó társadalom felderítésében. Mi jött ki mindebből? Több-kevesebb és többé-kevésbé fontos részismeret a társadalomról: gazdaságról és igazgatásról, városról, faluról és tanyáról, parasztságról és termelőségéről és a nagyvilágról. Akár elégedett is lehetnék, ám épenséggel nem vagyok. Életem másik java felét eltöltöttem a társadalom meg-

változtatásáért folytatott politikai küzdelemben. Parasztpolitikusként kezdtem és végzem, de eközben sokféle fronton harcoltam: gazdaságpolitikában és tudománypolitikában, értelmiségi mezőnyben és a munkás-paraszt-szövetségben, a szocializmus kivívásáért és szocialista építésünk sokféle aprómunkájában a földreformtól a közigazgatás reformjáig. E tekintetben is lehetnének elégedett...

Ám a nyugtalanság itt sem marad el: elvek és rendszerek vajon úgy valósultak meg a gyakorlatban, ahogyan harci szándékainkban hittük? Bizony nem s a történelem szakadatlan pótvízgáinak is alá kell vetnünk magunkat." Élelművét, példáját továbbörökítenünk, nekünk, népművelőknek nagyon időszerű feladat, megtisztelő kötelesség.

Csomor Tibor

FONTOSABB MŰVEI

- Futóhomok. (1937.) (3. kiad.) 1957. Gondolat, 279 l. (Magyar világ)
 Paraszatok. 1938. Athenaeum, 219 l.
 Magyar falu. 1940. Athenaeum, 238 l.
 A magyar paraszttársadalom. 1941. Franklin, 170 l.
 Magyar tanyák. 1942. Athenaeum, 258 l.
 Magyar város. 1942. Athenaeum, 246 l.
 Mezőgazdaság és szövetkezet. 1959. Akadémiai, 382 l.
 A mezőgazdaság helye a nap alatt. 1967. Akadémiai, 135 l.
 A mezőgazdasági üzemszervezés néhány elméleti és gyakorlati kérdése. 1966. Akadémiai, 121 l.
 Nagykőrös város gazdasági fejlesztése. (A távlati mezőgazdasági tervezés módszere.) 1962. Akadémiai, 183 l.
 A szövetkezeti úton. Válogatott cikkek és beszédek. 1956. Szikra, 446 l.
 Üzemszervezési kérdések a szocialista mezőgazdasági nagyüzemben. 1961. Akadémiai, 111 l.
 A termelőszövetkezeti üzemszervezés gyakorlati kézikönyve. 2. átd. bőv. kiad. 1962. Akadémiai, XXII, 848 l.
 Város és vidék. 1970. Szépirodalmi, 444 l. (Magyarország felfedezése.)
 Az első évek. (1945—1948.) A Népszabadság interjú-sorozata. (Fehér Lajos, Erdei Ferenc [stb.] nyilatkozatai.) 1970. Kossuth, 199 l.
 25 év. Ipar, mezőgazdaság, életszínvonal, kultúra. (Irtai Nyitrai Ferencné. Erdei Ferenc [stb.] 1970. Kossuth, 315 l.)
 Tanulmányok a mai faluról. (Irták! Csizmadia Ernő, Erdei Ferenc [stb.] 1964. Kossuth, 252 l.)
 Bibliográfia: [Győri Lajosné — Pataki Ferenc]: Erdei Ferenc 1910—1971. (1971. FSZEK, Házi soksz.) 4 l.

A MEZŐGAZDASÁGI ÜZEMTAN magyar szakirodalmának második köteté — mely 1901—1919-ig tárja föl anyagát — az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának kiadványsorozatában, annak 20. számaként jelent meg. Az első kötetet 1969. 5. számunkban ismertettük. E recenzióknak azzal az indokolással vitatta a kiadvány létjogosultságát, hogy a benne közölt tételek A magyar mezőgazdaság könyvészetében is szerepelnek. Most, a második kötet megjelenésekor megállapíthatjuk, hogy mégis helyes volt a külön ágazati bibliográfia elkészítése, mert A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészetének csupán 1—2. kötete tartalmaz folyóiratcikkeket, a többi nem, tehát ha adódik is némi átfedés, ez a folyóiratcikkeket is feltáró ágazati bibliográfia hasznos kiegészítője az előbbi nagyszabású munkának.

Kovács Gyula ex libris

SZÍNHÁZI BEMUTATÓKHOZ bocsátott ki röplap bibliográfiákat a Szekszárdi Megyei Könyvtár Illyés Gyula: Bölcsék a fán, Tabi László: Enyhítő körülmény, Jacobi Viktor: Leányvásár és Deval — Nádas — Szenes: Potyautas c. darabjának bemutatójára. A kis kiadványok az íróról és a műről szólva ötletesen és változatos formában hívják föl a figyelmet a kapcsolódó olvasmányokra: az író munkáira éppúgy, mint a műfaj által kínált ismeretterjesztő (pl. zenetörténet) könyvekre, kritikákra vagy irodalmi tanulmányokra.

AZ AKADEMIAI KÖNYVTÁR közleményeinek 50. füzeté Rózsa György angol nyelvű tanulmányát közli, mely a tudományos könyvtáraknak a tudományos és technikai forradalom korában betöltött szerepéről szól.

AZ EMLÉKEZÉS MÁMORA

Marina Cvetajeva Fogoly lélek c. könyvéről

Műfaja a tankönyvek meghatározása szerint: memoár, emlékirat. Az emlékirattól pedig az olvasó tények közlését várja, tanúságtételt, a nagy történelmi események hátterének, kulisszatitkainak feltárását. Ismert emberek hétköznapi valóját. Önleleplezést. Az avatatlan előtt rejtett világba való bevezetést. A híressé vált nagy emlékezők ilyesmihez szoktatták hozzá. Cvetajeva visszaemlékezései mintha megcsalnák ezt a várákozást, pedig igazán nem eseményszegény állóvízkorszakban élt, és ha nagy államférfiakat nem ismert is, nagy írókat, költőket — maga is az volt — igen, s mint professzor-lány a moszkvai értelmiség legfelső rétegét szintén. Ír is róluk. Apjáról, Belijről, Mandelstamról s másokról is. Önmagáról is. Omagáról írhatna, mint azokról, akikéivel egybefonódott élete, akik közel álltak szívéhez. És mégis mintha fukarul bánna a rájuk — és önmagára — vonatkozó 'tényekkel'...

Van egyfajta irodalomtörténet, melyet szívesen nevezek a 'Puskin mosócédulája tudományának'. Ismeretes, hogy egy irodalomtörténész rálelt egy cetlire, melyen a nagy orosz költő felsorolta, hány szennyes inget, kezeltőt, mellfodrot, alsóneműt adott át mosásra. E mosócédulából aztán tudományos monográfia született. Hogy mennyire mélyítette el Puskin költészetének megértését — nem tudom.

Nos, effajta 'szenzációkat' hiába várunk Cvetajevától. „Nem tudom — írja ő maga —, szükség van-e egyáltalán a versek életrajzi 'nyersfordítására', ki — mikor — kivel — hol — milyen körülmények között stb. élt. Az életet magát megörölték és félredobták a versek; az életrajzíró megmaradt törmelékét kutat szinte térden csúszva, abból próbálja újratereíteni a múltat. Fontos-e tudnunk, hogy Puskinnak *A sellő* megírásához valami jobbágylányt kellett elcsábítania, aztán elhagynia? Nem mondja-e el mindezt a bánkódó sellő? És Puskin egész bűnbánatát — a herceg? A költészet reális légkörét újjáteremteni annyi, mint megsemmisíteni (nem a költészetet magát, mert az nem enged ennek a megsemmisítő erőnek; a költőt nem életrajzírója öli meg, hanem az idő) — az alkotás egész előzetes munkáját.

Mennyi mindent el kellett felejtene és hagynia Puskinnak, ami maradt, azt mennyi mindentől megtisztítania, hogy megteremthesse *A sellő*-t — életrajzírója pedig visszazúdíttja rá a civódásokat, a sarat. Mire jó ez? Hogy az élő Puskin közelebb kerüljön hozzánk? Hát az életrajzíró nem tudja, hogy a költő — *a verseiben él igazán?* 'Emberek vagyunk valamennyien' — igen, biliárdozás és vodkaivás közben, sőt leánycsábítás (jobbágy- vagy más leány) közben is; azon túl már Puskin van, *A sellő* hercegeként bánja vétkét, míg ivócimborái... élnek tovább.

A nagyság leleplezése nem más, mint az egyenlőség hazug és képtelen kis eszméjének csábítása. A költőnél — minden másképpen van."

Még egy mondatát kímásolom: "... az anekdotázás, az olcsó siker elcsábítja azokat, akik a versek olvasása helyett szívesebben pletykálnak a költőkről."

Kissé hosszas volt az idézés, csakugyan, de lelkemből szólt, s ha némely irodalomtörténészeknek eszük ágában sincs okulni Cvetajeva véleményéből, az olvasó talán nem ereszti el a füle mellett, s nem engedi, hogy a versek olvasásától elcsábítsa az 'irodalomtörténetté' sikerített szennyeslista.

Miért tartotta Cvetajeva mégis érdemesnek a versei — és kortársainak a versei — mellett és után megírni magáról és Belijről és Mandelstamról és másokról az emlékeit? Mi az a más és mi az a több, amit pletyka helyett adhat? Hiszen úgy tűnik — nem egyszer —, hogy maga is csupán pletykál.

Például, mikor arról beszél, hogy kislányával és Andrej Belijel járja a berlini állatkertet: „Ütitársam annyira lekött, hogy ezúttal az egész Állatkertből csak az oroszlanra emlékszem, meg a vízilóra, az utóbbira is csak Belij megjegyzése miatt: 'A múltkor épp a vízilónász idejére értem ide. Vannak ingyenecsek, akik még fizetnek is ezért! Nem értettem mit mond a gondozó, és mert bement, utánamentem. Irtózatos volt! Majdnem elájultam...'”

Mi más ez, mint holmi anekdota — gondolnók —, ha nem költővel esik meg, érdektelen volna.

Csakugyan?

Idézzük tovább! „Emlékszem arra is, hogy a tigrist tigrismódra köszöntötte, ilyesféle hangon: 'iau!', félig ugatás volt, félig nyávogás, és egész testében meghajolt — úgy ömlött le róla esőköpenye, mint valami vízesés”

„Ketreceként végigácsolva az egész Allatkertet:

— Nagyon szeretem az állatokat. De nem gondolja, hogy itt... túlságosan sokan vannak? Miért kell néznie őket, ők meg miért nem néznek rám? Elfordulnak!”

Nem tudom, fontos-e még, hogy egy ismert költő ácsorogta végig a ketreceket, érezte úgy, hogy túlságosan sokan vannak itt az állatok, tette föl a kérdést, hogy azok mért nem néznek reá? Nem, ekkor már mindegy, hogy ismert vagy akár csupán valóban létező ember mondja-e ezeket, vagy a kigondolt, költött személy. A lényeges, amit mond. A belső költészeté ad súlyt e szavaknak, hanem a szavai teszik őt. A gondolat — amit Cvetajeva vetett papírra — felidézve vagy teremtvé? — önértékű. És — természetesen, mivel ettől irodalmi e szöveg — sokkal több értéket rejt, mint ez színre látszik. Miért nem néznek a ketrecre zárt állatok az emberre? Miért fordulnak el? A szabadon élők — tapasztalhattuk — megnézik az embert. A rács mögé rekesztett rabok elfordulnak. Szégyenükben? Szégyellik az állatok, ha megfosztják őket szabadságuktól? Azt hiszem, igen. S úgy érzem, az ember helyett. És Belij maga pedig azok helyett, akik ketrecre csukták őket. Szavai ezt sugalmazzák. A megfogalmazás — Belijé? Cvetajevé? — nem mondja ki, többet tesz, mélyebbre hatol, nem tudtul ad, hanem felkelti bennünk is az érzést, ami átjárta a ketrecek előtt ácsorgót. Méghozzá éppen azért, hogy nem a kész érzést-gondolatot közli, hanem létrejöttének folyamatáról tudósít. A ki sem mondott gondolat szorongató szomorúsága is ebből a meg-nem-született állapotából fakad, abból, hogy a beszélő maga sem járt a végére annak, miért betegítette az állatok iránti szeretetét, az, hogy „itt... túlságosan sokan vannak”.

Valami furcsa mámor-féle könnyű és boldog láz járt át e visszaemlékezések olvastán. Akarva-akaratlan elengedtem magam és már nem egészen élvoltam, aki olvassa e könyvet, hanem mintegy beleolvadtam az író szavaiba-soraiba. Pedig előbb hiányoltam szilárd tényeit, csonttalan olvadtsága még bosszantott is. Nem sokáig azonban, Mivel hamarosan rájöttem, hogy épp a dátumos fogódzók hiánya, a történelmi tények látszólagos kirekesztettsége növeli mámorító hatását.

„Valami kidölt fatönkén ülünk — folytatja Cvetajeva — az ember azt hinné, ilyen nincs is a Német Birodalomban, egészen olyan, mint a Presznyán — egymás mellett, már messze az állatoktól, és egyszer csak, mintha gát szakadt volna át: csak úgy ömlik a szava a fiatal Blokról, fiatal feleségéről és fiatal önmagáról. Lázás történet, a szív roppant bonyolult, történet nélküli története, amit nem tudok rekonstruálni, csak valami maláriás-kinines hang maradt a fülemben és ereimben, töredékes látomása valami rozsnak, valami kaszának, valami selymővnek; az ifjú Blok Nyekraszov Szelencé-jéből életre kelt dali vitéz lett — a lukutyini tarkára pingált — csak a fehér szín hiányzott — dohányszelencék postakocsisává változott; aztán cserélődik a színtér — Pétervár, hóförgeteg, kék köpeny... egy ifjú lángelme, egy démon lép színre, hármasszövetség, zavart kettős szövetség, újabb két ember meg nem valósult szövetsége — elutazások-érkezések — pontos tudata annak, hogy ebben a találkozásban több az elutazás, mint a megérkezés, talán mert a megérkezések hirtelen történtek, az elutazások pedig lassan, hosszan, már az érkezés percében kezdődtek, és egyre húzódtak, halasztódtak, egészen a hirtelen elhatározott szökes pillanataig... Szorul a hurok, mindenki benne vergődik, nem lehet kioldani, szétvágni. És az utolsó szavak, amelyekre pontosan emlékszem: „Az utolsó találkozásunk nagyon rosszul sikerült”. *Öbenne* semmi sem maradt a régiből. Semmi. Üresség.”

Ebben a majdnem csupán egyetlen-mondat-bekezdésben benne van Cvetajeva virtuóz technikájának minden fogása. Fogása? Rossz kifejezés. Bizonyos, hogy Cvetajevánál semmi sem csinált, még kevésbé kiagyalt. Természetes — költői alkatából-termeszetéből fakadó — közlésmódjának elemei-összetevői lelhetők föl egytől egyig e sorokban, melyek — mint Belij szavai Cvetajevában — bennünk, a mi fülünkben is kinines-maláriás zsongást, zúgást hagynak hátra, vagyis nem a közölt tényekre emlékezünk, hanem az érzésre-hangulatra. A kidölt fatönk, ami egészen olyan, mint a Presznyán, a kimondatlan honvágy érzetét kelti föl bennünk, ha átéljük már, s ha nem, akkor is megéreztet valamit csendes szomorúságából. Belső ömlő szavai, pontosabban az íróőnek a gátszakadást idéző hasonlata nyomán bennünket is előnt a szív roppant bonyolult, lázás, történet nélküli története. A magunké, ha volt. Volt. Melyet, bizonyára próbáltuk, nekünk sem sikerült hűen elmondanunk, mert részletei: vártunk valakire, szembe jött, elfordult, nem jött, mással volt, elment, szerettem, szeretett, nem szeretett stb., mihelyt szavakba akartuk foglalni, nevetségesen hétköznapivá silányultak és lázasságuk — még magunk számára is — hűvös unalomná vált. Az emlék szívszorító, fájdalmas mámore — úgy látszik — valóban csak így adható vissza, ahogy Cvetajeva építi újra föl: rozsa, kasza, selymőv, tarkára pingált dohányszelence, postakocsis, Pétervár, hóförgeteg, kék köpeny stb. És persze az elutazások-érkezések vibráltatása.

Ha meg a bekezdés fölépítését vizsgáljuk, mint cseppben a tengert, egy teljes tragédia menetét fedezhetjük föl: dali vitéz, ifjú lángelme lép a színre élete-dicsősége-hatalma csúcsán, majd a hármas szövetség, mely körülöleli, kettőre gyöngül, ez is kudarcot vall, egyedül marad, küzd még kapkodva: érkezik-távozik, de a hurok — maga fonta maga köré — mindjobban megszorul, vergődik, nem tud menekülni, megsemmisül. Vessük össze gondolatban ezt a folyamatot bármely tragédia menetével — akár ógörög, akár reneszánsz, de akár mai tragédiáéval, s rádöbbenünk, hogy mindé ugyanez: az Oidipusz királyé, az Otellóé, a Don Juané (bárki is írta!) egyaránt. Minden bizonnyal azért, mert ez a hagyomány. De miért lett hagyomány? Mert — félve írom le a közhelyet — ilyen az élet.

Ilyen és mégsem ilyen. Egy másik fejezetben Cvetajeva elbeszéli, mint égették el egy — távoli országba férjhez menendő — barátját — fordítónő — nem-lesz-rá-többé-szükség papirosait: „Az égetés kezdetén — elkeseredett alkudozás. — Hogyan — ezt elégetjük? — Hát persze: az *Oblomov* fordításának első piszkozata! — Nem arról beszélek, hanem a tiszta papírról! — Minek az magának? Én, a legvalóságosabb rövidséggel: — Rajzolni, Múrnak. Egyszóval — szégyen, vagy nem szégyen arra, aki maga is ír? — nem a kéziratokat mentetem, pusztá kézzel kapva ki a tűzből, hanem a tiszta papírlapokat. A kézirat — lehetőségét.” Mivelhogy a fehér papírlap a küzdőtér, melyen a költő a nemlét ellen vívja örök harcát.

Mert ez is hozzátartozik a tragédiához — melyben a hős megsemmisül —, hogy megírják, s ezáltal a megsemmisült hőst halhatatlanná teszik.

Másra is figyelmeztet ennek a valóságban jelentéktelen esetnek az elbeszélése. Mert csakugyan jelentéktelen, hogy egy elutazni készülő nő elégeti felgyúlt papiroskacatját. Arra, hogy az ilyen semmiségben rejtezik a sors-meghatározó és sorsdöntő. Csak éppen észre kell venni benne és felszínre kell hozni — miként Cvetajeva teszi. S mivel ilyenképp, a maga lírai-költői módján és eszközeivel mégiscsak bevezet bennünket, avatatlanokat egy rejtett világba, a sajátjába, amely egyúttal a miénk is, mert — miként ő maga vallja: „... más élete — ilyen nincs is” — nem csalja meg emlékirataival várakozásunkat, hanem — a történelmi tények hiánya ellenére — a vártnál, a szokvány memoároknál ezerszer gazdagabban, mámorító gyönyörűséggel elégeti ki.

Zolnay Vilmos

Kovács Gyula ex librise

AZ EMBER ÉS TÁRSADALMI KÖRNYEZETE

Új könyvek a szociológiáról

A szociológia az utolsó száz évben önállósult tudományágak közé tartozik. Szerepe igen nagy: segít a társadalmi fejlődés tudatos irányításában. Ennek érdekében vizsgálja az embernek a munkához, művelődéshez, lakóhelyéhez való viszonyát, az állam- és üzemvezetés tökéletesítésének eszközeit, módjait, a család fejlődésének irányát, a szocialista országokban pedig még a szociális magatartás és a kommunista építés törvényszerűségeit is.

Noha a Népművelési Intézet, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, valamint a Szabó Ervin Könyvtár több kisebb — részben idegen nyelvű anyagot is tartalmazó — szociológiai bibliográfiát már megjelentetett, Zolnay Vilmos pedig lapunk 1968. évi 10. számában tematikus ismertetést közölt, mégis érdemes sereg-szemlét tartani a legújabb ilyen témájú könyvekről, mert kiadóink az utóbbi években tömegesen jelentették meg őket.

Annak, aki erről a tudományról alapos és rendszeres összefoglalót akar, első-sorban Zygmunt Bauman *Általános szociológiáját* ajánlhatjuk. Ez a Lengyelországban egyetemi tankönyvként használt mű a marxista társadalomelméletet kerek, összefüggő rendszerben ismerteti. A felületesebb tájékozódásra Jan Szczepinkitől *A szociológia alapjai* és Kulcsár Kálmántól *Az ember és társadalmi környezete* alkalmas. A lengyel szerző a szociológia elméletével foglalkozik, a különböző irányzatoknál másféleképp használt szakkifejezéseket, a különféle kategóriákat, a „személyiség” kialakulását magyarázza. Beszél a közösséget összefogó kötelékekről, a társadalmi közösségek felépítéséről, valamint a technikai találmányok és a kultúra kölcsönhatásáról. Kulcsár inkább a gyakorlati kérdésekre (a társadalmi rétegződésre, az iparosodásra, a falu és a város egymástól eltérő jellegzetességeire) összpontosítja figyelmét, és részletesen boncolja a társadalmi normáktól eltérő magatartás okait. A szociológiai alapfogalmakat lehetőség szerint mindig a magyar társadalom viszonyainak figyelembevételével elemzi.

A kutatók által igen sokat vitatott probléma a „személyiség”-nek, a személyek egyéni és társadalmi sajátosságainak szerepe, viszonya a társadalomhoz, s ezzel kapcsolatban az „elidegenedés”. Ez a viszony természetesen gyökeresen más a szocialista és a kapitalista társadalomban. Az előbbiről Igor Szenenovics Kon könyve, *Az Én a társadalomban* ad képet, bemutatva a személyiségváltozások olyan formáit, amelyek tipikusak lehetnek a kommunizmusban.

Az ellentétes pólust, a „bőség társadalmá”-nak jellegzetes személyiségét David Riesman ábrázolja *A magányos tömegben*. A könyv rendkívül érdekes, Amerikában valóságos bestseller lett belőle. Három karaktertípust különböztet meg, a tradíciótól, a belülről és a kívülről irányított embert, s azt vizsgálja, hogy ezek tulajdonságai hogyan fejeződnek ki a munkában, szórakozásban, politikában és a gyermeknevelési szokásokban. Az amerikai emberre nagy hatást gyakorolnak a tömegközlés hallatlan nagy bőségben ömlő csatornáit, a rádió, tv, film, újságok, comics-ok, a fogyasztók megnyerése érdekében vívott reklámhadjáratok... A tömegembert úgy befolyásolják, hogy kritika nélkül fogadja el környezetének, munkahelyének, osztályának politikai véleményét, gondolkozásmódját. Másokhoz akar hasonlóvá válni, s ennek következtében egyszerre veszti el társadalmi szabadságát és egyéni autonómiáját.

Lényeges kategória a „csoport”, hiszen az ember állandóan számos társulással kerül összeköttetésbe, családjával, munkatársaival, kártyapartnerével, hobby-csoportjával, szomszédságával, sporttársaival. Nem mindegy, hogy ezek milyen hatással vannak rá. Ezzel a kérdéssel foglalkozik a Pataki Ferenc által összeállított tanulmánykötet, a *Csoportlélektan*, amely két tudományágnak, a szociológiának és a pszichológiának az eredményeit összesíti.

A szociológia sajátos tárgya a társadalom. Erről mindenki, aki benne él, közvetlen tapasztalatokat szerez. Ez az oka annak, hogy sokan hiszik magukról: „értenekek” a szociológiához. Pedig megalapozott eredményekhez ebben a tudományágban is — mint annyi másban — csak pontos és helyesen, nem mechanikusan alkalmazott kutatások, felmérések révén lehet jutni. Ezek módszertani kézikönyvét Cseh-Szombathy László és Ferge Zsuzsa állította össze *A szociológiai felvétel módszerei* cím-

mel. A kötet szerkezete a kutatás hat főfázisának megfelelően hat főfejezetre oszlik. Ezek kapcsán a két szerkesztő végigvezet a vizsgálat teljes menetén, tanácsokat ad a kutatási terv pontos megfogalmazására, a vizsgálatok lefolytatásának „stratégia”-jára, a különféle dokumentumok gyűjtésére és felhasználására, a kérdezés és megfigyelés módjára, az anyag ellenőrzésére, a statisztikai és matematikai eljárásokra, a „modellezés”-re és végül a kapott eredmények értelmezésére, értékelésére. Közben felhívja a figyelmet a „rejtett” problémákra, mint amilyen például az adatgyűjtő személyének szubjektív hatása. A bevezetésen és az eredmények számszerű értékelésével foglalkozó fejezetek kívül a kötet szemelvénygyűjtemény, elsősorban amerikai, kisebb részben szovjet, angol, francia és német szakmunkákból.

A fiatalság — elsősorban a tanuló ifjúság — körében végzendő vizsgálatok megtervezésével, lefolytatásával és az ebből adódó tanulságokkal foglalkozik az a tanulmánykötet, amelyet *Kutatási módszerek az ifjúságszociológiában* címmel Szász János állított össze.

Világszerte sokat foglalkoznak a fiatalság problémáival, nehézségeivel; ezeket akarja legalább részben megnyugtatóan megoldani most készülő ifjúsági törvényünk. Ezért a különböző osztályok, rétegek, csoportok szociológiájával foglalkozó munkák közül különösen aktuális az *Ifjúságszociológia*. Ilyen címmel tett közzé tanulmánykötetet Huszár Tibor és Sükösd Mihály. A gyűjteményben közzét írások — tudományos értékű tanulmányok, olvasmányos esszék, színes riportok — tág érdeklődési kört elégítenek ki. Például vizsgálják, hogy a nemzedékváltás tényének milyen szerepe van a tudatformák változásában, hogy az ötvenes évek bürokrata-ipari társadalma milyen mértékben fordította el az új generáció érdeklődését a közügyektől, hogy miként váltak olyan sokan bűnözőkké. Képet kapunk a hatvanas évek közepétől egyre agresszívabbá váló nyugati egyetemi mozgalmakról, a fiatalság politikai, vallási, erkölcsi világképéről és a munkához való viszonyáról. A kötet megkönyviti a szülőknél és a pedagógusoknál annak megismerését, hogy miben tér el a fiatalok gondolkozásmódja, miért lázadnak, miért idegenednek el a felnőttek világától. Különös érdeklődésre tarthat számot az amerikai Salisbury riportja a „céltalan” fiatalokról, a verekedések, kábítószerek, az erőszak és az ital megszállottjairól. Mivel nincs becsületük sem otthon, sem az iskolában, sem munkahelyükön, galerikben csoportosulnak, és azt sem tűrik el, hogy az utcájukban lakó fiúk közül valaki ne lépjen be közéjük. Az ilyeneket, ha a rábeszélés nem használ, veréssel kényszerítik a csatlakozásra.

A fiatalság problémájával érintkező gondolatkör a család szociológiája. Ennek jelentőségét fokozzák azok a mélyreható változások, amelyeknek egy részét a technika rohamos fejlődése, másik részét a szocialista átalakulás okozta. Mások lettek a család demográfiai sajátosságai, a párválasztásnak és a családalapításnak az indokai; meggyengült a házassági kohézió; lényegesen más ma a család szerepe az öregek ellátásában, munkaerőjük felhasználásában; a tekintélytisztelést, az alá- és fölérendelés viszonyát generációs és férfi-nő viszonyban egyaránt növekvő iramban a mellérendelés váltja fel; változás állt be a gazdasági funkciók terén is, különösen falun. Ezekre hívja fel a figyelmet a Lőcsei Pál szerkesztésében megjelent új kötet (*Család és házasság a mai magyar társadalomban*), amely e téma legjelesebb szakértőinek tanulmányaiból válogat.

Igen nagy jelentőségű és mindmáig teljesen meg nem oldott probléma a nők tényleges, a munka világában is érvényesülő egyenjogúsítása. Az előítéletek, az önzés, a természetes és kényszerű funkciók összezavarása, a női képességek fogyatékosságára való hivatkozás az élet legkülönbözőbb területein, de leginkább a munkamegosztásban és a munka értékelésében hátrányos helyzetbe hozta a nőket. Evelyne Sullerot magyarul nemrég megjelent műve, *A női munka története és szociológiája* áttekintést ad a nőkérdés történetéről, válaszolja a helyzetet a különböző országokban, és utat mutat a teljes egyenlőségre, a teljes emberi felszabadításra.

A településszociológiai művek közül különösen háromra érdemes figyelni. Az egyiket, Hegedűs András *Változó világot*, amely a régi falu szerkezetének megváltozását rögzíti, lapunk szeptemberi száma ismertette.

Korunk új településformája a lakótelep. Építésük érdekes településszociológiai kérdéseket vet fel: új, szoros közösség alakul-e itt ki, vagy ellenkezőleg eltűnnek-e az intim szomszédi kapcsolatok, s a lakók elidegenednek egymástól? Honnan vezet az út a telepekre, az ide kerültek elégedettek-e vagy tovább akarnak menni? Elég gondot fordítanak-e a tervezők a társadalmi élet színtereinek a kialakítására? Ezekkel és több más hasonló kérdéssel foglalkozik Szelényi Iván és Konrád György. A budapesti, szegedi, pécsi és debreceni lakótelepeken 952 családnak 200 kérdést tettek fel, s a válaszokból leszűrű eredményeket *Az új lakótelepek szociológiai problémái* című kötetükben hozták nyilvánosságra. Megállapításai sok tekintetben meglepetéssel szolgálnak. Egyebek közt meglehetősen, hogy a háztartási szolgáltatásokat

igen kevés család veszi igénybe (a mosodákat például csak 17%); fő szórakozásuk a tv, moziba is alig járnak; szomszédjait az itt lakók fele még felületesen sem ismeri. A szerzők a tapasztaltak alapján javaslatokat is tesznek a differenciáltabb építkezésre, az agóra-funkciót betöltő központok létesítésére, s arra, hogy a lakások belső térkiképzésébe a lakók is beleszólhassanak.

Újsághírekben, politikai kommentátorok cikkeiben gyakran szerepelnek az Egyesült Államok négernegyedeiben időkint kitörő lázadások és különféle patológikus jelenségek. A fekete gettóban uralkodó lehetetlen lakásviszonyok, túlzásfoltosság, csecsemőhalandóság, bűnözés, betegség, valamint az itt élők sértődöttségének, fásultságának, kétségbeesésének és önlebecsülésének természetes következményei ezek. A néger nyomornegyedek szociológiáját és szociográfiáját mesteri módon ábrázolja *A fekete gettó* című könyv, Kenneth Bancroft Clark munkája.

A technikai fejlődéssel kapcsolatos kérdésekkel már a tudományos szocializmus két alapítója is foglalkozott. Írásaikból *Technika és társadalom* címmel jelentetett meg a Kossuth Kiadó egy szemelvényes kötetet. A közölt Marx—Engels idézetek a munka társadalmi szerepére, a munkamegosztással és termelékenységgel összefüggő gépesítésre, az ipari forradalom okozta változásokra és a technikának, tudománynak a társadalomra gyakorolt hatására vonatkoznak.

A munkaszociológia mai feladatai közt igen fontos a vállalati vezetés, a vállalatok és az ott dolgozók viszonyának a javítása. E téren hasznos ismereteket és segítséget adhat a nyugati országokban kialakult gyakorlat. Ez a felismerés vezette Ádám Györgyöt, amikor az *Üzemszociológia* címmel szerkesztett cikkgyűjteményben a marxista szociológusokon kívül számos polgári szociológus tanulmányát is kiadta. Több tanulmány elemzi benne azokat a súrlódási felületeket, amelyek az ipari szervezetekben a kutatás, a tudományos tevékenység nyomán támadtak. Vizsgálják, hogy az igazgatás mekkora szabadságot engedélyezhet a beosztott kutatóknak, mennyire emeli az eredményességet a vezetői hatáskör decentralizálása, az egyszemélyes vezetés helyett a „*csoporiközpon*tú” irányítás. A kötet tulajdonképpen folytatása az 1968-ban ugyancsak Ádám által szerkesztett *Munkaszociológiának*. (Ismertette: Zolnay Vilmos a Könyvtáros 1968. évi 10. számában.)

Könyvtárosok, művelődési otthonok vezetői, kulturális életünk felelős irányítói számára igen hasznos a különféle művelődésszociológiai könyvek tanulmányozása. Ilyen Losonczy Ágnes tanulmánya, *A zene életének szociológiája*, amely az elemi muzikális szükségletekről szóló bevezetés után leírja, hogy kik, hol és milyen mértékben hallgatják, kedvelik vagy utasítják el a magyar nótát, népdalt, táncdalt, operettet, operát, vallásos zenét, a művészet klasszikusait és modern szerzőit. Megállapításai három szociológiai felvételen alapulnak, az egyik egy Gyöngyös környéki faluból, a másik a MÁVAG munkásainak körében, a harmadik pedig tanult zenekedvelők között gyűjtött információkat. Feltűnő, hogy milyen sokan szeretik a zenét élenkítő, megnyugtató, vidámító vagy bánatnyhító hatása miatt, a megkérdőzettek fele egyenesen nélkülözhetetlennek tartja, az élet sójának. Zenei köznevelésünk fogyatékos volta következtében azonban a többség a magyar nótát, operettet, zenei giccset kedveli, nem az igazi értékeket. Különösen alacsony a népdal kedvelőnek a száma. Ez utóbbi megállapításnak ugyan némileg ellentmond a *Röpülő páva* nagy sikere a tv-ben. Tekintettel erre, valamint a beat-zene térfoglalása miatt, érdemes volna az 1962—66 közti vizsgálatokat megismételni.

Az olvasásszociológiai munkák közül Mándi Péter *A könyv és közönsége*, továbbá H. Sas Judit *Emberek és könyvek* című művével lapunkban Kamarás István foglalkozott (Könyvtáros, 1968. 12. és 1969. 1. száma). Ezért csak Sas Judit könyvének arra a számunkra különösen tanulságos fejezetére hívom fel a figyelmet, amely az olvasás elutasításának okairól szól.

Legújabbán Tánccs Gábor a budapesti dolgozók gimnáziumába járó fiatalok irodalmi ízlését, kedvenc olvasmányait, a versek iránti érdeklődését vizsgálta. Főleg azt kutatta, hogy ennek az iskolatípusnak milyen szerepe van az olvasóvá nevelésben. A vizsgálódásból levont, minket érdeklő legfontosabb tanulság az, hogy „*az esti középiskola elvégzése nem követi szervesen folytatódó, a művelődést továbbfejlesztő, immár életmóddá rögződő kulturális tevékenység.*” Természetesen nem azt hiányolja, hogy a sok áldozatot követelő érettségi elvégzése után nem ülnek újra iskolapadba a fiatalok. A népművelési szervezeteknek azonban meg kellene találni azt a formát, amely elősegíti, hogy koruk irodalmának, tudományának, művészetének fejlődésével állandóan lépést tudjanak tartani. E téren fontos feladat vár a könyvtárosokra is.

Ma a szociológiával való foglalkozás „*divat*”. Mindenesetre olyan divat, amely hazánk fejlődésében nagy hasznot hajthat. Segítsük ezt elő a szociológiai könyvek minél hathatósabb ajánlásával!

Vértesy Mikló

Az 1970/71-es év kettős Bartók-évfordulót hozott: 1970. szeptember 26-án volt halálának huszonötödik, 1971. március 25-én születésének kilencvenedik évfordulója. A jubileumi ünnepségsorozatok keretében diszhangversenyek, operai bemutatók hangzottak el, a Rádió vetélkedőt szervezett, nemzetközi Bartók-szemináriumot rendeztek, s természetesen a könyvkiadás és a folyóiratok is megemlékeztek a nagy zeneszerzőről.

Új kiadásban — és a Kis zenei könyvtárban megjelent első kiadás után új köntösben — jelent meg mindeddig egyetlen teljességre törekvő Bartók-monográfiánk, *Ujfalussy József* munkája, a nemzetközi és a magyar Bartók-kutatás eddigi eredményeinek első marxista szellemű összegezése. Művében feldolgozta két évtized türelmes részletmunkáinak összes eredményeit, erősen támaszkodva Demény János életrajzi adatgyűjtésére, Lendvai Ernő és Kárpáti János muzikológiai kutatásaira és megállapításaira, valamint az éveken át Budapesten működött Denijs Dille professzornak — különösen a fiatalkori műveket feltáró — munkásságára. Könyve egyszerre portré, életrajz, méltatás és elemzés, s ha a terjedelmi keretek kissé vázlatossá szorítják is, első kísérletnek mindenképpen figyelemreméltó. Nagy érdeme gondos és részletes, teljességre törekvő bibliográfiája, diszkográfiája és műjegyzéke, mely fontos kézikönyvvé is teszi.

A Bartókról szóló életrajzi jellegű írások közül — ha ez esetleg furcsának tűnik is — egy gyermekkönyvet kell kiemelnünk: *Gál Zsuzsán*nak Az én zeneszerzőm c. sorozatában megjelent Bartók-könyvét. Az írónő, aki a lassan már kis könyvtárrá kerekedő sorozat többi köteteiben is mindig hibátlanul, tévedhetetlen ízléssel és nagy tárgyi felkészültséggel oldotta meg feladatát, pompás kis portrét rajzolt Bartók kérérlhetetlen tisztaságú, megalkuvást nem ismerő emberi alakjáról, és művének nagyságát eleven hatóerejét is sikerült érzékeltetnie. Mértéktartó, első pillantásra néha hűvösnek ható tárgyilagossága sokkal hatásosabb, mint az életrajz-regények gyakori ömlengései. Bartók pályájának főbb állomásait, zeneszerzői és népzene-kutatási elveit és gyakorlatát kitűnően összeválogatott, eredeti dokumentumokból vett idézetekkel, levélrészletekkel, újságcikk-részletekkel mutatja be, a Bartók-zene értékelését szintén a leghitelesebb forrásokból, Kodály, Szabolcsi Benke stb. megnyilatkozásaiból meríti. Mint minden igazán jó gyerekkönyv, a felnőt-

tek számára is érdekes, élményt adó olvasmány.

A másik két életrajzi írás közül *Szegő Júlia*, a Romániában élő magyar írónc könyvét kell elsőnek említenünk, mely az évfordulóra 3. bővített kiadásban jelent meg (*Embernek maradni*). A megítévezető alcimmal ellentétben nem életregény, hanem egy erősen személyes hangvételű (az írónő jól ismerte Bartókot és mind a két feleségét) gazdag életrajz, sőt, mindeddig Bartók legrészletesebb életrajza. Szegő Júlia személyes emlékei mellett alapos kutatásokat is végzett, felkereste Bartók számos barátját és ismerősét, átvizsgálta a publikált életrajzi és levélnyagot, így sok érdekes, korábban ismeretlen részlettel tud hozzájárulni Bartók-képünkhöz.

Az életrajzi írások közül legkevésbé sikerült *Székely Júlia* szintén 2. kiadásban megjelent Bartók-könyve (*Elindultam szép hazámból*), mely nagy lélegzetű regényes életrajznak indul — a műfaj összes szokásos problémáival és buktatóival —, így írja le Bartók gyermek- és ifjúkorát, aztán hirtelen hangot vált és a könyv második felében már csak nagyon vázlatos, kissé összecsapottnak tűnő a főbb eseményeket is éppen csak megemlítő életrajzot ad, lelkes tanítványi visszaemlékezésekkel és egyes művek méltatásával elegyítve. Az írónő korábbi, pusztán tanítványi visszaemlékezéseit le-

Diskay Lenke fametszete

író könyvét (*Bartók tanár úr*) ennél a fel-
tárnak vállalkozásnál sikeresebbnek kell
tartanunk.

Irodalmi folyóirataink kivétel nélkül
mind megemlékeztek az évfordulókról.
Nemcsak az elszórtan megjelenő, Bartók-
vonatkozású cikkek számának növekedé-
se jelezte a jubileumi évet, hanem egy-
egy számukban általában nagyobb terje-
delemben, csokorba gyűjtve jelentek meg
az ünnepi cikkek, megemlékezések. Ezt
az óriási cikkanyagot természetesen szin-
te lehetetlen volna részletesen ismertetni,

Egészében — számszerűleg viszonylag
szerény anyagának ellenére — az *Új Írás*
megemlékezése a legszebb és a legsike-
rűlebb (1971 március). Nagyban hozzá-
járul ehhez a szép és gazdag illusztrációs
anyag (Reissmann Mariann felvételei),
valamint *Juhász Ferenc* rangos próza-
verse (*Bartók Béla a zöld levelibékával*),
de mindenekelőtt a jubileumi év legfon-
tosabb és legemlékezetesebb írása, *Keszi*
Imre: A vitatott Bartók című cikke.

Keszi a képzett muzsikus szaktudásá-
val és a jótollú író megértető képességé-
vel jelöli ki Bartók helyét a XX. század
zenéjében. Képzelt vitapartnerével, egy
ifjú, ám alapjában műveletlen, csak a
másoktól hallott fanyalgó értéktételeket
szajkózó sznobbal vitatkozva mindenek-
előtt azt szögezi le, hogy általában ros-
szul dicsérik Bartókot: „ahogy mi Bar-
tókot dicsérik, úgy Schönbergnek, We-
bernek, Sztravinszkijnak van igaza”. Az
természetes, hogy Bartók értékelésével
kapcsolatban viták vannak — de a két-
száz éve született Beethoven értékelésé-
vel kapcsolatban is összecsapnak még a
vélemények. (Idézi az 1927-ből, Beetho-
ven halálának századik évfordulójáról
származó fanyalgó nyilatkozatokat, nem
kisebb muzsikusoktól, mint Ravel, Auric,
Krenek és Weil). Miután ezzel a páru-
zammal pontosan érzékeltette az efféle
viták szenvedélyes és szubjektív jellegét,
vázolja Boulez, René Leibowitz és Ador-
no Bartókkal szembeni kifogásait, Bartó-
kot a modern zene második vonalába le-
fokozó értéktételeit és azok magyarázatát.
Itt következik Keszi lényegi mondaniva-
lója: hibásak a kérdésfelvetések, hisz kri-
tikusai a népzenerre támaszkodást vetik
Bartók szemére, mi pedig általában ezt
tartjuk legfőbb értékének. Kompromittá-
lóan keveset mondanak Bartókról azok,
akik lelkesen besorolják a Janaček-, De
Falla-, Enescu-féle folkloristák sorába
primus inter pares-nek (elsőknek az egyen-
lők között). Aki Bartókban afféle nagyobb
szabású, muzsikáló Csernisevskijt lát, az
a múlt felől közelíti meg és keveset ért
meg saját századunkból. Bartók semmi-
vel sem magyarabb vagy népibb, mint
amennyire Bach vagy Beethoven német
és népi volt. „Magyarnak lenni Bartók

számára azt a formát jelentette, amely
egyedül és kizárólagosan megadta szá-
mára a lehetőséget, hogy ember legyen.”
Végezetül tisztáz néhány félreértést a
Bartók művészetével általában szembe-
állított szeriális iskola, Schönberg és
Webern zenéjével kapcsolatban, s —
anélkül, hogy kisebbitenék őket — meg-
győzően helyezi főléjük Bartókot.

A *Kortárs* (1970 szeptemberi) emlé-
számában *Kárpáti János* ugyanezt a té-
mát a zenetudós nyelvén és szemszögé-
ből fejti ki. (Schönberg—Bartók—Sztra-
vinszkij). Sajnos, a 36 oldalas emléke-
zés-csokorból ezen kívül már csak *Fodor*
Ilona Bartók magyarság-élményével és
annak fejlődésével foglalkozó magvas ta-
nulmányát emelhetjük ki az efemer jelle-
gű alkalmi megemlékezések közül.

A *Muzsika* Bartók-száma (1971 márci-
us) szakmaibb jellegű, a muzikológiai
tanulmányok mellett az emlékezések is
muzsikuskok, Székely Zoltán, a külföldön
élő neves hegedűművész és Bartók-inter-
pretátor és Róth Ferenc (a világhírű Ma-
gyar-vonósnegyes egykori tagja) tollából
valók. A könyvtárosok különös érdeklő-
désére tarthat számot *Dezsényi Béla* cik-
ke, mely egyrészt ismerteti azt az 1919-
es tervet, amely szerint a Nemzeti Múze-
umban népzenei osztályt állítottak volna
fel Bartók vezetésével, másrészt — ezzel
szoros kapcsolatban — beszámol az Or-
szágos Széchényi Könyvtár zeneműtárá-
nak kialakulásáról.

Végezetül — nem szemrehányásként,
csak összehasonlításképpen — egy im-
pozáns vállalkozást kell megemlítenünk.
A marosvásárhelyi *Igaz Szó* teljes szept-
emberi számát Bartók emlékének szen-
telte. Hazai és erdélyi írók és költők cik-
kei, megemlékezései és versei mellett a
lap felvonultatta az egész erdélyi zenei
világot, ily módon — közvetve — ér-
dekes áttekintést adott a nálunk alig is-
mert erdélyi zenei életről is.

Ezt az emlékszámot annál is figyelem-
reméltőbbnek kell tekintenünk, mert
hazai folyóirataink nemcsak hogy hason-
ló méretű vállalkozásra nem voltak ké-
pesek, hanem a jelek szerint sokkal sze-
rényebb terjedelmű emlékcsoakraikhoz is
csak nagy nehezen találtak anyagot. Rit-
ka volt a súlyos, emlékezetes írás — a
nagy többség személyes visszaemléke-
zésekből, alkalmi „adalékokból”, néha
csak némi erőszakkal Bartókhoz köthető
írásokból állt össze. A jubileum mérlege
elgondolkoztató. Századunk legegyeteme-
sebb, s ezért talán legnagyobb magyar
művészéről és emberi példaképéről csak
ilyen keveset tudnánk mondani?

Szilágyi Tibor

Neve hallatára — André Chénier szerint — „elsápad a zsarnok”. I. Napóleon az emberiség rágalmozójának nevezte őt csak azért, mert az emberi szív és történet sötét pszichológusaként örök érvényre nyel rajzolta meg a római rossz császárok korát, Tiberiustól Domitianusig. Valójában — Kazinczyval szólva — nehéz, rögös, zordonbeszédű, hazudni büszke történetíró volt, a legnagyobbak egyike, akiben a római méltóság a legmagasabb fokon nyilatkozott meg. Történelmünkben a nagy magyar halottak valódi evangélistája, akit apáink olvastak és újra olvastak. Már a Martinovits-összeesküvés közzvádlója bosszús csodálkozással jegyezte meg, hogy majdnem minden vádlottjának tulajdonában Tacitus művei voltak.

Patres, equites, quirites ruere in servitutum — az atyák, a lovagok, a polgárok egyaránt rohantak a szolgaságba... — panaszkolta kétezer év távolán át is égő szavakkal Tacitus hazája romlását, a latifundiumos Itáliáét, melyben a gőgös gazdagok, a római múltat és szabadságot elfeledett atyák és parvenü lovagok mellett már csak meggyötört rabszolgák éltek. Alig van könyv, mely izzóbb, gyötörőbb és éppen azért több okulást rejtő volna, mint az Annales. Egy bűnbe, szolgaságba, reménytelenségbe süllyedt társadalom, bealkonyodó kor, beteljesült

zsarnokság, szétoldott család, megpiszkolt múlt, megromlott erkölcs, kivészett férfiónérzet és függetlenség megrendítő ábrázolásával ütnek szíven sorai.

A kor tette őt sötétben látóvá, vagy alkatalig is reménytelennek látta az embert? Oly korban élt, amikor az apagyilkos büntudatát majdnem mindig mérsékelte a kétes véraazonosság, amikor Tiberius az értelmét vesztett szenátusból kilépve mindig elmondhatta: mily készek az emberek a szolgálalkúségre! Tudta, hogy az előkelők szolgálalkúsége és a fenyegető tömeg miatt nincs más lehetőség Róma számára, mint a zsarnoki cezarizmus, és mégis az undor rázta ettől a megoldástól.

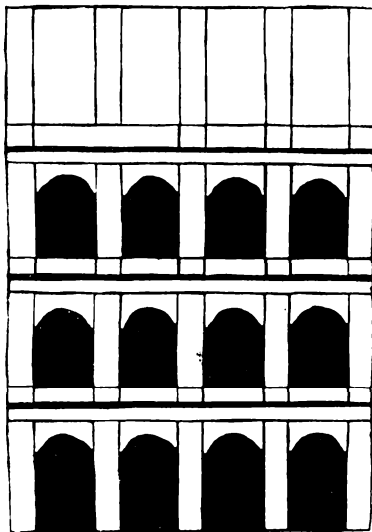
Ahol az ártatlan elvész, ott vétek élni — ezt mondja a *Historiae*, ezt az *Annales*. A zsarnokság ugyan sokszor arra kényszerítette, hogy csak utalásokkal fejezze ki magát — Domitianus korát például csak az Agricólán át látjuk —, innen gyakori homályossága. Az élet teljes bizonytalansága, az egyetlen állandóság: ez tükröződik stílusának ideges, tömörségében is szaggatott zordonságában. Embertelenül fagyasztó objektivitása, sine ira et studio-magatartása, de legfőképpen velökíri ható iróniája is csupán a könnyek árja, a szívbe fojtva s ott méregre válva.

Tacitus a köztársaság, a szabadság utolsó híveinek, a Brutusoknak és Cassiusoknak, az utcai Catóknak utóda, szellemi leszármazottja, a besúgók, a proscriptiók, az örjögésbe rothadt szabadság, a szolgaságba átbukott forradalmak, az istenített császárok korában. Domitianusnak, a kopasz zsarnoknak uralma arra kényszerítette, hogy visszavonuljon a magánéletbe. Mint a szenátus többi tagja, ő is hallgatott, és tétlenül nézte szenátortársainak kivégzését. Tizenöt mély bánatban eltöltött esztendő vesztté így el államférfiúi és írói pályájából.

Pedig sohasem provokálta a szabadság hiú és háztalan hánytorgatásával a végzetet, ismerve a kort, mikor a tétlenség bölcs magatartásnak számít. Enélkül is megmutatta, hogy a rossz uralma alatt is férfiú maradhat az, aki nem akar ezzel az étellel megalkudni, de ha kell, meg tud tőle válni.

Az egykori köztársasági szabadság helyébe az Augustustól bevezetett császárság talán mint „elkerülhetetlen szükségszerűség” lépett, de Tacitus még Nerva és Traianus ügynevezett „beatissimum saeculum”-a, a „legboldogabb évszázad” történeti közjátéka alatt sem békült ki vele. A *Historiae* elején olvasható, hogy

TACITUS

a köztársaság korának történetírói egyforma ékesszólással és szabadsággal örökítették meg a római nép dolgát, de mióta „a béke miatt” (tudniillik a caesarizmus, a szolgaság békéje miatt) egy emberre kell halmozni minden hatalmat, elhallgattak a tehetségek. A közügyekben való járatlanság, a ragályként terjedő hízékedés és a gyűlölködés miatt baj van a történetírói pártatlansággal — mondja.

Az *Agricolában* azt írja, hogy Nerva császár két hajdan ellentétes dolgot egyesített, a római császári hatalmat és a szabadságot. Később meggyőződött arról, hogy a kettő összeegyeztethetetlen. A „jó császárok” kora enyhülést hozott ugyan, de nem adhatta vissza a köztársasági szabadságot, sőt azok is, akik a külső rend és a társadalmi biztonság kedvéért nyugodtan túrték a caesarizmust, rémületen észlelték, hogy a zsarnokság nem védi őket többé az anarchia ellen. Tacitus ismerte a romlás gépezetét, látta a birodalom kikerülhetetlen végzetét, amelyet az Itáliát elvesztő latifundiumok, a szabad római polgárok helyébe lépő rabszolgák és szabadosok, a birodalmat belülről aláásó kereszténység, kívülről döngető barbárok készítettek elő. S még a jó császárok nemes egyéniségéből eredő, a Domitianus halála és Commodus hatalomra lépése közé eső időszak elviselhetősége is csak esetlegesség, mely hosszú évekig boldogította ugyan a világot anélkül, hogy bármely pillanatban a tartósság biztosítékát vagy megnyugtató érzését nyújthatta volna.

A jelen kiadás első kötetében az *Agricolát* olvashatjuk, melyben Tacitus az államférfiú eszményét rajzolja meg: a *Germániát*, mely a birodalmat északról fenyegető veszélyt eleven közelségből ábrázolja, felmutatva a dekadencia ellenétét, az „inexhausta pubertast”, a tiszta ifjúság népét.

A *dialogus a szónokról* Tacitus elmélete, mely szerint a szónoklat művészete szabad nép körében támad és a szolgaság alatt elenyészik. Ezután következik két nagy műve közül a *Historiae*, majd — a második kötet egészében — az *Annales*, amelyben évről-évre haladva, régi római évkönyvek módszerével elmondja a császárok viselt dolgait Augustustól kezdve. A *Historiae*-ből négy könyv és az ötödik töredéke maradt ránk, az egész az i.sz. 69-től a Domitianus haláláig terjedő kort tárgyalta. Az *Annales* Augustus halálától a *Historiae* előtti eseményeket írta le, ez sem maradt ránk teljes egészében. Nerva és Traianus uralkodásának megírásával Tacitus örökre adós maradt, mert mint a *Historiae*-ben írta, Nerva és Traianus uralkodásának leírását öreg-sége idejére tartotta fenn.

A kiadáshoz Borzsák István írt utószót és Zsolt Angéla szövegmagyarázatokat és jegyzetszótárt. Borzsák alapos klasszikus filológus, de itt erényei visszájára fordulnak. Tudós utószava tele van latin idézettel, mely e sorok íróját bizonytalansággal gyönyörködteti, de azt, aki a latin nyelv ismerete híján fordul a fordításhoz, aligha. Túl szakszerű, részletekbe menő, szétfolyó ez az utószó a nagyközönségnek, a szakembernek viszont nem igen van rá itt szüksége. Bizony, minden érdemes volta mellett is nehéz feladatot ró arra, aki belőle akarná Tacitust megismerni.

Maga a fordítás kissé nehézkes, nem mindig világos, pedig Borzsák egy élet fáradozására támaszkodhat. De a tacitusi nyelvművészet sajátosságai még latinul is utánozhatatlanok, más nyelven el-sikkadnak. Olyan fordító, aki a formaművész Tacitus erényeit csak megközelítően is elérte, és a maga nyelvén megszólaltatta volna, máig sem igen akadt. (Magyar Helikon, 1—2 köt. 100 Ft)

Katona Jenő

Kisterenyey Ervin ex librise — apró sajtóhibával!

A NAGY SZOVJET ENCIKLOPÉDIA

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a *Bol'szaja Szovetszkaja Enciklopedija* korábbi kiadása (2. kiad. 1—51. köt. 1950—58.) a legelterjedtebb és ugyanakkor a legkevésbé kihasznált külföldi lexikális mű hazánkban. Mi ennek az oka? Elterjedtségének az, hogy szinte minden könyvtár megkapta — központi megrendelésre! — az önálló községi könyvtárakig bezárólag. (Kivéve az 51. kötetet, a kiegészítő évkönyveket és a két-kötetes betűrendes mutatót!) Kihasználhatlanságának több oka is van. A legfőbb ok kétségtelenül az, hogy az enciklopédia kritikus kül- és belpolitikai viszonyok között jelent meg, s ezek rányomták bélyegüket annak tartalmára és szemléletére is. (Legalábbis az 1—38. kötetre, amelyek még a XX. kongresszus előtt kerültek ki a nyomdából.) A kihasználhatlanság további oka volt az is, hogy az orosz nyelv a mű megjelenésekor még alig volt ismert a felnőtt lakosság körében. De a nyelvet ismerők számára is megnehezítette a használatot az egész vállalkozáshoz kulcsfontosságú kötetek beszerzésének elmulasztása. (Az 51. kötet és a mutató kötetek máig is csak néhány nagykönyvtárban található meg!) Az enciklopédia propagálásáról, tartalmi-szerkezeti ismertetéséről sem a szakajtóban, sem a könyvtartani-bibliográfiai szakirodalomban nem történt gondoskodás. A hazai referenz segédkönyvek, kézikönyvek és tankönyvek között mind a mai napig egy sem akad, amely teljességében mutatná be a mű 2. kiadását. Most, amikor már kezünkben van a *teljesen új, átdolgozott 3. kiadás* 1—3. kötete, szeretnénk rávilágítani a két kiadás közötti időben bekövetkezett pozitív változásokra, amelyek jótékonyan hatottak mind az enciklopédia tartalmára és szerkesztésére, mind a tényleges felhasználás lehetőségére, hogy az ismertetéssel hozzájáruljunk *korunk legnagyobb szabású, legkorszerűbb marxista enciklopédiájának* nemcsak kiaknázásához, hanem még *beszerzéséhez* is!

Tartalom, szemlélet, módszer

A 3. kiadás a Szovjetunió minisztertanácsa és az SZKP KB együttes határozata nyomán indult meg. Ez a tény is mutatja, hogy a SZU-ban kiemelt állam- és pártügy az általános enciklopédia kiadása. Ennek megfelelően a főszerkesz-

tőségben és a szerkesztőségi tanácsban kiváló akadémikusok vannak, közöttük *Keldis* — a Szovjet Tudományos Akadémia elnöke — is megtalálható. A szerzők jelentős hányada is akadémikus, a tudományok doktora vagy kandidátusa. (A könyv-, könyvtár- és sajtótudományi anyag szerkesztői Kondakov és Csubarjan, a Lenin Könyvtár igazgatója, ill. módszertani osztályának vezetője.)

A korábbi kiadáshoz hasonlóan ez is *általános és egyetemes* tartalmú tudományos *nagyenciklopédia*, amely kb. fele-fele arányban foglalkozik a reáliákkal és a humaniorákkal.

Az enciklopédia a *természettudományok* és a *technika* területén különös gondot fordít a tudományos-technikai haladás szempontjából kiemelkedő jelentőségű *modern tudományos irányzatok és diszciplínák* bemutatására. (Pl. atommagfizika, biofizika, biokémia, genetika, kibernetika, kozmikus biológia, kozmonautika, radiokémia, radiobiológia, radioasztronómia, számítógéptechika stb.) Hasonlóképpen kiemelten kezeli a *természettudományok filozófiai kérdéseit* és a *matematikai módszerek* alkalmazását a többi tudományban.

A *társadalomtudományi* anyag súlyponti területei: a) a *szocializmus politikai gazdaságtana* és a *konkrét gazdaságtudományok* (automatizálás, szervezés, tervezés, vezetés stb.); az *állam- és jogtudományok* (a szocialista demokrácia, az államapparátus, a szocialista jogrend kérdései); c) a *történettudományokon* belül kiemelten tárgyalja az *új- és legújabb kor* történetét, mélyebben tárgyalja fel *Ázsia, Afrika és Latin-Amerika* országainak politikai történetét, gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődését és mai életét. A nyugati enciklopédiák és egyetemes történeti munkák „európacentrizmusával” szemben tudatosan tárgyalja ki a feldolgozás körét az eddig elhanyagolt területekre — anélkül, hogy Európa háttérbe szorulna.

A *művészetek és az irodalom* terén kiemelten foglalkozik a *haladó* irányzatokkal és képviselőikkel (az ókortól napjainkig). A legújabb koriak közül pedig a *szocialista realizmus* módszerével alkotókat emeli ki. Nem értelmezi azonban mereven ezt az alkotói módszert, a korábbi kiadástól eltérően figyelembe veszi annak különböző stílusirányzatait és formáit.

Az *adatszerű, ténybeli tájékoztatásra* az értékeléssel összefüggésben is, de általában is nagyobb gondot fordít, mint az előző kiadás. Statisztikai és egyéb (pl. életrajzi) adatai még pontosabbak, még részletezőbbek. Frissességére pedig jellemző, hogy 1969-es statisztikai adatokat is találunk az 1970-ben kiadott kötetekben, eseménytörténete pedig egészen 1969 végéig terjed.

Életrajzi és személyi bibliográfiai cikkek még nagyobb számban találhatóak benne — élőkrol is! —, de szűkebb terjedelemben. Itt is a tényekre és adatokra helyezi a hangsúlyt, a tudományos és ideológiai-politikai értékelés terjedelme rovaságia.

A *bibliográfiai apparátus gazdagsága* a korábbi kiadásnak is fő erőssége volt. (A cikkek 41%-a tartalmazott bibliográfiát, összesen 185 406 tételt, a SZU népeinek 35 nyelvén és a külföldi országok 25 nyelvén — az eredeti írásmóddal!) Az új kiadás átmenti ezt a haladó örökséget, felújítva és kiegészítve az anyagot az 1968-ig (néhol 1969-ig!) megjelent irodalommal. Az átlagosnál jóval szélesebb a bibliográfiai apparátus műfaji skálája. A hagyományos típusokon kívül (könyvek és részek, folyóiratok és cikkeik) újságcikkeket, recenziókat, disszertációkat, sőt önálló és rejtett (!) bibliográfiákat is felvesz. Tehát egyben *rejtett másodfokú bibliográfia is!* (Különösen személyi és földrajzi vonatkozásban.)

Milyen a magyar anyaga? — teszi fel a kérdést a hazai olvasó és könyvtáros, ha külföldi enciklopédikus mű kerül a kezébe. Bátran állíthatjuk, hogy a Nagy Szovjet Enciklopédia magyar vonatkozásban is az egyik legjobban használható külföldi segédkönyv az információk mennyiségét és minőségét tekintve egyaránt. Sokoldalúságának és mélységének illusztrálására hadd soroljuk fel néhány szócikkét az első kötetekből — a teljességre törekvés nélkül. *Személyi* cikkek: Ady Endre, Acsády Ignác, Andrassy Gyula, Arany János, Árpádok (!), Babics Antal, Babits Mihály, Bajor Gizzi, Balázs Béla stb. *Földrajzi* cikkek: Ajka, Aquincum, Balaton, Balatonfüred, Bakony stb. *Történelmi* cikkek: Osztrák-Magyar Monarchia, Balatoni hadművelet 1945, Budapesti hadművelet 1944—1945 stb. Még nevezetes *gyógyszerünk*, az andaxin is külön cikket kapott!

Az anyag *elrendezése* ezúttal is a cirill ábécé betűrendjében történt. A *terjedelem* az előző kiadás 51 kötetéhez képest *30 kötetre csökken* a tervek szerint. (A használók kívánságára, akik tömörebb, könnyebben kezelhető enciklopédiát igényeltek.) Ennek ellenére a *szócikkek száma* nem csökken, hanem nő-

vekszik: több mint 100 000 cikket terveznek az előző kiadás 96 000 cikkével szemben. A fenti látszólagos ellentmondást részben a cikkek terjedelmének csökkentésével, részben technikai eszközökkel oldják meg (papír, nyomdatechnika). A cikkek terjedelmét tekintve azok zöme — a szovjet terminológia szerint — ún. *felvilágosító* vagy *tájékoztató*. („Szta'i szpravki”). Ezek funkciója éppen a könyvtári referenz-igényeknek megfelelő tömör „gyorstájékoztatás”. A *szemle-szerű* (enciklopédikus) cikkek száma és terjedelme egyaránt csökken, összhangban a lexikális művek általános fejlődési tendenciájával. Ugyanakkor szaporodnak az *utaló és értelmező cikkek*.

Tájékoztatási szempontból még fontosabb annak az ismerete, hogy *mik lehetnek címszók az enciklopédiában*. A megjelent kötetek elemzése igen gazdag és változatos képet mutat: a) tudományos diszciplínák vagy egyes terminusok; b) technikai alkotások és termékek; c) növények és állatok; d) csillagászati és földrajzi objektumok (égitestek, földrészek, természeti tájak, hegységek, tavak, folyók); e) politikai-közigazgatási egységek (országok, régiók, városok, falvak); f) népek és etnikai csoportok; g) nyelvek; h) vállalatok és intézmények; i) szervezetek és pártok; j) kongresszusok és konferenciák; k) történelmi korszakok és események; l) kiemelkedő elhunyt és élő személyiségek; m) a tudományos és művészeti alkotások közül a nemzetközileg is kiemelkedő jelentőségűek (pl. Anti Dühring, Amadis de Gaula, Enciklopedia Americana); n) periodikus kiadványok (napilapok, folyóiratok, referáló lapok).

A *címszavakat* minden esetben cirill betűs írással (átírással) és a *hangsúly* jelölésével közli. A címszó után zárójelben megadja: a) az idegen eredetű szavak *etimológiáját*; b) a *külföldi nevek* (személyek, földrajzi objektumok, intézmények, vállalatok stb., sajtótermékek, tudományos és művészeti alkotások) *eredeti írásmódját*; c) a növények és állatok *latin* nevét. Mindezek az azonosítást szolgálják, különösen a külföldi használó számára. Enciklopédikus terjedelmű cikkeknel a címszó után közli azok tartalomjegyzékét.

A *vállalkozás egészében* való *eligazítást* az 1. kötet előszava, részletes használati útmutatója és a rövidítések jegyzékei (5 db) biztosítják. *Az egyes kötetekben* pedig a térképek jegyzéke és az azokon alkalmazott jelölések táblázata található. Reméljük, hogy e kiadáshoz is adnak ki majd *analitikus betűrendes mutatót*. Ugyancsak szükség lesz a *külföldi személynevek latin betűs* (és cirillre utaló) *mutatójára* is a könnyebb meg-

találhatóság érdekében. (Addig is amíg ez megjelenik: a 2. kiadás 51. kötete használható erre a célra —, ahol van!)

Hatszázszáz példányszáma tudunkkal egyedülálló az enciklopédiák történetében, akárcsak olcsó ára. A lehetőség tehát adott e kiváló tájékoztató mű-

szer beszerzésére. Csak éljenek is vele tudományos és nagyobb közművelődési könyvtáraink! (Gl. red. A. M. Prohorov. 3. izd. 1— tom. Moszkva, 1970-, „Szovetszkaja Enciklopedija”. Ára kötetenként: 100 Ft.)

Kertész Gyula

bibliográfiák

ÁLTALÁNOS KÖNYVJEGYZÉK 1969.

Az *Általános könyvjegyzék* új kötete az 1969-ben Magyarországon megjelent könyveket tartalmazza (az iskolai tankönyvek és a zeneművek kivételével) a már megszokott, jól használható elrendezésben. Mivel a kiadványt a könyvtárosok régóta jól ismerik, az elmúlt években mindennapi munkájuk során fontos segédeszközzé vált, ezáltal nem térünk ki részletes ismertetésére, csupán azt vizsgáljuk, mennyiben változott, fejlődött a korábbi kötetekhez képest.

A legfeltűnőbb különbség az, hogy változatlan ár (55,— Ft) mellett terjedelme csaknem hatvan lappal csökkent. Közlebbi vizsgálat után kiderül, hogy ennek oka nem a regisztrált művek számának csökkenése, hanem az, hogy szakítva a korábbi gyakorlattal, a szakrendi részben nem ismétlik meg a dokumentumok teljes leírását, hanem a könyveket rövidített címléírással szerepeltetik (csak a szerző nevét és a mű címét, illetve címrendező esetén a címet és az összeállító, szerkesztő nevét tüntetik fel). Másszóval a „szakrendi rész” átalakult szakmutatóvá.

A szakrendben, amely az ETO alapján készült, néhány kisebb változtatáson kívül a leglényegesebb újdonság a szépirodalom-szakcsoport áttekinthetőbb, részletesebb felosztása. Eddig az egyes műfajokon belül a bibliográfia nem tett különbséget a különböző népek és nyelvek irodalma között, vagyis azonos műfajon belül egyetlen betűrendben sorozták a magyar és a külföldi szerzők művei. Az összeállítók most elsősorban vállalkoztak arra a nem csekély munkatöbblettel járó feladatra, hogy különválasszák a magyar és külföldi szerzők műveit, és az utóbbiakat a nyelvek (esetleg népek, nemzetek) nevének betűrendjében tovább bontsák. Ez növeli a címjegyzék használhatóságát.

A mutatókkal eddig is kitűnően fel-

szerelt jegyzék újabb mutatóval gazdagodott: a korábbi sorozati, általános név- és címmutatón kívül most a szakrendi mutatóhoz betűrendes tárgymutató is készült. S bár egészen természetes, hogy egy szisztematikus rendszerű szakmutatóhoz szükség van tárgyi indexre, mégis dicséretet érdemelnek a szerkesztők, mivel hazai könyvészeti kiadványainkból — sajnos — elég gyakran hiányoznak a megfelelő mutatók, és érthetetlen módon épp ezen a területen szokás takarékoskodni.

A sok megérdemelt dicséret után talán nem tűnik ünneprontásnak, ha nem hallgatjuk el egy-két jótanácsnak szánt észrevételünket sem. A bevezetőben ezt olvassuk: „A sorozatok között az 1969-ben Magyarországon forgalomba került külföldi kiadók sorozatai is megtalálhatók” (5. l.). Ez a mondat sem formailag, sem tartalmilag nem tökéletes. Formailag az a baj vele, hogy Magyarországon nem kerültek forgalomba külföldi kiadók (helyesen így szólna a mondat: „...a külföldi kiadók Magyarországon forgalomba került sorozatai...”), de nem világos a mondat értelme sem, hisz nem valamennyi forgalomba került külföldi kiadványról van szó, csak a magyar nyelvűekről.

A címléírások általában gondosak, pontosak, de néhány esetben kötőjel helyett gondolatjelet szedtek, és ez zavarja a szöveg megértését: „Nem — múlt nyugtalanság” (Andrássy L. verseskötete. 11. l., a címmutatóban egyébként már a gondolatjel is hiányzik, 380 l.), „A KGST — együttműködés helyzete...” (13. és 374. l.). Az idegennyelvű címek fordítása olykor még mindig gondot okoz: „Mycobacterien” nem mikrobaktériumot jelent (160. l.), Cicero „De imperio Cn. Pompei” c. művének címében a zárójelbe tett névkiegészítés hibás, nem „Cn[aeus]”, hanem C[naei] a helyes,

hiszen ezt is genitivusba kell tenni (29. l.). A tartalomjegyzékben az ETO-számok szedése helytelen, a háromjegyű számok kilógnak a sorból, egy betűhelylyel előbb kezdődnek, ami ETO-számoknál nem szokásos, zavaró.

A leglényegesebb hiány: a művek címében előforduló személy- és helynevek kimaradtak a névmutatóból, hiába keressük Malthus, H. G. Wells, Händel, Petőfi nevét, a róluk szóló könyvekre nem találunk utalást. A címmutatóban szerepel ugyan a nevek egy része, de mert ide csak akkor kerül be személynév, ha a mű címének ez az első szava, így ez még fokozza a zavart, azt a tévhitet keltvén a keresőben, hogy a kérdéses személyről csak a megadott helyen talál irodalmat. Kun Béla neve alatt pl. rábukkan a Kun Béláné művére utaló lapszámra, de Dersi Tamás „A publicista Kun Béla” c. könyvének lap-

száma már nem szerepel a mutatóban. Aki *Caesar* neve alatt keres, az talál egy lapszámi utalást a címmutatóban, annak ellenére, hogy az illető mű címe nem „*Caesar*”, hanem „*Julius Caesar*”, vagyis ebben az esetben a címmutatót összetévesztették a névmutatóval. Aki viszont *Julius Caesar* alatt nézi meg a címmutatót, a két lapszámra talál hivatkozást.

Mínthogy a korábbi kötetekben a névmutató tartalmazta a címben előforduló neveket is, ezek minden bizonnyal csak véletlenül maradtak ki. A helynevek azonban a régebbi kötetekből is hiányoztak. Talán érdemes volna megpróbálkozni a névmutató hely- és névmutatóvá való kibővítésével. (Összeáll. a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete bibliográfiai osztálya. 402 l. 55 Ft.)

Pálvölgyi Endre

BORSA GEDEON — KÄFER ISTVÁN: AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR RÉGI CSEH ÉS SZLOVÁK NYELVŰ NYOMTATVÁNYAINAK KATALÓGUSA 1800-IG

Mindenekelőtt a katalógus kiadásának körülményeire kell felhívunk a szakmai közvélemény figyelmét, mivel — igazán példamutatóan — a Matica slovenská és az Országos Széchényi könyvtár együttes elhatározásából és közös teherviselésével jött létre e kiadvány. Ezzel új lehetőségek villantak fel a szomszédos országokkal való könyvtárközi együttműködés előtt. Hogy ezeket a lehetőségeket mennyire érdemes valóra váltani és milyen elsőrendű tudományos érdek fűződik valóraváltásukhoz, az — amellet, hogy tíz évszázados együttélésünk, jó-rossz sorunk ismeretéből könnyen kikövetkeztethető — e mű tartalmával egyszersmind bizonyítható is.

A katalógus az Országos Széchényi Könyvtár állományából mintegy ezerháromszáz 1800 előtt megjelent cseh, illetve szlovák nyelvű kiadvány több mint két ezer példányát írja le, mégpedig a régi nyomtatványoknál megkívánt és szokásos részletességgel. Ebben a kollekciónban 258 olyan mű akad, amelyet a cseheknek és a szlovákoknak a mi Régi Magyar Könyvtárunkhoz hasonló bibliográfiája, a Knihopis még egyáltalán nem ismer, és további kb. 150 olyan, amelyre a Knihopis csak irodalmi forrásokból hivatkozik. Ezen kívül még számos mű leírását sikerült teljesebbé tenni vagy javítani a Knihopis leírásához képest. A kiadvány forrásanyaga tehát mindenképpen jelentékeny. „Az Országos Széchényi Könyvtár cseh és szlovák

gyűjteménye — állapítja meg joggal a kötet előszava — közvetlenül a néhány legfontosabb csehszlovákiai könyvtár után következik.”

A kiadvány fontosságához mérték a mutató-rendszert, amelynek egyes összetevői a possesszorok, a megjelenési hely, a megjelenési idő, a nyomdászok, a Knihopisban nem szereplő, a benne csak irodalmi forrás alapján szereplő, a hozzá képest javított leírásban szereplő művek, végül az Országos Széchényi Könyvtár jelzetei szerint igazítják el a kutatót. Az egyes leírásoknál — ha van ilyen — megtalálhatjuk a Knihopis tételszámát és a Matica slovenská könyvtárának jelzetét is.

Az érdemes szerzők és lektorok (őket — Boris Bálent és František Horák személyében — a szlovák fél adta) a mű sajtó alá rendezése közben sokszor beleütköztek a gépírási-xorox-rotta technika korlátaiba. Szükségképpen gondot okozott nekik az egyes leírások adatainak szemléletes csoportosítása, a különböző — a nyomdai előállítás esetében könnyen érzékeltethető — tények jelekkel-rövidítésekkel való közlése. Ez nehezebbé teszi a katalógus használatát: nincs mit tenni, az ilyen vállalkozások nyomdáiért kiáltanak.

Egyébként mi sem kívánhatunk mást, mint amit a katalógus előszava szeretne: „... hogy sikere legyen és hogy az első próbálkozást számos hasonló kiadvány kövesse.”

Futala Tibor

SZÉPHALOM

A Széphalom című irodalmi és tudományos folyóirat nem csupán Szeged igen gazdag kulturális, művészeti, szellemi múltjának egyik hordozója volt 1927 és 1944 között, hanem irodalomtörténeti és kulturális történelmi jelentősége miatt feltárása országosan is fontos vállalkozásként értékelhető. E repertórium mindazok számára hasznos segédeszköz, akik a magyar szellemi élet múltjának kutatásával és feldolgozásával vagy az érdeklődők tájékoztatásával foglalkoznak.

A jegyzetekkel ellátott bevezető röviden vázolja a folyóirat létrejöttét és „életrajzát”, bemutatja a lap szerkesztőjét és írógárdáját, majd ismerteti a repertórium felépítését, rendszerét.

A repertórium szakrendszere erősen részletező, sokszor talán indokolatlanul is, bár az összeállítók a bevezetőben utalnak arra, hogy a lap sokoldalú tartalmához igazodtak. A különböző szakterületek nagyvonalúbb átfogása és a bő tárgyszómutató a visszakeresést is és az anyag jobb áttekintését is szolgálhatta volna.

Úgy érzem, a kutató hasznára válnék, ha a betűrendben egy név alatt az íróról minden vonatkozó írást megtalálna, mind a szerzőt és mind az írásk tárgyat is, ezáltal egységesebb képet kaphatna, és az anyag méreteihez képest a sok utalás is elkerülhetőbb lenne. Kétségtelen, hogy ez az eljárás a terjedelem duzzasztását eredményezi, de egy nagyobb szakrendi tételcsoporton belül, pl. a magyar irodalomtörténet esetében és máshol is, az utalásokat célszerű feloldani. A külön, egy tételszámon hozott rövid könyvismertetések, reflexiók beolvastása is hasznos lett volna, még ha

olyan kis terjedelmű is egynémelyik. Nem lehet érdektelen pl., hogy Kassák Lajos: Marika, énekelj című regényéről a Nyugatban megjelent kritikára a Széphalom reflexiót közölt — nincs olyan jelentéktelen közlés, amely ma közömbös lehetne egy-egy nagy, de feldolgozatlan életművű írónk, költőnk esetében.

A névmutató az anonim és betűjeles szerzők nevének feloldása és pontossága következtében igen jól használható. A repertórium közli a folyóirat bibliográfiai adatait és rövidítésjegyzékét is, a tételknél pedig szükség szerint annotál. A kutató, a könyvtáros megbízható és pontos munkát kap, amelynek értékét növeli, hogy a régi, rendkívül széles tematikájú folyóiratok repertorizálása nem tartozik a könnyű feladatok közé.

A borítóján a Széphalom címlapjának faksimiléjével díszített repertórium esztétikai szempontból is tetszetős, ritka a hasonlóan jó nyomdai kiállítású, szedésű kiadvány. (Gondoljunk csak például arra, hogy a szögletes zárójel megnyire ritka jelenség a nyomdai úton előállított bibliográfiákban.) Mindez a Magyar Tudományos Akadémia anyagi támogatásának és a Szegedi Nyomda szép kivitelezésének köszönhető.

A szerzők — Lisztes László és Palotás Gyuláné — feltétlenül ügyszeretettel igénylő, gondos, aprólékos munkát végeztek — sokat tettek azért, hogy a Széphalom lekerüljön a „konzervatív és provinciális folyóiratok listájá”-ról. ... „amelyekkel foglalkozni sem érdemes” (Szeged, A József Attila Tudományegyetem Könyvtárának Kiadványai. Új sorozat 1. 64 l.)

Kolozsné Kovács Gizella

Bör István ex librise

A KÖNYV ÉS NEVELÉS 1971. évi 3. számában folytatódik a vita arról a kérdéstről, miért nem olvasnak a nevelők. A most közölt cikk szerzője a külső körülményekben, a pedagógusok túlterhelésében látja az okot. Az iskolai könyvtárak állománygyarapításáról szóló írásból kiderül, hogy az elmúlt évben a gyarapítási összegek a középiskolákban viszonylag megfelelőek voltak, az általános iskolákban azonban az *Új Könyvekben* ajánlott művek egynegyedének beszerzését sem tették lehetővé. Az elmúlt 12 év alatt a középiskolák átlagosan 3000, az általános iskolák 1000 kötetrel gyarapodtak, ha tehát ebből az eléggé tekintélyes növekedésből minden kötet gondos mérlegelés után került volna az iskolai könyvtárakba, a jelenleginél lényegesen jobb helyzetben lennének: a csekély beszerzési összegek sem menthetik a tervszerűtlen beszerzést. — Az iskolai könyvtárak továbbfejlesztése szempontjából fontos kérdést tárgyal a gyulai Erkel Ferenc Gimnázium könyvtárosa, aki a saját tapasztalatai alapján ad tanácsokat a középiskolai tanári és ifjúsági könyvtár egyesítéséhez.

Az ORVOSI KÖNYVTÁROS 1971. 1. száma bemutatja a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumot és Könyvtárt; áttekinti a beszerzési és a katalógizálási együttműködés fejlesztésére irányuló külföldi törekvéseket (a Library of Congress nemzeti katalógizálási programja, a Marc-terv mágnesszalagos katalógizálási kísérlete, egyezményes jelölés bevezetése a könyvek megjelölésére); könyvtárépítési, -berendezési, állomány- és létszámnormákat ismerteti az NSZK és Kanada szakirodalma alapján, természetesen elsősorban az orvosi könyvtárak tapasztalatait véve figyelembe.

Új címmel jelent meg az élelmiszer-gazdasági könyvtárak hálózati tájékoztatója. A korábbi „Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója” helyébe lépő hálózati híradó új címe, a MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJA azt jelenti, hogy az 1970. jan. 1-ig az Orsz. Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központhoz tartozó élelmiszeripari szakkönyvtári hálózat átkerült a mezőgazdasági és erdészeti hálózatba. Az átszervezéssel, az élelmiszeripari szakkönyvtárak helyzetével, valamint a régi és az új hálózat között létrejött megállapodással külön cikkek foglalkoznak a tájékoztató, amely ezeken kívül áttekinti a mezőgazdasági kutatóintézetek és országos szervezetek könyvtárainak 1970. évi tevékenységét, továbbá külföldi — az USA-ban, il-

letve az NSZK-ban tett — tanulmányútról is közöl beszámolót.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓnak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztatójának március-áprilisi számából a sok rövid írás közül kiemeljük azt az interjút, amelyben Benjámín László költő, a könyvtár tudományos munkatársa a Petőfi-emlékbizottság tagjaként nyilatkozik a Petőfi Sándor 150. születési évfordulójának megünneplésével kapcsolatos tervekről. — A híradó egyik beszámolójából a hálózat súlyos gondjairól értesül az olvasó: 1970-ben valamennyi könyvtári mutatószám romlott, s ennek legfőbb oka a könyvtárak állapotának, a könyvtáros létszámnak és a bérhelyzetnek kedvezőtlen alakulása. Például az elmúlt öt éves tervidőszakban egyetlen új könyvtár sem létesült, viszont kiött az épület életveszélyessé válása miatt be kellett zárni. Több könyvtár elhúzódó tatarozása következtében rengeteg kölcsönzési nap esett ki. A jövő kilátásait javíthatja, ha befejeződik az előző tervidőszakból áthúzódó négy építkezés, továbbá megvalósul a IV. öt éves tervben szereplő új könyvtárak felépítése Újpesten, Rákospalotán, az Örs vezér téren, Kőbányán, a Wekerle-telepen és Zuglóban.

HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TÉKA címmel új híradó lépett be a jól szerkesztett, tartalmas megyei könyvtári tájékoztatók sorába. Az új organum a megyei könyvtár, az SZMT könyvtár, a debreceni városi könyvtár és a megyei továbbképzési kabinet közös tájékoztatójaként, a megyei könyvtár szerkesztésében, évente 3—4 alkalommal fog megjelenni. Az első szám a tanácsi könyvtárak és a szakszervezeti könyvtárak elmúlt évi beszámolóját közli, majd áttekinti a 10 éves városi könyvtárhálózat fejlődését, és ismerteti a megyei továbbképzési kabinet terveit, az iskolai könyvtárak helyzetét. A megyei könyvtár beszámolójából megtudjuk, hogy az elmúlt évben a hálózat olvasótáborra 2155 fővel nőtt, a könyvtárak költségvetése 1 200 000 Ft-tal emelkedett, mégpedig fele részben a megyei tanács által könyvbbszerzésre adott fejlesztésből. A beszámoló azonban felhívja a figyelmet arra a veszélyes jelenségre is, hogy a megyei támogatás nem mindig jut el a községeikig, hanem útközben eltűnik vagy „átalakul”. A nyitvatartási idő öröndetesen növekedett: 1969-ről 1970-re a hétnek csupán 1—2 napján nyitvatartó könyvtárak száma 33,5%-ról 21%-ra csökkent, s ma már egyetlen tanácsi könyvtár sincs a megyében, amely heti 4 óránál kevesebb

időben tartana nyitva. — Egyetlen adat a szakszervezeti beszámolóból: az SZMT könyvtár hálózatában öt olyan, 2000-nél több dolgozót foglalkoztató nagyüzem található, amelyben még nincs főhivatású könyvtáros!

SOMOGYI KÖNYVTÁRAK címmel újból megyei híradót adott ki a Kaposvári Megyei Könyvtár. A mostanival azonos címmel 1955-ben jelent meg a megye első könyvtári tájékoztató lapja, melynek szerepét azonban öt évvel később átvették az egymás után jelentkező járási híradók: az 1960-ban kiadott kaposvári, nagyatádi, fonyódi, siófoki és tabi járási híradót 1961-ben a csurgói, 1962-ben pedig a marcali híradó követte. A tanácsi szervezet reformja most ismét előtérbe hozta a megye egész könyvtári szervezetének gondozásával foglalkozó központi szaklap megindítását, amellyel párhuzamosan már csupán a Marcali Járási Könyvtár híradója jelenik meg. (Ezt az alábbiakban ismertetjük is.) A Somogy megyei híradó első számának gazdag tartalmából a következő témájú írásokat emeljük ki: a tanácsi könyvtárak holnapja az országos terület- és településfejlesztési elképzelések tükrében; a megye szakszervezeti könyvtárainak helyzete; új könyvtár a balatonlellei általános iskolában; a megyei könyvtár együttműködése egy szakmunkásképző intézettel; a politikai irodalom olvasottsága a nagyatádi járásban; a kislalusi könyvtárak fejlesztésének gondoljai; a csokonyavisontai új könyvtárépület.

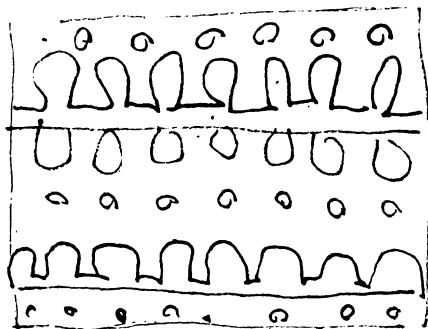
Az **EGYÜTT** címmel megjelenő Szolnok megyei könyvtári híradó idei első számának tartalma megfelel a címében is hangsúlyozott törekvésnek: valóban könyvtárközi orgánus, sőt a tanácsi, a szakszervezeti, az üzemi szakkönyvtári, az iskolai könyvtárügyi kérdéseken kívül fórumot ad a könyvterjesztésnek, és megszólal benne az olvasó is. A rendkívül tartalmas számból ki kell emelni egy

országos érdeklődésre számot tartó írást, Sallai Istvánnak a korszerű közművelődési könyvtárról szóló előadását, amely az írók és könyvtárosok emlékezetes 1970. évi tavaszi szolnoki táborozásán hangzott el.

A **TOLNAI KÖNYVTÁROS** ez évi első száma a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak elmúlt évi eredményeit közlő táblázatokon kívül szöveges elemzést is ad e hálózatok helyzetéről; foglalkozik a III. országos könyvtárügyi konferencia szelleméből következő helyi tennivalókkal; bemutatja a lyukkártyák könyvtári alkalmazásának lehetőségeit; megszólaltatja a dunaföldvári és a gyónki tanácselnököt könyvtárak fejlesztéséről. Továbbképzési rovatában folytatja kitűnő sorozatát a megye irodalmi emlékeiről; ezúttal a 17. század végétől a 19. sz. közepeig, Petőfi borjádi tartózkodásáig tekint át igen érdekes cikkben a helyi irodalmi hagyományokat.

A **MARCALI KÖNYVTÁROS** 1971. évi 1. száma a járás elmúlt évi könyvtári számadatainak közlésén kívül a „Száz falu — száz könyvtár” mozgalom keretében épített somogyszentpáli klubkönyvtárt mutatja be, valamint a somogysámsóni könyvtár szomorú helyzetével foglalkozik: e könyvtár 5×5 m-es alapterületű, nedves, egészségtelen helyiségben tengődik 1967 óta, noha a községben jelenleg a könyvtáron kívül más hajléka nincs a kultúrának.

A néhány éves kihagyás után újból megjelenő salgótarjáni járási tájékoztatónak, a **KÖNYVTÁRI HÍRADO**-nak 1971. májusi dátummal kiadott számából egy érdekes felmérés leginkább figyelemre méltó adatát emeljük ki: a Salgótarjáni Megyei Könyvtár olvasótáborának negyedrésze a járás területén lakik, s a várossal szomszédos hat községből a megyei könyvtárba járó olvasók száma akkora, mint a járás összes többi községeiből bejáróké.

A Szerszámgépipari Művek székesfehérvári Köszörűgépgyáranak szakszervezeti könyvtára (Kabáczy Szilárd felvételei)

Ára: 6,- forint